IOANNIS SARII ZAMOSCII

De Senatu Romano

LIBER I.

QVI ita uerſantur in litteris, ut non ſibi ſolum, ſed aliis quoque uelint prodeſſe uigilias ſuas, easque prodere cupiant poſteris, ad commendationem uirtutis, & nominis ſui famam; non niſi timide, & cum deprecatione ad obſcuriſſimas res quaſque, ac difficillimas aggredi ſolent. Hanc uero putant dari ſibi potiſſimum ueniam excuſationis, ſi ad eam, quam ingrediuntur, diſputationem ſe acceſſiſſe oſtendunt, uel maxima adductos utilitate, uel rei, in qua uerſatur, præſtantia, & nobilitate commotos. Etenim pondus oneris non æſtimare, ſed maximum quodque appetere, arrogantis hominis, & temerarii eſſe uidetur. At uero delirantis certe eſt incredibiliter, extremeque inſanientis, ad eam rem incumbere, quæ inuenta, poſt infinitos exantlatos labores, nec aliis utilitatis fructum aliquem, nec inuentori ſuo ullam adferat laudem. Qui autem ad ſuam, & communem omnium utilitatẽ, in pulcherrimis, licet non facillimis, quæſtionibus elaborant, tanto maiorem conſequuntur gloriam, quanto grauiore perfuncti ſunt labore. Nemo igitur mirari debet, me ſenatus Romani hiſtoriam exponere conari, rem quidem fateor perobſcuram, & arduam inprimis. Nam cum eſſet antiquis illis temporibus a M. Varrone, & Ateio Capitone, itemque Nicoſtrato al-

teris explicata, eorum monimenta exquiſitiſſima, & immortalitate digniſſima, conſumptrix omnium rerum uetuſtas excedit & confecit. Nunc uero ob auctorum penuriam, & eorum, qui ad nos peruenerunt negligentiam, uix reſtitui poteſt: Verum tamen, quod facile concedent omnes, non indigna eſt, in qua neruos ingenii, & induſtriæ, ſi qua eſt in me, contendam. Quis enim locus in tota antiquitate Romana, aut ad intelligendos libros Latinorum ſcriptorum magis neceſſarius, quam hic de Senatu Rom. reperitur? aut iis, qui ad gubernacula Reip. acceſſuri ſunt, utilior? aut ipſo munere ſenatorum, & amplitudine grauior? Quod ſi expreſſam illius, & germanam effigiem, in tam obſoleta priſcorum inſtitutorum memoria, aſſequi nō poſſumus, ſaltem nos umbra & imagine oblectemus. Ac, quantum ingenio conniti, & præſtare diligentia nobis licebit, ad eam curam incumbemus, ut hominum in hoc genere auidorũ, non dico omnino depuliſſe & expleuiſſe famem, ſed tamen leuaſſe, & aliqua ex parte ſedaſſe uideamur. Et primum quædam, quæ adhuc in obſcuritate latent, e ueteribus litteris eruere conabimur; deinde ea, quæ in doctiſſimorum uirorum commẽtariis paſſim diſperſa ſunt, colligemus; ac poſtremo operam dabimus, ut doctrinam hanc relinquamus, & ſi non compoſitiſſimam fortaſſe, & rotundiſſimam, at certe non omnino temere exſtructam, & conſcriptam; nec tantum non temere exſtructam, ſed etiam priſcorum annalium uerbis accurate confirmatam, & optime fundatam. Nam, ut concedam refertam auctoritatibus orationem nō ita gratam & iucundam eſſe; genus tamen hoc tale eſt inſtitutæ ſcriptionis, ut niſi obſignatis quaſi tabulis agatur, nullam habeat per ſe fidem, ſimplex & nuda narratio. Quo fit, ut in aliud tempus reſeruato, qui ex continenti & perpetua percipitur

tur oratione ſuauitatis fructu, ne quis fidem diligentiamque noſtram in dubium poſſit uocare, laborandum nobis nunc, & omni cura prouidendum eſſe exiſtimem: Verum iam ad hoc, quod ſuſcepimus, munus, conficiendum, erecto atque alacri animo, pergamus.

Duobus modis, ex antiqua Romanorum loquendi conſuetudine, ſenatum appellari inuenio: uno cum nomine hoc uniuerſos complectimur ſenatores: altero cũ ſignificamus ſenatorum, & eorum, qui ius ſententiæ haberent, conuentum coactum, ab illo, qui ei muneri præfuit, ad conſilium capiendum de Rep. loco, tempore, atque modo inſtituto, & introducto legibus, moreque maiorum. Vnde dicimus legere in ſenatum, & mouere ſenatu; itemq́, habere ſenatum, & dimittere ſenatum. Quibus in loquendi formulis non parum diſcriminis eſt, quanquam in utraque ſignificatione idem ſenatorum ſubeſt ueluti corpus. Itaque ad duas huius uocabuli ſignificationes omnem accommodabo, quæ ſequitur de ſenatu Rom. diſputationem. Et primũ de ſenatoribus; deinde uero de ſenatu dicam, eiusq́; antiquum morem, & officium explicabo.

Si quis igitur definire, atque paucis uerbis, quid eſſet ſenator, complecti uelit, quem quidem cõſtat introitum quæſtionis cuiuſlibet aptiſſimum eſſe, neſcio an non peſſime ita patefieri & deſcribi poſſit, ut dicamus, ſenatorem, ciuem Rom. fuiſſe, per legitimam magiſtratus eius lectionem, cui munus iſtud incumbebat, in ſummo ordine conſtitutum. Cuius definitionis partes ſingulæ, ſumma cum diligentia, expendendæ, ac ſtabiliendæ nobis ſunt. Ac primum uereor, ne nimium lectorum ingeniis, diligentiæq́; diffidere uidear, ſi genus, quod conſtitui ſenatoris probabo. An enim quiſquam tam alienus erit a litteris, ut ignoret, tres ordines Romæ, ſena

rium maximum, equeſtrem huic dignitate proximum, & plebeium infimum, nihil aliud quàm diſtinctioné in tres gradus ciuium Rom. fuiſſe. Sed quoniã ita me ſcripturum de Senatu Romano recepi, ut nihil mihi non te ſtatum proferendum ſit, dabunt mihi hoc credo, concedentq; omnes, ſi etiam qua de re nemo dubitare poſſit, argumentabor. Itaque ueterum auctorum uerba, quibus hoc confirmari poteſt, audiamus. Cicero primo oratorio dialogo ſic ſcribit: C. Mancinum, inquit, nobiliſſimum, atque optimum uirum, ac conſularem, cum eum, propter inuidiam Numantini fœderis, pater patratus ex S. C. Numantinis dedidiſſet, cumq; illi non recepiſſent, poſteaq; Mancinus domum reueniſſet, neque in ſenatum introire dubitaſſet, P. Rutilius M. filius, tribunus pl. de ſenatu iuſſit educi, quod eum ciuem negaret eſſe, quia memoriæ ſic eſſet proditum, quem pater ſuus, aut populus uendidiſſet, aut pater patratus dediſſet, ei nullum eſſe poſtliminium. Si igitur amiſſa ciuitate amittitur ſenatorius ordo, clarum & perſpicuum eſt, ciuitatis expertem nullum ſenatorem fingi poſſe. Et in cauſſa Sex. Roſcii, de iudicibus, qui fuere dati ex ſenatoribus, per legem Corneliam, idem Cicero loquitur hoc modo: Qui ex ciuitate in ſenatum propter dignitatem, ex ſenatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſeueritatem. Atque hanc ſententiam noſtram ſuſtinet etiam Liuii hiſtoria, in qua hoc fere eſt: Cum ob ſolitudinem curiæ, & infrequentiam conuenientium ad publicum conſilium, M. Aemilius Pr. dictatore, poſt Caſilinum amiſſum, profecto iam ad exercitum, expoſcentibus cunctis retuliſſet, tum Sp. Caruilius, cum longa oratione, non ſolum inopiam, ſed paucitatem etiam ciuium, ex quibus in patres legerentur, conqueſtus eſſet, plendi ſenatus cauſſa, & iungendi arctius Latini nominis,

minis, pro magna re, ſe ſuadere dixit, ut, ex ſingulis populis Latinorum, binis ſenatoribus, ſi patres Romani cenſuiſſent, ciuitas daretur, iique in demortuorum locum in ſenatum legerentur. Eam ſententiam haud æquioribus animis, quam ipſorum quondam poſtulatum Latinorum, patres audiuerunt; & cum fremitus indignantium tota curia eſſet, præcipue Manlius eſſe nunc quoq; ſtirpis eius uirum dicebat, ex qua quõdam in Capitolio conſul minatus eſſet, quem Latinum in curia uidiſſet, eum ſua manu ſe interfecturum. Omitto Ciceronis aliud teſtimonium, in oratione pro domo, in qua morem quendam explicat, ut de quibus ciuibus ferebatur lex, qua iis aqua & igni interdicebatur, in eadem lege adſcriberetur, ne eos in ſenatum legerent cenſores, aut, ſi eſſent ante lecti, præterirent. Hæc enim eſt huius loci ſententia: Me ne tum quidem cum aberam negare poteras eſſe tua lege ſenatorem. ubi enim tuleras, ut mihi aqua & igni interdiceretur? quod Gracchus de Popillio, Saturninus de Metello tulit, homines ſeditioſiſſimi, de optimis, ac fortiſſimis ciuibus, non ut eſſet interdictum, quod fieri non poterat, tulerunt, ſed ut interdiceretur. ubi cauiſti, ne meo me loco cenſor in ſenatum legeret, quod de omnibus, etiam quibus damnatis interdictum eſt, ſcriptum eſt in legibus. Quibus ex omnibus locis efficitur, ciuitatem ſenatorii ordinis quaſi fundamentum eſſe. Ciuem uero intelligo, qui optimo iure ſit ciuis. Et ciuium nomine municipes, qui habuerunt hoc ius plenum, comprehendo. Quos quam primum Romam uenisſent, ibiq; ſedem rerum ſuarum collocaſſent, & conditione eadem, qua ciues natos in urbe, uixiſse conſtat, & plurimos eorum magiſtratus ſummos geſſiſse, ampliſſimisq; honoribus perfunctos eſse, ac ſupremi conſilii fuiſse participes. Vnde ille noſter in ...

r

na: At hic etiam, id quod tibi neceſse minime fuit, facetus eſse uoluiſti, cum Tarquinium, & Numam, & me tertium, peregrinum regem eſse dixiſti. mitto iam de rege quærere, illud quæro peregrinum cur me eſse dixeris? nam, ſi ita ſum, non tam eſt admirandum, regem eſse me, quia, ut tu uis, etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quam conſulem Romæ fuiſse peregrinum. hoc dico, inquit, te eſse ex municipio. fateor, & addo ex eo municipio, unde iterum iam ſalus huic urbi imperioq; miſsa eſt. ſed ſcire ex te peruelim, quamobrem, qui ex municipiis ueniant, peregrini tibi eſse uideantur. nemo enim iſtuc M. illi Catoni ſeni, cum plurimos haberet inimicos, nemo Ti. Coruncanio, nemo M. Curio, nemo huic ipſi noſtro C. Mario, cum ei multi inuiderent, obiecit unquam. Ex illa porro hiſtoria (huc enim ut uenirem paullo fortaſse longius ſuperior fluxit oratio) intelligi poteſt, Latinos ante ciuitatem acceptam in ſenatum nunquam admiſsos. Ergo nec Italicos, nec prouinciales, quorum ius incommodius, & minus honeſtum quam Latinitas extitit. Et hic mos ad DCLXII. annum urbis durauit, ut nemo iure originis in ſenatum uenerit, niſi Romæ natus, aut in eo municipio, quod non modo munere honorario, ut Cærites, cum populo R. uteretur, ſed & ciuitate, & ſuffragii latione frueretur. Mutata demum eſt hæc ratio ſociali bello, cum Italicis propter ciuitatem denegatam, cuius ſumma cupiditate flagrabant, geſto, ob quod bellum ciuitatem maximæ datam parti Italiæ, iam a Carolo Sigonio demonſtratum eſt, in extremo libro eorum, in quibus antiqua iura Italiæ rotundiſſime, & litteris explicauit illuſtriſſimis. Quo in ſtatu & in iis, quæ ueteri nomine coloniæ, præfecturæ, fœderatæ ciuitates, fora, & conciliabula dicuntur, oppidis orti, Romæ magiſtratus gerebant. De-

Demonſtrabimus autem paullo poſt, magiſtratus fuiſſe patrum conſcriptorum quaſi ſeminarium. Nihil uero de priuilegiis loquor. Auctoritate enim, & exemplo Romuli principis, & creatoris urbis, nunquam a Romanis intermiſſa eſt largitio & communicatio ciuitatis, præſertim uero benemeritis. Principio quidem, in magna paucitate ciuium, Sabinos, & Albanos, qui in partem ciuitatis uenerant, & pulſis regibus Actium Clauſum Regillenſem, non ſolum in patres, ſed & in ſenatum, Plutarcho in Poplicola teſte, lectum ſcimus. Verum occupata Rep. innumerabiles peregrinos ſenatores Romana curia uidit. C. enim Cæſar, & quoſdam e ſemibarbaris Gallorum recepit in curiam. Vnde lepidiſſimus ille libellus propoſitus eſt, cuius meminit Suetonius: Bonum factum ne quis ſenatori nouo curiam monſtrare uelit. Et illa uulgo canebantur: Gallos Cæſar in triumphum ducit. Idem, in curia Galli bracchas depoſuerũt, Latum clauum ſumpſerunt. Ac deinceps tantæ poſſeſſio dignitatis omnibus gentibus patebat, multiq; urbi Romæ conſiliarii fuere, qui eam, ut D. Auguſtinus loquitur, ne de facie quidem norant. Ita autem bracchati illi patres lecti ſunt, ut primum in ciuitatem, deinde in curiam, auctore Suetonio, uenirent: idemq; ordo ab aliis omnibus imperatoribus in honorandis peregrinis obſeruabatur. Sed hac de re ſatis, ac fortaſſe etiam nimium multa. Quare progrediamur longius, & quorum hominum fidei atque poteſtati lectio erat ſenatus commiſſa, uideamus.

Pro uariis Reip. temporibus, diuerſos etiam ſenatum legiſſe Romæ, in hiſtoriis uidemus. Nã, quoniam urbs Roma ſub imperio regum ineuntem illam quaſi ætatem exegit, initio quoque arbitrium legendorum ſenatorum penes reges erat. Ac primũm omnium ſena

inſtituiſſe Romulum conſtat. Qua de re ſic Dionyſius lib. II, Romulus autem, his conſtitutis, ſtatuit continuo ſibi conſiliarios cooptare, uiroſque centum ex patriciis legit, quibuſcum Remp. adminiſtraret. Liuius autem hoc modo: Cum iam uirium haud pœniteret, cõſilium deinde uiribus parat. centum creat ſenatores. Poſtea uero & Romulus, & ceteri Reges, auctore Sex. Pompeio, ſibi legebant, ſublegebantq; ſenatum, & pulſis regibus conſules, & tribuni militum conſulares. Sed uerba Feſti adſcribam. Præteriti ſenatores quondam in opprobrio non erant. ut enim reges ſibi legebant, ſublegebantq;, quos in conſilio publico haberent, ita poſt exactos eos conſules, & tribuni militum conſulari poteſtate coniunctiſſimos ſibi quoſque patriciorum, & deinde plebeiorum legebant. Illud tamen uenit in mentem quæri poſſe, cum tribuni militares primi anno CCCX. ut eſt apud Liuium, iniiſſent, annuſque ſequens, qui conſules habuit M. Geganium Macerinum & T. Quinctium Capitolinum, initium cenſuræ fuerit, quomodo tribuni militares præterire ſenatores, uel legere potuerunt? Præſertim cũ Liuius dicat, ortum inde cenſuræ principium, quod in populo per multos annos incenſo, neque differri cenſus poterat, neque conſulibus, cum tot populorum bella imminerent, operæ erat id negotium agere. Additq; Dionyſius intra XVII annos, poſt Q. Fabium L. Cornelium cos. Romæ cenſum nullum actum. Illud autem conſtat iis, quæ ſubſecuta ſunt temporibus, & quando Reſp. florebat maxime, hoc ius lectionis habuiſſe cenſores. Teſtes requiris? quemcumque appellabo nemo negabit. Liuius lib. IX. Ob infamem atque inuidioſam ſenatus lectionem uerecundia uictus collega C. Plautius magiſtratu ſe abdicauerat. ...pius iam inde inſitam pertinaciam familiæ gerendo

ſolus

ſolus cenſuram obtinuit. Epitoma lib. XVIII. P. Sem
pronius Sophus, & Valerius Maximus cenſores, cum
ſenatum legerent, XIII. ſenatu mouerunt. Idem lib.
XL. Metellum hoc modo facit adhortantem ad concor-
diam, in campo ſedentes, ſellis curulibus, ad aram Mar
tis, Lepidum & Fuluium Nobiliorem cenſores. Quos
coniunxit ſuffragiis ſuis populus R. hac etiam reconcilia
tione gratiæ a nobis coniungi ſinatis, uno conſilio lega-
tis ſenatum, equites recenſeatis, agatis cenſum, luſtrum
condatis. Et Cicero pro domo: Vbi cauiſti ne meo me
loco cenſor in ſenatum legeret? Quid dicam de Valerio?
qui lib. VIII. ait, M. Perpernam ſeptem tantummodo,
quos cēſor legerat, e patribus conſcriptis reliquos uidiſ
ſe. Denique plena eſt Romana hiſtoria innumerabilium
teſtimoniorum. Nominat Feſtus Ouiniam quandam le
gem, qua lectionem ſenatus cenſoribus commiſſam eſſe
ait. Illis enim, quæ nūc recitauimus, eius uerbis hæc con
tinentia ſunt & adiuncta: Donec Ouinia tribunicia inter
uenit, qua ſanctum eſt, ut cenſores ex omni ordine
optimum quenque curiatim legerent. Quæ lex quando
lata ſit incertum eſt, neque eius alibi in ueterum libris,
quos legerim, ſit mentio. A Varrone quidem accepi Ro-
mæ fuiſſe gentem Ouiniam. nam in lib. de Re ruſtica
II. inter ea nomina Romanorum, quæ tracta ſunt a pe-
core, & Caprilium, & Ouiniū numerat. Atque Lampri
dius in uita Seueri, meminit Ouinii Camilli, ex antiqua,
ut ait, ſtirpe, ſenatoris delicatiſſimi. crederem tamē pro
OVINIVS, in eo libro, FVRIVS reponendum eſſe. Paul
lus ille, a quo libri Feſti, inuita Minerua, & infelici quo
dā poſteritatis fato, in breuiorē ſunt redacti formam, ita
hunc locum edidit: Donec poteſtas tribunicia interue
nit, nulla ſcilicet mentione nominis a legiſlatore tradi.
Sed cur ego meam ſententiam non omnibus libere ape

rio. Quis enim & ſi erratum ſit, ſtudium tamen,& labo rem,qui in uero exquirendo ponitur,non laudet? Suſpe ctus igitur eſt mihi hoc loco Sex. Pōpeius, &, ut credo, non falſo ſuſpectus. Etenim eſt apud Liuium ſecundos cenſores,Mamercum,quam primum abiit dictatura, tri bu mouiſſe,& octuplicato cenſu ærarium feciſſe. Itaque exiſtimo ego, non ariolans,ſed uera & firma nixus con-iectura, non alia lege, quam qua creari cœpti ſunt, ordinum omnium regimen cēſores uſurpaſſe. Neque hoc dico quod Feſtum, uel potius Verrium Flaccum,quem fere ſequitur Feſtus,non fuiſſe in rebus Rom.peregrinū atque hoſpitem ignorem, cuius mihi potius nutus, quā aliorum quorundam iuſiurandum faceret fidem. Verum in ætatem ſuperiorem omnem confero culpam; nam eius inertia, & iniquitate, lacerata, & corrupta hu ius auctoris præſtātis ſcripta,uix aliquam ſanguinis puri guttam hoc tempore retinent. Quod ſi non libet ab his, quæ in commentariis linguæ Latinæ leguntur, Feſti uerbis recedere; dicendum eſt non luſtris, uerum ſin gulis annis ſenatū ante legi ſolitum, illudq́; certum eſſe, ante annum CCCXIX, & huius ordinis, & totius ci uitatis Romanæ diſciplinam cenſoribus commiſſam. Nam, & Cicero, ne qua huius antiquitatis dubitatio in animo meo reſideat,effecit, cum cēſorium iudicium no tionemq́; quadringentis ante illatam annis,quam Piſo, Gabiniusq́; conſules eſſent,ait. Animaduerti autem extra ordinem dictatorem ſenatus legendi cauſſa dictum a conſule Terentio N. Fabium Buteonem. Nec ſolum Buteo ſenatum legit, ſed & illi, qui Remp. inuaſerāt Sylla, & Cæſar dictatores. Et poſt necē Cæſaris Antonius, & III uiri, & poſt hos Octauianus. Ac ne quid prætermiſiſſe uidear, de Gracchi, & Druſi lectione infra meam ſententiam, ubi de numero ſenatorū agam, explicabo.

Ceterum

Ceterum illud huius loci, & temporis eſt, quod Appianus ſcribit L. Cornelium Syllam, & Q. Pompeium Rufum conſules, propter ſolitudinem curiæ, ſenatores adlegiſſe. Doctiſſimus uir, & antiquitatis, ueterumq; ſcriptorum peritiſſimus putat hoc ita accipiendum, ut hanc lectionem factam a L. Cæſare & P. Craſſo cenſoribus intelligamus. Ego mallem ſuſpicari id extra ordinem factum, turbulentiſſimo illo præſertim anno, quo a Mario, & conſulibus in urbe ipſa ad Eſquilias dimicatum eſt, uictisq; Marianis iam tum quoq; Sylla dominationem ſibi quæſiuerat. Qua dominatione moderata, & minime crudeli, pro dignitate, & auctoritate tantum ſenatus uſus eſt. Nam cum collega & comitia tributa ſuſtulit, ut ſuffragiis pauperes, atque in his audaciſſimos quoſque ſpoliaret, & ius ui prius ademptum, patribus reſtituit, ut nulla ad plebem rogatio ferretur ſine ſenatuſcõſulto, &, ut diximus, adlegit in ſenatum CCC. ut non modo, acciſa tribunorum pl. potentia, ſenatus plus uirium haberet, ſed quoniam tum ualde diminutus erat ordinis quoque frequentia. Ac de inſtitutione ſenatus, & qui nã magiſtratus ſenatum Romæ legere ſolebant, uel aliquãdo extra ordinem legerunt, expoſui breuiter.

Deinceps de legendi modo dicendum nobis eſſe uidetur. Dionyſius lib. II. hac ratione, & modo ſenatum lectum a Romulo tradit. Centum, inquit, uiros ex patriciis ita ſecreuit; unum ex omnibus præſtantiſſimum, ipſe declarauit, quem uoluit præeſſe rebus urbanis, ſi quando ad bellum proficiſceretur. Deinde iuſſit ſingulas tribus tres uiros ætate, prudẽtia, & genere præcipuos ſeligere. Poſt hos nouem ſingulas curias iuſſit denuo tres uiros e patriciis maxime idoneos deligere. Adiectis ad illos nouem his XC. quos curiæ elegerant, & [illegible] præfecto, quem ipſe antea decreuerat, centum ſena-

torum numerum expleuit. Ita & illos ex Sabinis a curiis ſelectos idem Dionyſius ait. De aliis regibus, & conſulibus tradit Feſtus eos legiſſe, ſublegiſſeq; ſibi, quos maxime dignos cenſebant, uel amabant, ſenatores. Id patet ex eius uerbis, quæ paullo ante attulimus. Sed hæc iterum mihi negotium faceſſunt. Nam huic toti rationi uidetur aduerſari Cic. cum in Sextiana inquit: Maiores noſtri, cum regum poteſtatem nō tuliſſent, ita magiſtratus annuos creauerunt, ut conſilium Reipub. præponerent ſempiternum. deligerentur autem in id conſilium ab uniuerſo populo, aditusq; in illum ſummum ordinem omnium ciuium induſtriæ pateret. Quod incommodum cupiēti mihi uitare, nulla occurrit uitatio, niſi, aut idem a Cicerone bis dictū interpretemur, nempe liberata dominatu regio Rep. ex toto corpore ciuitatis, nullo ordinum diſcrimine ſenatores lectos; aut habuiſſe ius conſules credamus eos, quos uellent, nominandi, qui quidem ſenatores eſſent, ſi eos populus ſuis ſuffragiis approbaſſet. Et hoc uidetur poſtremum defendendi Sex. Pōpeij genus placere eloquentiæ, omnisq; elegantioris doctrinæ principi Paullo Manutio. Quarum autem rerum reges, & conſules in legēdo rationem habuerint, referam infra, ubi pauca de cenſoribus dixero; neque res natura coniunctiſſimas a ſe ſeparabo. Cenſores igitur ſingulis luſtris totum ſenatorium ordinem diligenter examinabant, & in demortuorum locum, uel eorum, quos mouerant, nouos ſublegebant. Liuius certe ait lib. XL. ſenatum a Fuluio & Aemilio biduo lectum. Expleto autem ſenatorum legitimo numero, & omnium nominibus in tabulas relatis, ſuo quenque loco iubebant recitare. Vnde inquit Liuius lib. XXIX. Dum hæc conſ diuerſis regionibus agunt, cenſores interim Romæ M. Liuius & C. Claudius ſenatum recitarunt. Et lib.

XXIII.

XXIII. Dixit ſe tranſcribi tantum, recitariq́ue eos iuſſu-ſum. Video autem Buteonis dictatoris ſenatum in foro recitatum. Nam ſic ſcribit Liuius: Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omnium in ſenatum lectis extem plo ſe magiſtratu abdicauit, priuatusq́ue de roſtris deſcendit. Vnde quis ſuſpicari poſſit, hoc ſemper eo loco fie ri ſolitum. Sed inter cetera uetuſtate incognita, hoc quoque in incerto pono. Qui uero primus legebatur, ſenatus princeps erat, poſt principem uero ſenatus, diſcrimi ne graduum, & ætatum ſeruato, ceteri ſenatores & ſcribebantur, & recitabantur. Quod de principe ſenatus dixi, clarum ac perſpicuum eſt ex his Liuii uerbis: Lectus a Sempronio princeps in ſenatu Q. Fabius Maximus conſul: Inde alius lectus ſenatus. De reliquis ſena toribus ex Ciceronis oratione pro domo ſua colligo. in qua L. Cottam hominem cenſorium in ſenatu iuratum dixiſſe refert ſe, ſi cenſor tum eſset cum ego, inquit, aberam, me meo loco (id eſt inter conſulares) ſenatorem recitaturum fuiſse. Item ex Gellio cum ait hoc modo: Quia in poſtremis ſcripti erant, non rogabantur ſenten tias. Atque hinc perſpici poteſt, quem annales populi R. & monumenta uetuſtatis principem ſenatus appellent; ueriſſimmq́ue illud eſſe, honoris hoc genus iis tantum deferri ſolitum, qui, auctoritate, & amplitudi ne rerum geſtarum maxime excellebant. Nam dignitate princeps ſenatus omnes magiſtratus anteibat, & ſi nec imperium, nec poteſtatem haberet. Cuius rei auctorem & præceptorem habeo Zonaram. Ceterum Liuius eo, de quo paullo ante loquebar loco, narrat eum qui ex cenſoriis uetuſtiſſimus eſſet, ſenatus principem legi ſolitum: Cornelius, inquit, morem traditum a patribus ſequendum aiebat, ut qui primus cenſor, ex qui uiuerent fuiſſet, eum principem legerent. Is T. Manlius

lius Torquatus erat. Neq; tamen hanc conſuetudinem ſecutus eſt Sempronius, ſed, cum diu certatum eſſet uerbis, ſuo arbitrio fecit principem in ſenatu Q. Fabium Maximum conſulem. Addit Liuius lib. XXIX. niſi ſenatu motus eſſet, uno uiuo, alium in locum eius nunquam lectum. Itaque uidemus eundem pluribus luſtris ſenatus principem fuiſſe. Nam, ut alios prætercam, memorat in Bruto Cicero M. Lepidum a ſextis cenſoribus principem ſenatus recitatum. Facit quoque mentionem ſortitionis inter cēſores ueriſſimus index antiquorum inſtitutorum Liuius: Sempronius, inquit, cui dii ſortem legendi dediſſent, ei ius liberum eoſdem dediſſe deos aicbat. Atque, ut alia omnia, ita ſenatus lectionem poterant impedire tribuni pl. Dat huius rei luculentam ſignificationem haud leuis, & incertus teſtis Dio XXXVII libro, ubi cenſores quoſdam nihil egiſſe narrat, quod tribuni pl. ne ſenatum legerent, interceſſiſſent, ne forte ipſi præterirentur. Atque etiam conſules Bubulcum & Barbulam, Appii & Plautii lectionem ſine recti prauiq; diſcrimine ad gratiam & libidinem factam reſcidiſſe, & ſenatores citaſſe eo ordine, qui ante fuerat, inuenio. Nunc dicam, qui more maiorum poterant in ſenatum adſcribi.

De ſenatu cooptando non dubito leges fuiſſe conſcriptas, quarum tamen nullum omnino extat ueſtigium. Sed qui in monumentis populi R. uerſantur, facile concedent, ſpectata fuiſſe genera hominum, ex quibus in eũ ordinem cooptari liceret. Ac quod haud leuiſſimis, & infirmiſſimis coargui poteſt coniecturis, cautum fuiſſe dico de fama, genere, ordine, ætate, magiſtratu, cenſu, & quæſtu. Quare ordine, quæ de iis rebus obſeruaui, quã breuiſſime & planiſſime potero explicabo.

Primum autem, quod attinet ad incorruptã famam, ſcio

ſcio, ut improbum ſenatorem ciuitas habeat neminem, magis optari, & expeti; quam aut effici, aut ſperari poſſe. Neque auſim affirmare multos ſenatores Romæ, ac nè Scaurum quidem, aut Catulum, aut Naſicam, quos miris in cœlum fert laudibus Cicero, tales fuiſſe, qualem, ac quantum, in eo libro, quem ad Illuſtriſſimum Comitem, & Senatorem ſapientiſſimum, ac conſtantiſſimum, Stanislaum Tarnouium, Sendomirienſem Palatinum breui mittam, informaui, & expreſſi. Quapropter optimos ſenatores, & præſtantiſſimos non habuit populus R. improbos uero ne haberet, & ſi ſanxerat; non paucos tamen paſſus atque expertus eſt. Sanctionis autem iſtius, quam dico, hæc ſententia fuit, ut eſt in Cluentiana; Vt hominibus turpi iudicio damnatis, in perpetuum, neque ullum ad honorem, neque in curiam aditus eſſet. Turpi iudicio nominat condemnatos, ut qui de alea, de falſo conuicti ſunt, aut furti, uel alterius huiuſmodi facinoris, macula famam ſuam contaminarunt, & uiolarunt. Item illa ſummæ exiſtimationis iudicia habita Cicero pro Q. Roſcio docet, fiduciæ, tutelæ, ſocietatis. Cetera petenda ſunt ex Iuriſconſultorum commentariis, capite de his, qui notantur infamia. Huc denique referenda erunt & illa, quæ infra de criminibus, ob quæ ſenatorium nomen perderetur, dicemus.

Genus autem tribus modis ſpectatum inuenio. Vno, ut ſolum patricii. Altero, ut, quando iam patebat curia plebeis, ingenuo ſaltem, nō libertino ſanguine, procreati legerentur. Tertio, quod a Syllæ dominatione ad Cæſaris dictaturam cuſtoditum eſt, ne proſcriptorum filii cooptarentur. Atque ab initio quidem patricios tantum in ſenatum lectos ſignificat Sex. Pompeius his uerbis: Reges, conſules, & tribuni militum conſulares legebant

Aelius uero Lampridius multis poſt annis euerſa Rep: idem Alexandrum Seuerum imp. dixiſſe narrat. Eius hæc ſunt uerba: Nunquam libertinos in equeſtrem locum redegit, aſſerẽs ſenatorum ſeminarium equeſtrem locum eſſe. Ita, quod omnes ſciunt, Brutus, primoribus equeſtris gradus lectis, ſenatũ expleuit. Hinc & Feſtus: Adlecti dicebantur, qui ob inopiam ex equeſtri ordine in ſenatorum numerum ſunt aſſumpti. Hoc autem modo rationem equitum habitam intelligere oportet, ut qui erant ex infimo ordine, & e plebe, non omnino excluderentur. Sed rarius, & ægrius admitterentur. Nam, & ſi non parum momenti in publico equo poſitum fuit, induſtriæ tamen omnium ciuium ac uirtuti, auctore M. Tullio in Sextiana, in ſummum ordinem, ac grauiſſimum conſilium, aditus patebat. Atque loco iam ſæpe a nobis citato, ſanctione ueteri, inſtitutoq; cenſores ex omni ordine optimum quemque legiſſe, Feſtus tradit.

Sequitur ille, quem deinceps propoſui, ætatis ſenatoriæ locus. Non quauis ætate in ſenatum Romanum cooptari licuiſſe, ſatis demonſtrant illa Ciceronis uerba, in ſuaſione legis Maniliæ: Quid tam præter conſuetudinem, quàm homini peradoleſcendi, cuius a ſenatorio gradu ætas longe abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Et hæc in Plutarchi Pompeio: Sylla triumphum petenti Pompeio obſtitit. Etenim inuidioſum ei honorem hunc fore dicebat, ſi triumpharet pene imberbis, & cui propter ætatem aditus in ſenatum non pateret. Apud Dionyſium quoque lib. VI. annalis huius legis extat ueſtigium. Nam hoc modo Caſſium Poſtumiumq; conſules facit loquentes: Lege, quam feremus de ætate ſenatoria, coercebimus iſtam iuuenum intemperiem. Quæ autem hæc ætas fuerit, uideo ab om. bus, qui hanc attigerunt quæſtionem, dubitari. Mil

Cicero ad Atticum : [illegible] raptim in [illegible] ſententiam pedarii concurrerunt. Item [illegible] illud S. C. ſumma pedariorum uoluntate, nullius [illegible] auctoritate factum. Atqui, ut Gellius refert, alia etiam uocabuli iſtius ratio eſſe dicitur, quam C. Baſſus in commentariis ſuis ſcriptã reliquerat. De qua aptiore & commodiore loco. Videtur autem ad hoc tempus, huiusq; libri inſtitutum pertinere, ut de Atinio plebiſcito aliquid dicamus, quod tribunos plebis ſenatores non fuiſſe, idem Gellius lib. XIV. narrat. Si enim iure, ut quidam aiunt, magiſtratus ſine cooptatione cenſoria ſenatores erant, falſa eſt definitio ſenatoris, quam ab initio propoſuimus. Sed certum eſt eius rogationis fuiſſe hanc ſententiam, ut tribuni pl. ex iis, quibus ab aliorum honorum functione, aditus in ſenatum datus erat, & qui iam ſenatores erant, crearentur. Etenim gerebatur tribunatus pl. poſt quæſturam. Hinc Cicero Curioni : Petiui ſæpius per litteras, ſed tum quaſi a ſenatore nobiliſſimo, & adoleſcente gratioſiſſimo, nunc a Tribuno pl. & a Curione tribuno. Et Suetonius in Auguſto : Comitiis tribuniciis, ſi deeſſent candidati ſenatores, ex equitibus Romanis creauit, ita, ut, poteſtate tranſacta, in utro uellent ordine manerent. Tribunos autem pl. in ſenatum lectos a cenſoribus indicat Liuius lib. XLV. Cenſoribus, inquit, petentibus, ut ex inſtituto, ad ſarta tecta exigenda, & ad opera, quæ locaſſent, probanda, anni & bimenſis tempus prorogaretur, Cn. Trebellius tribunus, quia lectus non erat in ſenatum, interceſſit. Verum enimuero poſtea C. Atinius Labeo tribunus pl. cum timeret ne a ſequentibus cenſoribus in ſenatu legendo præteriretur, quod Q. Metellum Macedonicum cenſorem de ſaxo Tarpeio deiici iuſſerat, eam rogationem tulit? Probabile id quidem eſt. nam & cauſſa le-

gis ferendæ aptiſſimum conijcitur, & latoris nomen congruit. Sed uel hoc nos docere poteſt, quam ſint infirmæ omnes in antiquitate conijcienda coniecturæ. Extreme enim inſanit Piſo, qui teſte Dione lib. XL. uult mouere Curionem illum tribunum pl. qui bellum ciuile Pompeianum concitauit, ſi dijs ac hominibus inuitis iure tribunatus, quem gerebat, ſenator fuit; non ſolum impudens ſed ridiculus eſt Curio, atque etiam illi tribuni Cæſare & Bibulo cōſulibus, de quibus idē lib. XXXVII. qui propter cenſorum minas trepidant, & irati magiſtratus uoces ſine poteſtate, tanquam ſtrepitum inanem, pertimeſcunt.

De cenſu porro conijcio ex Aſconij uerbis in explicatione Verrinarum: Moris, inquit, erat, cum aliquis ciuis Rom. oſtendendus eſſet, ut ſignificaretur, aut a prænomine ſuo; aut a nomine, aut a cognomine, aut a tribu, in qua cenſeretur, aut a curia, aut a cenſu, ut ſi eſſet ſenator, eques'ue Rom. Item ex Seneca, tum in declamationibus, tum in lib. de beneficiis. Etenim in lib. de beneficiis ita ſcribit: Video iſtic menſas, & æſtimatum lignum ſenatoris cenſu. In declamationibus autem hoc modo: Senatorium gradum cenſus aſcendere facit. cenſus Rom. equitem a plebe diſcernit. Vnde Arnobius ſcite & pie aduerſus gentes lib. IV. Quis ad extremum deā pecuniam eſſe credat? quam, uelut maximum numen, ueſtræ indicant litteræ donare anulos aureos, loca in ludis, atque ſpectaculis priora, honorum ſuggeſtus ſummos, amplitudinemque magiſtratus. Multi tamen negant cenſus rationem habitam ſtante Rep. quod ita ſcriptum legerint a Plinio lib. XIV. Poſteris laxitas mundi, rerum amplitudo damno fuit. Poſtquam ſenator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum, ducemque nihil magis exornare quam cenſus, peſſum iere

uitæ

uitæ pretia. Sed certe Aſconius reſpexit illud tempus, quo accuſabat Cicero Verrem. Atque audiamus etiam Liuium lib. XXII: Cum deeſſent nautæ, conſules ex S. C. edixerunt, ut qui L. Aemilio C. Flaminio cenſoribus millibus æris quinquaginta ipſe, aut pater eius cenſus fuiſſet, uſque ad centum millia, aut cui poſtea res tanta eſſet facta, nautam unum, cum ſex menſium ſtipendio daret. qui ſupra centum millia, uſque ad treccenta millia, tres nautas, cum ſtipendio annuo. qui ſupra trecenta millia, uſque ad decies æris, quinque nautas. qui ſupra decies, ſeptem. ſenatores, octo nautas, cum annuo ſtipendio darent. Qui autem ita edixerunt conſules, Q. Fabius Maximus IV. & M. Marcellus III. fuere. Non eſt igitur recens hoc inſtitutum. Nam quia uidemus ſeruos ex cenſu numero conſtituto, datos ad remum, illiq; dederint ſeptem, qui ſupra decies æris cenſum haberent, cenſus ſenatorum profecto, quia dederant octo nautas, maior erat. Stat & illa pro me ratio, quod cum certus equitum cenſus ſemper fuerit, nulla poteſt reddi cauſſa, cur non etiam idem in ſenatoribus ſit obſeruatus. Scio multos eſſe contentionis cupidiores quam ueritatis, qui delicato quodam faſtidio inuenta aliorum reiiciant. Quamobrem ut iſtis præcludatur occaſio calumniandi, ad has coniecturas, quæ ſane ſunt probabiles, perſpicuum Liuii teſtimonium adiiciam, quod eiuſmodi eſt: Cum Sp. Caruilius longa oratione non ſolum inopiam, ſed etiam paucitatem ciuium, ex quibus in patres legerentur, conqueſtus eſſet. Diſerte, ut exſtimo, non tectis uerbis, id, quod dicimus, probat. Reperi autem eam auctoritatem ex XXIII. lib. Quare conſtat, ſi non ab initio Reip. at certe iam ante bellum Hannibalis, cenſum in ampliſſimo ordine legendo cuſtoditum, eumq; non modo eorum, qui claſſis quin-

ctæ erant, quod non uult fateri Grucchius, ſed illorum quoque, qui ſupra decies æris poſſiderent, cenſu maiorē fuiſſe, ac neſcio an minorem quam C. Cæſaris ætate; Hannibalis deinde bello, infinitis exhauſto ærario ſumptibus, illa uoluntaria collatio, poſt aliquot annos, nihil reliquum fecerat ſenatoribus, præter anulos ſibi, & coniugi, & liberis, & filio bullam, & quibus uxor, filiæ'ue erant, ſingulas uncias auri pondo, argenti, qui curuli ſella ſederunt, equi ornamenta, & libras pondo, ut ſalinum patellamq; deorum cauſſa habere poſſent; ceteris ſenatoribus libram argenti tantum, æris ſignati quinque millia. Ceterum omne aurum, argentum, æs ſignatum ad III uiros menſarios, ne Reſp. ſtipendio egeret, collatum eſt, ſummo certamine iniecto, ut prima inter primos nomina ſua uellent in publicis tabulis eſſe. Hæc ad uerbum ex XXVI. hiſtoriæ Liuianæ libro. Ita Rep. conſeruata, & aucta, priuatæ res poſtea ciuium Romanorum facile creuerunt. Nam doctiſſimi colligunt uiri, ante Auguſtum cenſum ſenatorium fuiſſe octingenta millia HS. & poſt Auguſtum duodecies. Eius rei teſtes citant Suetonium, & Dionem. Suetonium in uita Auguſti, cum ſcribit: Senatorium cenſum ampliauit, ac pro octingentorum millium ſumma duodecies HS. taxauit, ſuppleuitq; non habentibus. Dionem uero LIIII. lib. quando ait: Inde ſenatus iterum lectus eſt. Cū enim cenſus, qui initio ſenatoribus, amiſſis per bella a multis patrimoniis, centum millium erat præfinitus, procedente tempore, magnis partis opibus, ad CCL. millia perductus eſſet, nemo inueniebatur, qui legi uellet: quin etiā filii ſenatorum, & nepotes, aut propter anguſtias rei familiaris, aut propter parentum, & auorum calamitates animis fracti, non modo non appetebant ſenatoriam dignitatem; ſed ea ſe quoque abdicabant. Centum millia drach-

drachmarum procul omni dubio intelligit, quæ non octingenta, ut Suetonius uult, ſunt, ſed quadringenta HS Romanorum. Itaque ſciendum eſt Auguſtum exinanita urbe diminuiſſe primum cenſum, & minorem, quam fuiſſet antea, conſtituiſſe; deinde, poſt continua bella, & proſcriptiones recreata ciuitate, & aucta diuitiis, alio decreto, non ſolum expleuiſſe ſuperiorem, quem diminuerat, cenſus numerum, ſed & ampliaſſe Quod ex Dionis uerbis perſpicuum eſt. nam, cum dicit cenſum fuiſſe præfinitum centum millium, cauſſam hanc ſubiicit: Quod, multi, ait, bellis patrimonia amiſiſſent. Hunc autem cenſum centum millium non ueterem, ſed ab Auguſto inſtitutum conſtat, ex eodem Dionis libro. In quo paullo ante ſcriptum ita reliquit: Qui centum millia cenſus haberent, eis magiſtratuum petendorum poteſtatem dedit. Hunc enim primum conſtituerat ſenatoriũ cenſum, quem deinde uſque ad CCL. protulit. Ac de cenſu ab Auguſto aucto, ſuo loco exquiremus; decies autem æris aureorum ſunt, quos uocamus ſcutatos XV. millia. Verum priuſquam auctum eſſet æris pretium Hannibalis bello, totidem erant, quot X. millia. Octingenta uero HS. millia, & CC. drachmarum cum XXIV. aureorum noſtrorum millibus comparo. Neque hic omnia ad uiuum reſecauimus, ſed luſimus, ut hominum uoluntati morem gereremus, qui cum noſtri ſæculi opibus antiquas illas diuitias conferre ſtudebunt. Itaque ſi me pœnitebit, id mihi licere uelim, quod in XII ſcrupis concedebatur, ut calculum reducam, quo me erraſſe, repetito luſus totius ordine, recordabor.

Nec ſolum de cenſu cautum fuit, uerum etiam de quæſtu turpi, & ſordido. Etenim Cicero in Verrinis dixit Claudium Pulchrum prætorem ex S. C. leges Haleſinis

ſinis de ſenatu cooptando conſcripſiſſe, in quibus tum alia multa, tum de quæſtu ſanxiſſe, quem qui feciſſet ne legeretur. Quod Romæ obſeruatum non dubito, ne ſordibus illiberalis quæſtus maieſtas ordinis ampliſſimi polueretur. Vt ſi quis egeſtatem lenocinio ſuſtentaſſet, aut uocem in lucrum contuliſſet, aut haruſpicinam feciſſet, aut ludicram artem exercuiſſet. De hiſtrionibus patet ex illo D. Auguſtini loco lib. I. de ciuitate Dei cap. XIII. Romani uero hominibus ſcœnicis, nec plebeiã tribum, quanto minus ſenatoriam curiam, dehoneſtari ſinunt. De præconibus, & haruſpicibus indicat Cicero in epiſtola ad Leptam, in qua in principio ita eſt: Simul accepi a Seleuco tuas litteras, ſtatim quæſiui e Balbo per codicillos, quid eſſet in lege, reſcripſit, eos, qui facerent præconium, uetari eſſe in decurionibus; qui feciſſent, non uetari. quare bono animo ſint & tui, & mei familiares. neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruſpicinam facerent, in ſenatum Romæ legerentur, eos, qui aliquando præconium feciſſent, in municipiis decuriones eſſe non licere. Quod ad lenones attinet, non eſt ita res obſcura, ut teſtimonium deſideret.

Sequitur lectio Buteonis dictatoris, quam Liuius lib. XXIII. & Plutarchus in Fabio, ſub bellum II. Punicũ ponunt. Narrat uterque cum dictator M. Iunius Pera in caſtris eſſet, alterum quoque eodem tempore in urbe N. Fabium Buteonem, legendi ſenatus cauſſa dictum, cum nõ ſolum conuenientium ad publicum conſilium poſt tot grauiſſimas clades magna infrequentia, uerum etiam, ut Liuius addit, ciuiũ, qui in patres legerẽtur ſumma paucitas, & inopia eſſet. Dictus autem eſt nocte, ut mos erat, auctore Liuio, ex S. C. cuius a me, referendæ antiquitatis cauſſa, talis eſt informata perſcriptio.

**. Quod M. Aemilius prætor V. F. de ſenatu ſupplendo

do D. E. R. I. C. dictatorem, qui cenſuram ante geſſiſſet, uetuſtiſſimusq; ex iis, qui uiuerent, cenſoriis eſſet, ſenatus legendi cauſſa, in ſex menſes, ſine magiſtro equitum, oporterc creari, adque eum dicendum conſulem Terentium ex Apulia acciri. Qua uero animi moderatione Buteo in dictatura fuerit, quos, & quot numero ſenatores legerit, pluribus uerbis deſcribit Liuius. Ego tamen hoc ſolum, quod ad inſtitutam ſcriptionem pertinere uidebatur, infra appoſui: Dixit ſe neminem ſenatu moturum ex iis, quos C. Flaminius, L. Aemilius cenſores in ſenatum legiſſent. tranſcribi tantum, recitariq; eos iuſſurum, ne penes unum hominem iudicium, arbitriumq; de fama, ac moribus ſenatoris fuerit, & ita in demortuorum locum ſublecturum, ut ordo ordini, non homo homini, prælatus eſſe uideretur. Recitato uetere ſenatu, inde primum in demortuorum locum legit, qui poſt L. Aemilium & C. Flaminium cenſores curulem magiſtratum cepiſſent, nec dum in ſenatum lecti eſſent, ut quiſque eorum ſenator primus creatus erat, tum legit qui ædiles, tribuni, prætores, quæſtores'ue fuerant, tum ex iis, qui ſpolia ex Romano hoſte fixa domi haberent, aut ciuicam coronam accepiſſent. Ita CLXXVII. cum ingenti approbatione omniũ, in ſenatum lectis, extemplo ſe magiſtratu abdicauit, priuatusq; de roſtris deſcendit. Quod autem narrat eos lectos, qui ſpolia hoſtium domi fixa haberent, id ita obſeruatum ſcribit Plinius lib. XXXV. ab antiquis, ut foris, & circum limina maiorum ſuorum, fortiſſimorum uirorum, imagines diſponerent, affixis hoſtium ſpoliis. Neque miror eorum quoque, qui ciuem conſeruaſſent, habitam rationem, cum, ut idem auctor tradit lib. XVI. ineuntibus ludos a ſenatu aſſurgi in more eſſet, ſedendiq; ius in proximo ſenatui haberent.

Dixi

Dixi de N. Buteonis dictatura. Lectionis uero conſularis Syllæ, & Rufi, præter id, quod ſupra attuli ex Appiano, in ueterum libris nullum aliud ueſtigiũ agnoui.

At in dictatura Sylla ſenatum ex equitibus ſuppleuit, Liuio teſte, lib. LXXXI. Quanquam Dionyſius, ſub finem lib. V. cum Syllæ crudelitatem, & impotentiam in dictatura commemorat, id ei, inter cetera, uitio uertit, quod nullo diſcrimine, quoſuis in ſenatum legerit. Et Salluſtius multos ex egregariis militibus ſenatores poſt Syllæ uictoriam factos prodit. Quomodo uero id fecerit, dubitari non poteſt, cum ſcribat Appianus ab eo conceſſa fuiſſe tribubus de ſingulis ſuffragia. Tacitus in Annali XI. refert, cum ante eſſent quæſtores octo, lege Syllæ uiginti creatos, ſupplendo ſenatui, cui iudicia tradiderat.

Iulio Cæſari Africa ſubacta a ſenatu decretos, tum alios ſingulares honores, tum ut moribus præfectus eſſet in triennium, ex Dione conſtat. Itaque Cæſarem ſignificat Cicero, cum ſic ad Papirium Pætum ſcribit: Quandiu hic erit, noſter hic præfectus moribus, parebo auctoritati tuæ. Præfectum autem moribus appellauit ſenatus, Dione teſte, quod cenſoris nomen parum ei decorum eſſe putaret. Cæſarem tamen ſenatum legiſſe, antequam in Africam traiecisſet, reperio apud eundem hiſtoricum XLII. lib. Hic peregrinos, milites, libertinos, tonſores, haruſpices in ſenatum legit. De peregrinis patet ex iis, quæ ab initio ſunt a nobis diſputata. De militibus uero narrat lib. XLII. Dio, in hanc ferme ſententiam: Equitibus, centurionibus, & qui his minora in exercitu obibant munera, cum alia præmia tribuit, tum quoſdam ex iis, in locum demortuorũ ſenatorum, ſublegit. Et de libertinis lib. XLIII. hoc modo: Adſcripſit in ſenatum plurimos, nullo diſcrimine ſiue quis miles,

luſtio in Catilina, qui ſic ſcribit: Hi, uel ætate, uel curæ ſimilitudine, patres appellabantur. Idem Sex. Pompeius tradit de utroque uocabulo; Senatores, ait, a ſenectute dici, ſatis conſtat, quos initio Romulus legit centum, quorum conſilio Remp. adminiſtrabat. Itaque etiam patres appellati ſunt. Quæ de nominibus iſtis dixi copioſius hoc loco, quod in ætatis cognitionem pertineret eorum ratio, & interpretatio. Neque enim uereor, ne mihi quis inuideat, quod eadem opera duplicẽ quodam modo aſſequor mercedem. Videmus ergo priſcos illos Romanorum ſenatores ſenes fuiſſe. Cum autem res Romanorum geſtas conſidero, facile adducor, ut, non multo poſt immutatum hoc inſtitutum, credam. Quanquam annus ætatis ſenatoriæ ab antiquis, quos habemus, auctoribus non eſt proditus litteris. Onuphrius Panuinus, ſcriptor diligens ſane, narrat in commentario primo Faſtorum, quando cautum eſt, uti ſenatorum filii, cum patribus in curiam, quod illis ante licuit, ne introirent, niſi unus Papirius, qui Prætextatus appellatus eſt, eodem quoque tẽpore S. C. factum, ne cui minori x x v. annis in curiam aditus pateret. Hic ego teſtem aliquem grauem, & locupletem excitari uolo ex monumentis annalium. Producit non alienum ab religione Plutarchum, in uita Pompei Magni. Neque tamen ego, in eo, quo dicit libro, id ſcriptum reperire potui, cum totum diligentiſſime perlegiſſem. Niſi hoc ſit, quod dicit Plutarchus, potuiſſe ea ætate, qua triumphum ex Africa petebat, Pompeium legi in ſenatum; uerum maiori ſibi honori futurum crediditſſe, ſi primus eques Rom. triumphaſſet. Sed, ſi ſibi conſtare Plutarchum uolumus, non aliter, quam extra ordinem, & legibus ſolutum ait cooptari potuiſſe. Quod nonnunquam tributum magni animi, induſtriæq; adoleſcentibus

ſiue libertinus eſſet. Lucium uero Licinium tonſorem opulentiſſimum, ſenatorem Cæſar fecit, quia diceba-tur nimium odiſſe Pompeium. Hoc Acro in explicatio ne Poeticæ. alium enim auctorem habeo neminem. Quod attinet ad haruſpices, indicio eſt Ciceronis, quã ſupra citaui, epiſtola ad Leptam data. Macrobius ſcri-bit, hanc facilitatem Cæſaris in eligendo ſenatu, Cicero nem palam irriſiſſe. Nam cum ab hoſpite ſuo, P. Mal-lio, rogaretur, ut eius priuigno, qui decurionatum am-biebat, auxilio eſſet, aſſiſtente frequentia dixit: Romæ, ſi ius habebit Põpeius, difficile eſt. Sed quid mirum eſt Ciceronẽ ioco perſtrinxiſſe Cæſarẽ, cum, ut refert Dio, etiam milites ei in probris, ſenatus lectionem obiicerẽt.

Antonianæ lectionis mentio fit apud Plutarchum, & Appianum. Hic lib. III refert ab Antonio ex actis Cæſa ris, ut fingebat, infinita ciuitatibus, regibus, & ami-cis, beneficia tributa; & non paucos in ſenatum adle-ctos. Ille libro quincto Antonium Cæſaris commenta-riis multa ſuo arbitratu adſcripſiſſe tradit, nonnullis magiſtratus, multis ſenatorium ordinem dediſſe, quoſ dam etiam ab exilio reduxiſſe, & publicis uinculis exe-miſſe, hosq; uniuerſos per iocum a Romanis χαρωνίτας appellatos, quod ſe defuncti Cæſaris commentariis tue rentur. Quæ cum ſic prodita, & litterarum monumen-tis conſignata ſint a Plutarcho, Suetoniusq; ſcribat il-los indigniſſimos ſenatores, qui poſt necem Cæſaris per gratiam, & præmium erant adlecti, abortiuos uo-catos, non dubito eo loco reponendum orcinos. Quod uenit iam ante nos in mentem Petro Victorio, homini ſumma doctrina prædito. Sic enim & liberti quidam orcini dicuntur, ut in iure ciuili didicimus, qui dire-ctam ex teſtamento accepere libertatem, nec unquam patronum uiuum habuere.

Subſequuta eſt deinde IIIuirum R.C. lectio, multò magis infamis. Nam ab his, L. Marcio, & C. Sabino coſ. ſocios, milites, libertinos, atque etiam ſeruos in ſenatum cooptatos ex XLIIX. lib. Dionis intelligi poteſt.

Reſtat ut de temporibus Auguſti dicamus. Cum anno DCCXXVI. Auguſtus imperium Cæſaris, quod deuicto Antonio ad Actium ipſe ſibi uendicauit, confirmaſſet, poſt aliquot annos cenſoriam poteſtatem in perpetuum populus ei mandare cupiebat, quam ille repudiauit, ac ſtatim creauit alios cenſores Paullum, Plancumq́;. Hos ultimos priuatos cenſuram obtinuiſſe tradunt. Qui cenſores utrum ſenatum legerint, nec ne, compertum non habeo. Verum illæ quinque non ſunt prætermittendæ Auguſti lectiones, quas Dio memoriæ & litteris prodidit. Primum igitur in Appulei, & ſuo quincto conſulatu Auguſtus cum Agrippa cenſor, annos fere octo ante illos, quos modo nominaui, ſenatum legit; & quoniam Rep. laborante plurimi, ut diſſerui, indigniſſimi, & fœdiſſimi homines in ſenatum irrepſerant, & propterea ad M. uſque ſenatorum numerus excreuerat, eum ordinem perpurgauit, & priſtino nitori reſtituit. qua lectione multos, qui ſibi libertini generis, uel alicuius criminis conſcii eſſent, adhortatione ſua leuiſſima, permouit, ut in quod patrimonium quaſi dignitatis inuaſerant, de eius poſſeſſione ſponte decederent. Deinde, P. & Cn. Lentulis cos. præfectus morũ in quinquennium, cum ſenatum legere inſtituiſſet, ne mouendis ſenatoribus in odium incurreret, iuratus ſe eos, quibus plurimum confideret, delecturum, XXX. creauit uiros; quorum ſingulos, iureiurando eodem adactos, iuſſit quinque uium nomina edere, quos maxime idoneos ad ſenatoria munera obeunda ducerent;

& ex his quinque ſorte unus in ſenatum cooptabatur. Si uero nomē alicuius, qui non adeſſet, primum exiret, res iterum reuocabatur ad ſortem. Sed cum ita aliquot diebus res acta eſſet, reliquos, ad explendum numerum DC. ſenatorum, ipſe arbitratu ſuo legit, propter fraudem, & XXX uirum quorundam, & Quæſtorum, quibus tabellas crediderat, quas nominibus inſcriptis quinque illorum ciuium in urnam coniicerent, ut deinde manibus pueri ducerentur. Mox Licinium Regulum narrat Dio, grauiter conqueſtum eſse de ſortis iniuſtitia, quæ ſe dignitate ſenatoria ſpoliarit, eamq; filio ſuo, & quibuſdam aliis, nullo modo ſecum comparandis, detulerit; & enumeratis ſtipendiis, ueſte lacerata in curia, ut cicatrices oſtenderet, corpus denudaſſe: atque etiam alium quendam, cui Articuleio Pæto nomen erat, ut ſibi patri loco cedere liceret, omnibus precibus obſecraſse; huiuſq; pietate, & illius querimonia adductum Octauianum, & quod non paucos indignos illa lectione cooptatos uideret, totum ab initio ſenatum recitaſse ait, & nonnullis ſenatu motis, alios ſublegiſse. Tertio ſenatum legit Auguſtus Tiberio, & Quinctilio coſ. quo tempore aucto cenſu, cum nemo ſenator eſſe uellet, & ideo ne tribunatum quidem quiſquam peteret; ex quæſtoriis, & nondum XL. annos natis tribuni pl. ut fierent aliqui omnes ipſe perquiſiuit, ac eos quidem, qui XXXV. annum (neſcio an LXV. dicere uolit) exceſſerant, præteriit: qui uero infra eam ætatem erant, & cenſum ſenatorium habebant, niſi qui membris capti eſſent, ſenatores eſſe coegit. Quincto Auguſtus præfectus item morum Iulio & Fabio coſ. ſenatum legit. Sexto Sabino, & Ruſo, ut arbitror, coſ. Legit autem per III uiros, quos ex decem ſenatoribus, quorum maxime habebat probitatem, & fidem perſpe-

ctam, ſorte creauit. Ad hos Suetonius ſpectauit cum in uita Auguſti illa ſcripſit: Quo plures partem adminiſtrandæ Reip. caperent, noua officia excogitauit. Curam operum publicorum, uiarum, aquarum, aluei Tyberis, frumenti populo diuidendi, præfecturam urbis, IIIuiratum legendi ſenatus, & alterum recognoſcendi turmas equitum. Lectiones uero illas, nunc a nobis ope hiſtoriarum Dionis pluribus uerbis commemoratas, uix attigit Suetonius. Namq; hoc ſolum de iis reperi in eius commentario: Senatorum affluentem numerum deformi, & incondita turba (erant enim ſuper mille, & quidam indigniſſimi, poſt necem Cæſaris, per gratiam, & præmium adlecti, quos orcinos uulgus uocabat) ad modum priſtinum & ſplendorem redegit duabus lectionibus, prima ipſorum arbitratu, quo uir uirum legit, ſecunda ſuo & Agrippæ, quo tempore æſtimatur lorica ſub ueſte munitus, ferroq; cinctus præſediſſe, decem ualentiſſimis ſenatorii ordinis amicis ſellam ſuam circumſtantibus. Cordus Cremutius ſcribit, ne admiſſum quidem tunc quenquam ſenatorum, niſi ſolum, & prætentato ſinu. Quoſdam ad excuſandi ſe uerecundiã compulit, ſeruauitq;, etiam excuſantibus, inſigne ueſtis, & ſpectandi in orcheſtra, epulandiq; publice ius. Suſpicor autem ab Auguſto multa ad perpetuitatem de ſenatu cooptando ſancita, duo tamen illius tantum inſtituta ad eam rem pertinentia, ueterum annalium auxilio, tanquam duæ tabulæ e naufragio quodam, ſeruata ſunt. Primum enim intulit Dione auctore lib. LV. ut quotannis ſenatorum nomina perſcripta in albo proponerentur. Deinde, quod ante diximus, cenſum auxit. Illud Marcio & Aſinio conſulibus cœptum Dio aperte dicit; hoc uero ante lectionem tertiam factum ex eo loco eiuſdem hiſtorici coniicio, ubi ait, cenſu prolato ad

ducenta

ducenta & quinquaginta millia; qui ſenator eſſe uellet reperiri potuiſſe neminem. Ceterum ducenta & quinquaginta millia drachmarum, decies ſunt HS. non duodecies, quod ſcribit Suetonius. Duodecies autem HS. trecẽtis millibus drachmarum reſpondent. Quem octoginta ſenatorum tantum, non omnium, cenſum prodit Dio lib. XLV. Quoniam, inquit, multi ſenatores, & equites citra ſuam culpam redigebantur ad paupertatem, pleriſque conſtitutum cenſum eorum ordini ſuppleuit, octoginta autem quibuſdam uſque ad trecenta millia ampliauit. CCL. millia drachmarum & decies HS. fere ſunt XXX. aureorum noſtri temporis millia; & duodecies HS. itemq; CCC. millia drachmarum circiter XXXVI. millia. Verum & alium ab initio intulerat, ut diſſerui, Auguſtus ſenatorium cenſum. Is centum drachmarum, hoc eſt HS. fere CCCC millia erat, quibus XII. millia aureorum opponunt rerum, nummorumq; antiquorum periti.

De ſenatus lectione ſatis a nobis eſt diſputatum. Deinceps ad eam curam toto pectore incumbemus, ut ſenatoris Rom. ſtatum exprimamus, & quaſi ante oculos lectorum conſtituamus. Quæramus igitur primum quid muneris ſuſtinerent ſenatores; deinde quibus in rebus durior illis uitæ conditio quam reliquis ciuibus eſſet conſtituta; tum poſtremo quæ præmia, & ornamenta haberent.

Maximum ac potiſſimum ſenatorum munus erat de Rep. cum magiſtratibus conſultare. Neque hoc in ſenatu ſolum, uerum etiam in ducum poteſtatumue, ut Plinius uocat, conſiliis. In quibus præcipuas partes ſenatorum fuiſſe, non obſcure ſignificare uidetur Salluſtius cum ait: Metellus propere cunctos ſenatorii ordinis ex hibernis accerſiri iubet, eorum, & aliorum, quos idoneos

neos ducebat, conſilium habet. Ita more maiorum ex conſilii decreto per legatos Iugurthæ imperat argenti pondo ducenta millia.

Cetera uero ſenatoria munera inueſtiganti mihi accuratius, primo loco iudicia occurrunt. Principio Romulus Dionyſio lib. 11. teſte, ita iudicandi munus partitus erat cum ſenatoribus, ut illis tantum rerum leuiorum cognitionem permitteret; ſibi autem non ſolum criminum, quibus Reſp. læderetur, uindicationem, ſed & priuatæ cuiusq; cauſſæ maximi momenti iudicium omne reſeruauerat. Idem hiſtoricus infra Ser. Tullium, uelut operis maximi auctorem, laudat, quod priuatos iudices omnium priuatarum cõtrouerſiarum conſtituiſſet. Verum regiorum iudiciorum omnis fere memoria uetuſtate obliterata euanuit. Illud autem æternis litterarum notis teſtatum ab hiſtoricis omnibus eſt, ſenatorium ordinem ſolum iudicaſſe, a primis libertatis temporibus, ad annum DCXXX. ab urbe condita. tot enim numerantur ad tribunatum C. Gracchi, qui ſua lege iudicia ſenatui eripuit, & ad equites tranſtulit. Quod cum alii ſexcenti, tum M. Varro apud Nonium aperte demonſtrat his uerbis: C. Gracchus ſenatui iniquus, equeſtri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit, diſcordiarum ciuilium fontem. Prudenter ſane, quoniam hac quaſi materia præbita occultis odiorum ſcintillis, grauiſſima diſſenſionũ inter ordines incendia breui tempore exarſerunt: & cum iudicia modo huc, modo illuc transferrentur, & ab altera parte ſemper maxima animorum contentione repeterentur, inde ad exitum uſque Reip. nullus finis certaminum fuit. Itaque cũ XVI. annos tantum eſſent penes equites, mox conſulari Seruilii Cæpionis lege, ut refert Obſequens, utrique ordini communicata ſunt. Neque hic cogitationum ſua-

rum aculeos doctiſſimi uiri diſſimularunt. Etenim quæſierunt quid cauſſæ fuerit, cur de eadem lege Druſus tribunus pl. anno DCLXII. referret. Atque huius difficultatis explicandæ duplex adhuc reperta eſt ratio. Alii minorem fuiſſe lege Seruilia numerum ſenatorum dicunt, & opinantur hoc eſſe, quod in epitomis Liuii de ſexcentis equitibus, trecentis ſenatoribus admixtis, ad C. Gracchi rogationem refertur: idcircoq; poſtea Druſum lege commiſiſſe iudicia trecentis equitibus, totidemq; ſenatoribus, ut ampliſſimus ordo, cuius dignitati mirum in modum fauebat, multitudinem alterius aſſequeretur, & exæquaret. Quidam uero ex eo concludunt, rogationē Seruiliam, aut Q. Cæpione latore damnato abrogatā, aut certe nūquam ſeruatam. Id quod magis placet, ſcriptum eſt enim apud Ciceronem in oratione pro C. Cornelio, primum lege Plotia ſenatores cum equitibus iudicaſſe. Legibus enim Liuiis quoque S. C. ſublatis, ad priſtinum ſtatum res iudiciaria redierat. Plotiæ autem tribuniciæ hæc fuit ſententia, ut ſingulæ tribus ſuffragiis quinos denos per annum iudicaturos crearent, ex eoq; factum eſſe ait Aſconius, ut ſenatores quoque in eo numero eſſent, & quidam etiam de plebe. Tandem iterum ſoli ſenatores iudicarunt lege Syllæ dictatoris. Hic enim rerum potitus equites, quod partes Cinnæ fouiſſent, iudiciorum regno ſpoliauit. Sylla autem mortuo Aurelius Cotta prætor iudicia diuiſit, inter ſenatores, equites, & tribunos ærarios. Omitto legem Pompeiam conſularem, nihil enim de ordinibus mutauit. Senatorum porro, qui ea tempeſtate iudicarēt, numerus notatur in ueteri ſenatuſconſulto, Cœlii epiſtolis interpoſito, cuius caput quoddam tale eſt: Et cum de ea re ad ſenatum referretur a conſulibus, qui eorum in CCC. iudicibus eſſent, ſex abducere liceret. Plutarchus uero

in Pompeio, & Paterculus lib. II. CCCLX. edunt. Pro pterea; uereor ne lacuna ſit in libro Cœlii. Mendoſum certe eſſe argumēto eſt dictio, SEX, nō opportuno loco collocata. Iudicum autem ſenatorii tantum ordinis hāc fuiſſe ſummam, & ſi neque in S. C. neque in Plutarchi, Velleiiq; hiſtoria id expreſſum ſit, ex eo licet exiſtimare, quod uniuerſos iudices DCCCL. Cicero lib. VIII. ad Atticum numerat. Inde Cæſar dictator ad equites, & ſenatores iudicia redegit, tribunos ærarios ſuſtulit. Poſt M. Antonius ad duas decurias ſenatorum, & equitum, tertiam centurionum, ac manipulariorum legionis Alaudæ; & mox Auguſtus quartam ducenariorum adiunxit. Verum quidem hæc hactenus. Plura qui uolet librum de Legibus Paulli Manutii diligenter legat, a quo omnis huius loci quæſtio plene cumulateque eſt perfecta.

Vetus etiam inſtitutum fuit, ut publici populi R. nuncii, cum mandatis ad exteras nationes, ex ſolo ordine ſenatorio mitterentur. Ac huius quidem rei teſtem habemus Liuium libro IIII. Solitudinem, ait, in ciuitate ægra experti conſules ſunt, cum in legationes non plus binis ſenatoribus inuenientes, coacti ſunt binos equites adiicere. De ultimis Reip. temporibus nulla, quod ſciam, extat ueterum auctoritas; neque aliquo exemplo hoc obeundarum legationum munus communicatum cum aliis ordinibus probari poteſt. Nam Seruium Honoratum ego non arbitror eſſe antiquitatis auctorem ſatis idoneum, qui cum lib. II. Virg. Aeneam ex omni ordine ad Latinū oratores delegiſſe fingit, expreſſam ab eo ueterem dimittendarū legationum rationem, quæ ad ſuam uſq; ætatem permanarit, interpretatur. Fetiales certe conſtat non fuiſſe ſenatores. Liuius lib. XXXI. Conſuli a patribus commiſſum eſt, ut quem uide-

uideretur, ex iis, qui extra ſenatum eſſent, legatum mitteret ad bellum regi indicendum. Atque etiam imperatores nonnunquam ſibi legaſſe in equeſtri adhuc ordine conſtitutos, certum eſt. Scribit enim Cornelius Nepos; Atticum equitem Rom. ne cum Q. quidem Cicerone uoluiſſe ire in Aſiam, cum apud eum legati locum obtinere poſſet.

Iam uero cum ſenatorio ordine magiſtratus colligati, atq; uinculo quodam conſtricti erant. Docet hoc Cicero in Cluentiana his uerbis: Senatorem hoc queri non poſſe, quod ea conditione honores petere cœpiſſet, quodq; permulta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, auctoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga prætexta, ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus, imperia, prouinciæ. Et in defenſione Poſtumi, cum de equitibus loquitur: Quonam modo ſe defendent poſthac qui ueſtri ordinis, cũ magiſtratibus noſtris, his erunt cauſſis implicati. Et ſupra in eadem oratione: Delectat ampliſſimus ciuitatis gradus, ſella curulis, faſces, imperia, prouinciæ, ſacerdotia, triumphi. De prouinciis autem, ſunt etiam hæc apud Florum: Quid ad ius libertatis magis efficax, quam ut, ſenatu regente prouincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltem iudiciorum regno niteretur. Fere enim prouinciæ, & imperia ſenatoribus mandabantur, uel iis, qui iure magiſtratuum in ſenatum uenerant. Raro equitibus, ac neſcio an alicui ſtante Rep. præter Pompeium, quem cum XX. & III. annũ uix exceſſiſſet, a Sylla aduerſus Carbonem, & Perpernam cum imperio miſſum conſtat. Hinc M. Tullius in Pompeiana: Quid tam præter conſuetudinem, quàm homini peradoleſcenti, cuius a ſenatorio gradu ætas longe abeſſet, imperium, atque exercitum dari? Siciliam

F permitti,

permitti, atque Africam, bellumq; in ea adminiſtrandum? Ceterum narrat Dio lib. LIII. Auguſtum aliis prouinciis ſenatores præfeciſſe, Aegypto autem equites, quod eam gentem haberet ſuſpectam, ne nouis rebus ſtuderet. Quoniam uero idem tradit infra lib. LIIII. ampliato cenſu, in magna paucitate ſenatorum XX uiros ex equitibus conſtitutos; quorũ ſunt IIIuiri capitales, IIIuiri, auro, argento, ære, flando feriundo, IIIIuiri uiarum in urbe muniendarum, & Xuiri ſtlitibus iudicandis; IIuiros autem uiarum extra urbem ſubſtruendarum, marginandarumq;, & IIIIuiros, qui in Campaniam mittebantur, abrogatos; inde fit ut iſta quoque in hunc numerum referenda exiſtimem. Xuiri quidem ſtlitibus iudicandis, præerant iis iudiciis, quæ ad centumuiros ſorte deferebantur. At hoc munus quæſtorii ante obibant. Eſt enim ex Suetonio minime dubium hac de re argumentum: Auctor, inquit, fuit, ut centumuiralẽ haſtam, quam quæſtura functi cogere conſueuerant, Xuiri cogerent. Ad eius rei illuſtrationem facit quoque monumentum, patrum noſtrorũ memoria repertum, cũ indice tali: SCAEVA. QVAESTOR. XVIR. STLITIBVS. IVDICANDIS. S. C. POST. QVAESTVRAM. ET. XVIRATVM. STLITIBVS. TRIB. PL. &c. Eodem modo ex Plutarcho reperi Cæſarem Appiæ uiæ ſternendæ, muniendæq; poſt quæſturam præfectum.

Vtrum autem in rebus diuinis aliquid operæ, & curæ a ſenatoribus poneretur, nec ne, nihil certi ſcio. Niſi forte lectum ſternerent, quoties pacem Deorum, grauiſſimis preſſa calamitatibus, ciuitas expoſceret. Sic enim Liuius narrat lib. XXII. Poſtremo ex libris Decembri iam menſe immolatum eſt, lectiſterniumq; imperatum, & eum lectum ſenatores ſtrauerunt. Sed non auſim affirmare, hoc perpetuo in Rep. Romana cuſtoditũ,

cum

cum nullum habeam ſcriptorem, quo ſatis certo auctore ſtari poſſit. Illud teſtimonio Ciceronis in cauſſa Rabirii Poſtumi, & Dionyſii Halicarnaſſei lib. VIII. firmũ ratumq; eſt, ſacerdotia ad ciues nobiliſſimos, & fere ſenatorii ordinis deferri ſolita.

His ita conſtitutis, quæ onera legum, ac iudiciorum ſenatoribus impoſita eſſent, uideamus. Ac primum hæc tot fuiſſe, & adeo grauia, ut optime cum iis agi uideretur, qui in inferiore ciuitatis gradu conſtitiſſent, nemo ueterum ſcriptorum non omni aſſeueratione affirmat. Sed unus mihi pro cunctis eſt Cicero. Quid igitur hic ſcribit? Multa ſunt, ait, impoſita huic ordini onera, multi labores, multa pericula, non ſolum legum, ac iudiciorum, ſed etiam rumorum, ac temporum. Sic in Frumentaria; in Cluentiana uero hoc modo: Iniquum tibi uidetur Acci eſſe, non iiſdem legibus omnes teneri. Primum, ut id iniquiſſimum eſse confitear, huiuſmodi eſt, ut commutatis eis opus ſit legibus, non ut iis, quæ ſunt non pareamus: deinde quis unquam hoc ſenator accuſauit, ut cum altiorem gradum dignitatis beneficio populi R. eſset conſecutus, eo ſe putaret durioribus legum conditionibus uti non oportere? quam multa ſunt commoda quibus caremus, quam multa moleſta ac difficilia, quæ ſubimus? atq; hæc omnia tantũ honoris & amplitudinis commodis compenſantur. Quarum quidem omnium rerum utinam nobis monumenta litteræ prodidiſsent. Uerum noſtræ eſt diligentiæ has perquirere, quæ in locis reconditis abditæ latent.

Ordiamur autem ab illa lege de indicio, cuius & ſi annus tanto temporis (quod ne ſibi quidem ipſi parcit) interuallo exoleuerit, uetuſtiſſimam tamen eſſe haud inuitus crediderim. His, qui proditionis, maieſtatis, uel alterius id genus facinoris latebras detexiſſent, ſi eius

conſcii reperirentur; impunitas dabatur. Solis ſenatoribus indicium profiteri, ſaluis legibus, nunquam licuit. Auctor eſt, quem uerissimum, & certiſſimum omnes appellant, Aſconius in commentario diuinationis in Cæcilium Nigrum.

Ignoratur etiã quando illud inductum ſit in Remp. inſtitutum, ne ſenatoribus Italia egredi liceret, niſi ius haberent legationis liberum. Non licuiſſe uero ut credam eo ducor, quem ſubſcribam, Ciceronis loco lib. IIX. ad Atticum. Quod uideris non dubitare, ſi conſules tranſeant, quid nos facere oporteat, certe tranſeunt, uel, quomodo nunc eſt, tranſierunt. Sed memento præter Appium neminem eſſe fere, qui ius non habeat tranſeundi. Nam aut cum imperio ſunt, ut Pompeius, ut Scipio, Fannius, Voconius, Sextius, ipſi conſules; quibus more maiorum conceſſum eſt uel omnes adire prouincias, aut legati ſunt eorum. Ergo hi tantum tranſeundi mare poteſtatem habebant, & præter hos nemo. Quæ & ſi tecte ſcribuntur a Cicerone, ita tamen, ut facile poſſimus imaginẽ antiqui moris cognoſcere. Quod ſi quis repugnat, nec manus dare uult, appellabo Dionem, qui hoc non innuit, ſed dicit nominatim: Iuſſit, inquit, ut ſenatores omnes, omnesq; ſe magiſtratus ſequerentur, propoſito S.C. quo impunitatem eius demigrationis oſtendebat. Poſt hoc S. C. cum multa alia, grauiſſimis illis motibus concitata ciuitate, perperam, & temere fierent; tum etiam contra morem maiorum ſenatores per gentes, per omnes prouincias uolitabant, donec interceſſit Auguſti decretum, cuius apud Dionem lib. LII. extat memoria; ne quis ſenator, niſi id ipſe permiſiſſet, Italiæ fines excederet. Ante occaſum autem Reip. liberæ legationes a ſenatu dabantur; demum homines populares, cum eas a ſenatu impetrare non poſ
ſent,

ſent; ad populum confugere cœperant. Scriptum enim eſt in quadam Epiſtola ad Q. Fratrem: Illud quod cupit Clodius, eſt legatio aliqua, ſi minus per ſenatum, per populum libera. Dabatur uero libera legatio, uel negotii priuati procurandi, uel pecuniæ exigendæ, uel hereditatis obeundæ, uel uoti ſoluendi cauſſa. Negotii priuati, Cicero in II. Rulliana: Legatos noſtros, qui rerum priuatarum cauſſa legationes obeunt. Exigendæ pecuniæ, idem pro Flacco: Legationes ſumere liberas exigendi cauſſa iuſtum eſt. Hereditatis obeundæ, ut de lege Agraria K. Ian. Hereditatum obeundarum cauſſa, quibus uos legationes dediſtis. Voti ſoluendi, ad Atticum epiſtola, Poſt tuum, libri XV: Scripſi ad Eutrapelum, ut is meas litteras redderet, legatione mihi opus eſſe. Honeſtior eſt uotiua, ſed licet uti utraque. Quidam uero præter rationem ſcripſerunt, cōcedi quoque ſolitas, otioſæ ceſſationis, ſuffragatorum conciliandorum, periculi uitandi gratia. Quorum primum ex lib. I. Legum, alterum ex tertia ad Terentiam, poſtremum ex prima ad Atticum epiſtola, poſſe inueniri putant. Sed eorum locorum expoſitiones, quas illi litteris tradiderunt, a uera ſententia longe aberrant. Quanquam enim ſenatores ea, quæ dicunt, propoſita haberent, alias tamen cauſſas petendi honeſtiores prætendebant. Harum legationum nullum tempus definitum fuit, ante Ciceronis conſulatum. Vnde III. de legibus hoc modo loquitur: Sed quæro quid reipſa turpius, quam ſine procuratione ſenator, legatus ſine mandatis, ſine ullo Reip. munere? quod quidem legationis genus ego conſul, quanquam ad commodum ſenatus pertinere uideatur, tamen approbante ſenatu frequentiſſimo, niſi mihi leuiſſimus tribunus pl. interceſſiſſet, ſuſtuliſſem: tamen minui tempus, & quod erat infinitum, annuum feci.

ita

ita turpitudo manet, diuturnitate ſublata. Fuit item lex Iulia conſularis, de legationum tempore. De qua epiſtola ad Atticum II. libri XV. Dolabella me ſibi legauit ad IIII. non. Apr. id mihi heri ueſperi nunciatum eſt. uotiua ne tibi quidem placebat. etenim erat abſurdum, quæ ſi ſtetiſſet Reſp. uouiſſem, ea me, euerſa illa, uota diſſoluere. & habent, opinor, liberæ legationes definitum tempus lege Iulia, nec facile addi poteſt: idq; adeo genus legationis, ut cum uelis introire, exire liceat, quod nunc mihi additum eſt. bella eſt autem huius iuris quinquennii licentia. Sed propoſitum perſequamur.

Referendum in hunc numerum exiſtimaui & inſtitutum de cenſu. Non enim tantum ad conſequendum ſenatorium gradum cenſus requirebatur, uerum etiam ad tuendum. Et ne abſque pignore, ut aiunt, nobis credatur, dico me id hauſiſſe ex illo eloquentiæ, & morum antiquorum fonte M. Cicerone. Nam hæc eius uerba, in litteris ad Q. Orcam datis, nihil aliud ſignificant: C. Curtius habet in Volaterrano poſseſſionem. hoc autem tempore Cæſar eum in ſenatum legit, quem ordinem ille, iſta poſseſſione amiſsa, uix tueri poteſt. Cum Ciceronis epiſtola congruit Annalis ſecundus Taciti. In eo libro ſic eſt: Ceterum, ut honeſtam innocentium paupertatem leuauit, ita prodigos, & ob flagitia egentes Vibidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum, Cornelium Syllam, Q. Vitellium, mouit ſenatu, aut ſponte cedere paſſus eſt.

Aduerſus ſenatum quoque fuit lex de redemptionibus, ne quid ſenatori, præter illa, quæ erant nominatim excepta, redimere ab ærario liceret. Pedianus in poſteriorem earum, quæ integræ non extant, pro Cornelio: Antonius redēptas habebat ab ærario uectigales quadrigas, quam redemptionem ſenatori habere licet per legē.

Num

Nunc eas leges, eaq́; inſtituta, quorum auctores annalium litteris celebrantur, ordine temporum ſeruato referamus. Antiquiſſima in his eſt Claudia tribunicia, P. Cornelio & T. Sempronio coſ., ut Liuius prodit, lata: Ne quis ſenator, quiue ſenatoris pater fuiſſet, maritimam nauem, quæ plus quam trecentarum amphorarum eſſet, haberet. Id ſatis habitum ad fructus ex agris uectandos. quæſtus omnis patribus indecorus uiſus eſt. Vtitur ea lege Cicero in oratione de ſuppliciis.

Poſt Claudiam uenit in mentem Sulpicia, & ipſa tribunicia, de qua Plutarchus in Sylla: Cum legem tuliſſet, ne quis ſenator ſupra duo millia denarium deberet, repertum eſt eum, cũ moreretur, ære alieno obſtrictum fuiſſe, ad centum & uicies HS.

Ac ne illud quidem alienum eſt facere mentionem hoc loco legis a Sylla dictatore latæ, ut de nummariis iudicibus, de corruptoribus iudiciorum, deq́; fictis & mercenariis teſtibus quæreretur. quæ crimina, cum aliis quibuſdam, uno nomine falſi continebantur. Ante fuit etiam neſcio quid eius rei a C. Graccho rogatum, placuit tamen eam potius tribuere Syllæ, cum ab omnibus Cornelia, non Sempronia nominetur. Ratio uero cur hanc legem non putarim ſilentio prætereundam, hæc me impulit, quod uiderem, a Cicerone in Cluentiana non ſemel dictum, hoc genere quæſtionis ſenatores tantum, & eos, qui magiſtratum habuerunt, alligatos eſſe. Etenim caput de falſis teſtibus ita tractat: Quis de plebe Romana teſtimonium dixit unquã, cui non hoc periculum T. Accio auctore paratum eſſe uideatis? nam dicturum quidem certe, ſi hoc iudicium plebi Romanæ propoſitum ſit, neminem unquam eſſe confirmo. De iis uero, qui conuenerunt, quo quis iudicio condemnaretur, ſic agit: Vt hæc ad me cauſſa delata eſt, qui leges eas, ad

quas

quas adhibemur,& in quibus uerſamur,noſſe deberem, dixi Habito ſtatim, de eo, qui coiſſet, quo quis condemnaretur, illum eſſe liberum, teneri autem noſtrum ordinem. Et infra: Illi non hoc recuſabant, ea ne lege accuſarentur, qua nunc Habitus accuſatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc eſt Cornelia: intelligebant enim ea lege equeſtrem ordinem non teneri. Et cum ſenatores, equites, & tribuni ærarii, per legem Aureliam, iudicarent, illo capite, quo conſtituitur quæſtio, in eos, qui, corrupti pecunia, innocentem damnarunt, aut nocentem abſoluerunt, ſolos ſenatores ait teneri. Fidiculanius quid feciſſe dicebatur? accepiſſe a Cluentio HS. CCCC. cuius erat ordinis? ſenatorii. qua lege in eo genere a ſenatore ratio repeti ſolet de pecuniis repetũdis, ea lege accuſatus, honeſtiſſime eſt abſolutus. Itidem in Poſtumiana dicit. Potentiſſimo,& nobiliſſimo tribuno pl.M. Druſo,unam in equeſtrem ordinem quæſtionem ferenti, ſi quis ob rem iudicatam, pecuniam cepiſſet, aperte equites Rom.reſtiterunt.Notauimus quidẽ lib.1. ad Atticum,Epiſtola Magna mihi, cum poſt abſolutum Clodium, promulgatum ex S.C. eſſet, ut de iis, qui ob iudicandum, pecuniam accepiſſent, quæreretur, equites hoc ualde grauiter tuliſſe. & ex iuriſconſultorum, qui eam legem interpretati ſunt, commentariis intelligimus, de omnibus, qui hæc crimina admittunt, tanquam Cornelia lege teneãtur,pronunciandum eſſe.Itaque hoc magnopere conſiderare oportet, utrum Cicero in Cluentiana uere ſerioq; loquatur, an tempori cauſſæq; ſeruiat.

Adhæc ſcripſerunt quidam ſe legiſſe in Suetonio, lege Cornelia de fictis teſtamentis, neminem præter ſenatores fuiſſe alligatum. Non ſatis intelligenter meo quidem iudicio. Non enim id cogi poteſt ex Suetonii uerbis,

bis, quæ eiuſmodi ſunt: Cum de falſo teſtamento ageretur, omnesq́; ſenatores lege Cornelia tenerentur.

Noſter uero Cicero grauiſſimam ambitus pœnam ſenatoribus irrogauit. Tulit enim in conſulatu, ut ſenatoribus ambitus damnatis aqua & igni ad annos decem interdiceretur. Eius legis multa ueſtigia iampridem doctiſſimi uiri oſtenderunt. Nos unum tantum teſtimoniũ inſtituti noſtri tuendi cauſſa apponemus. Cicero pro Murena: Legem ambitus flagitaſti, quæ tibi non deerat: erat enim ſeueriſſime ſcripta Calpurnia. geſtus eſt mos & uoluntati, & dignitati tuæ. Sed tota illa lex accuſationem tuam, ſi haberes nocentem reum, fortaſſe armaſſet; petitioni uero refragata eſt. pœna grauior in plebem tua uoce efflagitata eſt: commoti animi tenuiorum. exilium in noſtrum ordinem: conceſſit ſenatus poſtulationi tuæ, ſed non libenter duriorem fortunæ communi conditionem te auctore conſtituit.

Neque excluditur ab hoc genere IIIuirum R. C. inſtitutum, quod tamen paullo poſt Auguſto imperante mutatum eſt. Sanxiſſe uidentur IIIuiri, ut ſenatores uias ſuis munirent ſumptibus. Dio lib. XLVII, ſenatores ſcribit, uias ſuis ſumptibus munire coactos. Libro uero LIII: Ceteræ deinde, inquit, uiæ munitæ, ſiue publico, (neque enim ſenatores libenter impenſas faciebant) ſiue ipſius Auguſti ſumptu.

Ab iiſdem decretum eſt, ut, qui ſenatores, aut ſenatorum filii, natalem Cæſaris diem lauro coronati non celebraſſent, ii multã decies HS. pẽderent. Dio lib. XLVII.

Fuit item lex, cum Auguſtus omnia teneret, lata, ne ſenator libertinam uxorem ducere poſſet. Ab initio libertinis, non modo cum ſenatoribus connubia non erant, ſed ne cum ingenuis quidem etiam de plebe. Nam apud Liuium lib. XXIX. legimus, ex S.C. legem latam

ut Fecenię Hiſpalæ libertinæ, quod ab ea detecta Bacchanalia eſſent, nubere ingenuo liceret, ne'ue ei, qui eā duxiſſet, ob id fraudi ignominiæ'ue eſſet. Inde Cicero obiecit ut probrum, in Philippicis Antonio, & in Sextii cauſſa Gellio, quod libertinas in matrimonio haberent. Quo fit, ut non tam nouam legem Octauiani ætate latam, quam uetuſtiſſimæ illi derogatum exiſtimem. Nec idem traditur ab omnibus de latore. Celſus legem hanc Papiam uocat, Paullus Iuliam, Dio aſſentitur in parte Paullo. Quia id narrat ad augendam prole urbem, in paucitate ſumma ingenuarum fœminarum, ab Auguſto decretum P. & Cn. Lentulis conſulibus, annis circiter XXX. ante Papium & Poppœum ex K. Iul. cos. decretum tamen non latum. Quæ me uarietas priſcorum ſcriptorum nihil omnino mouet. Namq; fieri poteſt, ut hoc, quod principis indulgentia ante conceſſum fuerat, conſul ille multo poſt in rogationem ſuam tranſtulerit.

Cum lege de matrimonio libertinarum, coniungit Paullus & aliam, ne ius connubii eſſet ſenatori, uel eius liberis, ad eum uſque, qui ex pronepotis filio eſt natus, cum illa, quæ ipſa, cuius'ue parentes ludicram artem fecerint.

Nec omittendum fortaſſe eſt Auguſti edictum, ne quis ſenator, uel ſenatoris filius gladiatorio munere depugnaret. Deuicto enim Pompeio, ſenatores ad gladiatorias operas, quæ ſemper habitæ ſunt turpiſſimæ, & inhoneſtiſſimæ, faciles ſe præbere cœperant, quemadmodum Suetonius, & Dio, locupletiſſimi illorum temporum teſtes, hiſtoriarum monumentis prodiderunt. Retinendæ igitur priſcæ conſuetudinis cauſſa, Claudio & Norbano cos. Auguſtus ita edixit. Tandem etiam cauit, Marcello & Aruntio cos. ne & illi, qui nepotes ſenatorum,

rum, aut equites eſſent, ſcœnicum, gladiatoriumq́; artificium attingere auderent. Atque hæc fere ſunt, quæ aliquo ueſtigio odorari potuerimus, tum quod uiderentur pertinere ad tuendam dignitatem ordinis ampliſſimi, tum libidine quoq; magiſtratuum aduerſus ſenatores, ab initio urbis ad Tiberium Cæſarem, conſtituta.

Iam ergo quod doctrinæ ordo, quem propoſuimus, poſtulat a nobis, ad tantorum onerum, tantorumq́; laborum fructus animum, & cogitationem transferamus. Cuius loci partes erunt duæ: Quoniam enim non omnes eodem iure, eademq́; conditione erant, primum de honoribus, & præmiis, quæ ſenatorio ordini uniuerſo; deinde uero de ornamentis, & commodis, quæ ſenatoribus quidẽ, ſed non omnibus propoſita erant, agemus.

Senatorii ordinis utilitates non tam in poteſtate nocẽdi aliis, & peccandi licentia, quam in honoris & amplitudinis fructu poſitæ erant. Namq; omnibus in rebus ſi non deteriore, at certe eodem iure cum reliquis ciuibus utebantur. Excipio ius aduerſus conuiciatores; de quo nullum omnino uerbum feciſſem, niſi me grauiſſima Arnobii, hominis eruditiſſimi, auctoritas commouiſſet. Eius uerba hæc ſunt: Maieſtatis ſunt apud uos rei, qui de ueſtris ſecus obmurmurauerint aliquid legibus, magiſtratum in ordinem redigere, ſenatorem autem conuicio proſequi, ſuis eſſe decreſtis periculoſiſſimum pœnis, carmen malum conſcribere, quo fama alterius coinquinetur & uita, decemuiralibus ſcitis euadere noluiſtis impune. Præterea ſecerno, & illud inſtitutum, ut qui in prouincia ſenatori litem inferret, is Romam reiici, Cicerone ad Sulpicium teſte, poſſet. Item Corneliæ legis beneficium: Sylla enim, quod eſt in oratione de ſignis, plebeis, & equitibus iudicum non amplius quam triũ, ſenatoribus uero etiam plurium reiiciendorum poteſta-

tem dedit. Nam illud, ne quis ſenator in ius de latrocinio uocaretur, ſero, & in illo miſero Reip. ſtatu paullo ante Actiacam Octauiani uictoriam, decretum Dio lib. XLIX. aperte narrat.

Ornamenta uero, & commoda amplitudinis, hæc monumentis, & litteris potiſſimum celebrantur. In urbe, locus ludis honeſtiſſimus, epulandi publice ius, & lati claui, calceorumq; inſigne. In prouinciis autem præter hæc inſignia, lictorum quoque & apparitorum pōpa.

Ac quod attinet ad ſenatorium in conſeſſu theatrali locum, ex Plutarcho ſuſpicor in uita Flaminini: Romæ, inquit, ludis cum ſenatus, ut erat moris, honeſtiſſimo loco conſediſſet. Nec aliud intelligit Cicero in oratione pro Cluentio, cum ait: Lentulus Popillium, quod erat libertini filius, in ſenatum non legit, locum quidem ſenatorium ludis, & cetera ornamenta reliquit. Spectabant autem ſenatores in cauea, qui locus ſcœnæ proximus, & idcirco commodiſſimus erat. Atque hæc quidem cauſſa fecit, ut Iuuenalis caneret;

Aequales illic habitus, ſimilesq; uidebis
Orcheſtram, & populum . . . . . .

Secreta uero ſunt in theatro ſenatorū loca an. DLIX. P. Africano II. & Ti. Longo cos. ſic enim Cicero in cauſſa Cornelii: P. Africanus cum conſul eſſet, paſſus eſt tum primum a populari conſeſſu ſenatoria ſubſellia ſeparari. Factum id eſſe Antias, apud Pedianum, tradidit, ludis Romanis, quos fecerunt Aediles curules Attilius Serranus, T. Scribonius Libo. idq; eos feciſſe iuſſu cenſorum, Sex. Aelii Pæti, C. Cornelii Cethegi. In circo autē iam inde a Tarquinio Priſco rege, loca diuiſa ſunt patribus, equitibusq; ut Liuius narrat, uel, ut Dionyſius, curiis, ubi ſpectacula ſibi quiſque facerent, quos foros appellarunt. Vnde Varro libro IV. de Lingua Latina.

tina. Circus maximus dictus, quaſi circum ſpectaculis ædificatus.

Solos ſenatores iniſſe epulas conuiuiorum publicorum, concedet non inuitus ille, qui ea, quæ Dio, & Suetonius hiſtorici ſcribunt, diligenter attendet. Suetonius quidem in Auguſto: Quoſdam ad excuſandi uerecundiam compulit, ſeruauitq; etiam excuſantibus inſigne ueſtis, & ſpectandi in orcheſtra, epulandiq; publice ius: Dio uero lib. LV. Sacerdotium deinde Caio dedit, utq; illi in ſenatum uenire, & ludos inter ſenatores ſpectare, publicasq; inire epulas liceret, decreuit.

Veſtitu ſenatores a plebe, & equitibus fuiſſe diſtinctos, documento eſt illud, quod Dio Ciceronem, cum de eius exilio legem ferret Clodius, ſenatoria ueſte abiecta, equitis habitum aſſumpſiſſe ſcribit. Hoc autem inſigne erat tunica lati claui. Cuius rei teſtem habeo Suetonium, antiquorum inſtitutorum auctorem ualde idoneum. Hic enim de Gallis in ſenatum a Cæſare lectis ait illa uulgo decantata; Galli in curia bracchas depoſuerunt, Latum clauum ſumpſerūt. Et alio loco narrat, cum Auguſto, ſumenti uirilē togā, tunica lati claui reſuta ex utraq; parte ad pedes decidiſſet, fuiſſe qui interpretarentur, non aliud ſignificare, quam quod is ordo, cuius inſigne id eſſet, aliquando ei ſubiiceretur. nempe ordo ſenatorius. Poſtremis uero temporibus Auguſtus intulit, ut ſenatorum quoque filii hanc tunicam protinus inducerent. Quæro tamen a Suetonio, qui id prodidit litteris, quomodo ipſi Auguſto ſumenti uirilem togam, cum adhuc in ſenatum lectus non eſſet, ad pedes deciderit. An quod ea pueri, ut & prætexta ornarentur? Falſa autem opinio illorum mentes occupauit, qui genus hoc tunicæ nomen inueniſſe credunt, uel a retinaculis, ut ita dicam, quibus pars ueſtis alteri coniuncta retinetur; uel

quod

quod hæc tunicæ forma latior ceteris eſſet. Clauata enĩ ueſtimenta uocabantur, auctore Feſto, clauis, & tanquã floribus intertexta & diſtincta. Hoc modo & ſacerdotũ ueſtes, & mappas uariari ſolitas, ex Martiale, Silioq́; Poetis intelligitur. Hi autem claui in tunicis ſenatorum purpurei erant. Plinius lib. XXXIII: Anuli diſtinxere alterum ordinem a plebe, ut ſemel cœperunt eſſe celebres: ſicut tunica ab anulis ſenatum tantum, quanquam & hoc ſero, uulgoq́; purpura latiore tunicæ, uſos inueni mus etiam præcones, ſicut patrem L. Aelii Stilonis. Vnde etiam, ſi quis quærat, quando hoc inductum ſit inſtitutum, haud difficile erit reſpondere. Lati claui autẽ anguſtis opponuntur. Varro lib. IIX. de lingua Latina. Si quis tunicam ita conſuit, ut altera plagula ſit anguſtis clauis, altera latis, utraq; pars in ſuo genere caret analogia. Sed ne cui mirum uideatur Propertium, elegiarum ſcriptorem eruditiſſimum, ſenatum appellare prætextatum. magna enim ſupremi conſilii pars magiſtratibus conſtabat. Eodem modo, cũ, ut mea fert opinio, ſtatuæ fere iis ſenatoribus, qui magiſtratus habuerunt ponerentur; uel etiam cum ipſi ſe ueſtitu cultuq́; pingi uellent lautiſſimo, in Nerua refert Dio, ſenatores in tunica, & prætexta purpurea, cum corona aurea pingi ſolitos.

Calceos ſenatores habuiſſe diuerſos, a reliquorum ciuium calceis, non eſt quod dubitetur, cum habeamus Ciceronis teſtimonium. Teſtatur autem id XIII. Philippica: Eſt etiam Aſinius quidam ſenator uoluntarius lectus ipſe a ſe, apertam curiam uidit poſt Cæſaris mortem: mutauit calceos, pater conſcriptus repente eſt factus. Quales autem ſenatorum fuerint calcei, ingenue me neſcire fateor. Neque ut ſciam ualde laboro. Omnes aiunt hos fuiſſe lunatos. Id ſecus eſt ſi Zonaram hiſtoricum audias: Plebei, inquit, cum olim pluribus rebu

bus deteriore conditione eſſent quam patricii,proceden te tempore, interregno, & ſacerdotiis quibuſdam exceptis, par cum illis ius obtinuerunt, neque præter calceos, quidquam diuerſum ab illis habuerunt. Nam patricii in urbe geſtabant calceos adornatos corrigiarum inflexione,& forma litteræ C,ut a centum Romuli ſena toribus originem trahere uiderentur.Et Iſidorus auctor non contemnēdus, calceos lunatos, patricios nominat. Sex. autem Pompeius ita ſcribit: Mulleos genus calceo rum aiunt eſſe, quibus reges Albanorum primi, deinde patricii uſi ſunt. M. Cato originum lib. VII. Qui ma giſtratum curulem cœpiſſet, calceos mulleos alutatos, ceteri perones. Legendæ ſunt eadem de re Quæſtiones Plutarchi, & Satyra VII. Iuuenalis,itemq; VI. Horatii, libri primi,ſermo.Seruius Honoratus nugatur de calcea mentis Tuſcis, hoc eſt, crepidis neſcio quid, quibus ait uſos primum ſenatores, poſt equites Rom. & demū illa ætate, qua uixit, milites.

Ceterum lictores (id enim poſtremum erat) ſenatoribus, & ſi non lege, ueteri tamen conſuetudine, & inſtituto maiorum in prouincia datos, colligo ex ea Ciceronis epiſtola, qua Anicium, legatum in Africam legatione libera, Q. Cornificio commendat.

Supereſt ut præmia, & ornamenta illa referamus, quæ ſenatorum quidem, ſed non omnium erant. Sena tores in honoribus petendis uerſatos eſſe,ſupra oſtendimus. Nunc uero quanta ex gradibus magiſtratuum extiterit inter eos diſſimilitudo, conſiderare oportet. A ma giſtratibus, quos ultimo loco geſſiſſent, qui ex ſupremo ordine erant, alii quæſtorii, quidam tribunicii, multi ædilicii, nonnulli prætorii, conſulares, & cenſorii nominabantur; ac ut quiſque maximo perfunctus erat ma giſtratu, ita dignitate ſupremus habebatur. Seruauit

eos

eos gradus Cicero in recenſendis illis, qui a Pompeii partibus ſteterant XIII. in Antonium Philippica: Hoc igitur fretus ſenatu, Pompeianum ſenatum deſpicit, in quo decem fuimus conſulares. Quos ubi enumerauit, ſubiungit hæc deinceps: Qui uero prætorii? Et paullo poſt; Qui ædilicii? qui tribunicii? qui quæſtorii? Notat item hoc diſcrimen Mœcenas, cuius oratio expoſita eſt in Dionis annalibus, in qua cum alia multa, tum ut ſenatui cognitionem de ſenatorum criminibus permitteret ſuadens Auguſto, addit non eſſe ferendum, ut ſententiam dicant inferiores dignitate, de iis, qui maiore perfuncti eſſent magiſtratu, uerbi gratia de ædiliciis quæſtorii, aut de prætoriis ædilicii. Ac cenſorius quidem gradus hoc iuris antiquitus habuit, quod ex eo tantum princeps ſenatus legebatur. Conſulares uero ſoli in luctu ciuitatis togis induebantur. Cicero IIX. Philippica: Equid em P.C. quanquam hoc honore uſi togati ſolent eſſe, cum eſt in ſagis ciuitas: ſtatui tamen a uobis, ceteriſq; ciuibus in tanta atrocitate temporis, tantaq; perturbatione populi R. non diferre ueſtitu. Non.n. ita gerimus nos hoc bello conſulares, ut æquo animo populus R. uiſurus ſit noſtri honoris inſignia. Et quanquã poſt conſulatum cenſura gerebatur, principes tamen ſententiarum conſulares Liuius uocat. Credo quod cenſorii raro uenirent in ſenatum, cum ætatis fere omnes haberent uacationem. Prætoriis autem licebat uti prætexta toga feſtis diebus. quod patet ex hoc loco Senecæ lib.I. Declamationum: Prætorio uti licet prætexta toga, feſtis, & ſolemnibus diebus, nunquid neceſſe eſt? Et ex hoc Plutarchi in Catone minore: Senatus frequens, præter alios honores, Catoni præturam extraordinariam decreuit, utq; ludos toga purpura prætexta ſpectaret. Ceterum quod ad ædilicios pertinere uidetur, Gellius refert

fert

ſert C. Baſſum in commentariis ſuis ſcripſiſſe, ſenatores ueterum ætate, qui curulem magiſtratum geſſiſſent, curru ſolitos honoris gratia in curiam uehi, in quo curru ſella eſſet, ſupra quam conſiderent: quæ, ob eam cauſſam, curulis appellaretur. Sed eos, qui magiſtratum curulem nondum ceperant, pedibus itauiſſe in curiam, propterea\&q; pedarios nominatos. Quo loco mihi non ſatisfacit Baſſus. Nam primum oſtendimus, non ob eam cauſſam pedarios ſenatores dictos. Deinde uidetur Baſſus fuiſſe conſuetudinis ſenatoriæ, morumq; ueterum oblitus. An enim credemus Q. Metellum id, inter cetera ſumma, cum patrem ſuum in funere laudaret, relaturum fuiſſe, quod mediocres homines, mediocribus honoribus uſi, omnes ſunt conſecuti? uulgatumq; ac tritum hoc fuiſſe, quod admiratione populi R. perſpicua declaratum, & in lapidem ad poſteritatis memoriam ſenatus decreto, populiq; iuſſu inciſum uidemus. Nam hæc uerba traduntur inſcripta in monumento quodam, quod ſe uidiſſe in Capitolio, Dionyſius teſtatur.

S. P. Q. R.

L. METELLVS. PONT. II. COS. DICT. MAG. EQ. XVVIR. AG. DAND. QVI PRIMVS ELEPHANTOS PRIMO PVNICO BELLO DVXIT IN TRIVMPHO. PRIMARIVS BELLATOR. OPTVMVS ORATOR. FORTISSIMVS IMP. AVSPICIO SVO MAXIMAS RES G. MAXIMO VSVS HONORE. SVMMA SAPIENTIA. MAX. SEN. PARTAM EX AEQVO PECVNIAM MAG. SING. L. RELIQVIT. CLARISSIMVS IN CIVITATE FVIT. TRIBVIT EI P.R. VT QVOTIES IN SENATVM IRET. CVRRV VEHERETVR AD CVRIAM. QVOD A CONDITO AEVO NVLLI ALII CONTIGIT.

Et tanto magis credemus hoc ſoli tributum Metello, ſi cauſſam, cur hoc magnifico munere affectus ſit, cognouerimus. Eam reddit Plinius cap. III. lib. VII. his uerbis: Magnum hoc & ſublime, ſed pro oculis datum, quos amiſit incendio, cum Palladium ex æde Veſtæ raperet. Senatorios uero tribunicii gradus honores, præter antiquiorem, quam eſſet quæſtorius, ſententiæ dicendæ locum, nullos reperio. Intelligendum eſt autem, quæ tribuimus ornamēta inferioribus ſenatoribus magiſtratuum geſtorum amplitudine, ea omnia obtinuiſſe illos, qui maiorem habuiſſent magiſtratum. Hæc res, & ſi non ita eſt obſcura, cum conſtet neminem, niſi per minores magiſtratus, ad maiores potuiſſe peruenire, tamen exemplo uno propoſito declaranda uidetur. Demonſtrauimus prætorios prætexta diebus feſtis uſos. quo honore carebant tribunicii, & quæſtorii. Conſulares tamen eius erant participes, ut in II. Antoniana licet animaduertere. Neſcis, ait, heri in circo quartum diem ludorum Romanorum fuiſſe? te autem ipſum ad populũ tuliſſe, ut quinctus præterea dies Cæſari tribueretur? cur non ſumus prætextati? Præterea inuenio rationem quandam, etiam non capto magiſtratu maiore, conſequendorum alicuius honeſtioris gradus ornamentorum, ſi quis ſenatorem, qui non eſſet deſignatus, & alium magiſtratum ante cepiſſet, de ambitu damnaſſet. Quod Cicero pro Balbo hoc modo dixit: Obiectum eſt etiam, quod in tribum Cruſtuminam peruenerit: quod hic aſſecutus eſt legis de ambitu præmio, minus inuidioſo, quam qui legum præmiis prætoriam ſententiam, & prætextam togam conſequuntur. Potuit item ſuperior gradus S. C. extra ordinem dari.

Illis uero ſolis (ſi ne hoc quidem ſilentio prætereundum eſt) qui in legationibus operam ſuam Reip. nauabant

bant antiquis temporibus dabantur anuli aurei. Admonuit me huius rei Plinius lib. xxxix. Longo, inquit, tempore ne ſenatum quidem Romanum habuiſſe anulos aureos, manifeſtum eſt. Si quidem his tantum, qui legati ad exteras gentes ituri eſſent, anuli publice daban tur, credo, quoniam ita exterorum hon oratiſſimi intel ligebantur. Sed hi poſt, equites a plebe diſtinguere cœperunt. Illa quoque ætate quoſdam legatos, qui Athenas propter leges ierant, x uiros creatos, a Liuio didicimus, ut pro legatione tam longinqua, præmio eſſet honos. Qui autem ferro in legatione eſſet interfectus, mors eius, ſtatua ex S.C. poſita, honorabatur. Ius uero iſtud tractatur a Cicerone integra ix. in Antoniũ Philippica.

Et quoniam hunc ſermonem ſemel ſum ingreſſus, uno uerbo dico, iudices ſuppellectili, rebusq; neceſſariis quibuſdam inſtrui publice ſolitos. Neque aliud quidquam ex monumentis annalium de præmiis eoru m, qui iudiciis operam darent, ſuſpicari potui. Et hoc ipſum uetuſtas, ut alia fortaſſe non pauca, obliuione obruiſſet, niſi unius Lampridii teſtimonio cognitum eſſet. Hiſtoricus autem hic ita narrat in uita Seueri: Iudices cum promoueret exemplo ueterum, ut & Cicero docet, & argento, & neceſſariis inſtruebat.

His igitur ex rebus breuiter a nobis diſputatis, quale fuerit ius ſupremi ordinis, facile, meo quidẽ iudicio, quilibet coniectura aſſequi poterit. Quibus ſi ea adiecero, quæ de numero, ſenatorum, obſeruaui, & quomodo ſenatorius ordo amitteretur expoſuero, huic parti primæ muneris, in qua mihi de ſenatoribus dicendum propoſui, abunde me ſatisfeciſſe arbitrabor.

Ad numerum ſenatorum cognoſcendum temporum ratio, & diſcrimen permagni momenti eſt. Itaque ordiamur a primo urbis ortu, unde, tanquam per gradus,

ad ultimum libertatis tempus, & unius Auguſti imperium deſcendemus. Romulus ex Albanis, qui cum eo urbem condiderant, centum creauit ſenatores, deinde, ut quidam tradunt, centum, uel, ut alii, quinquaginta ex Sabinis. Hæc fere Dionyſius. Plutarchus autem in Romulo refert poſt Sabinum fœdus, regem utrumq; cum centum ſuis ſenatoribus, primum ſeorſum, poſtea uno eodemq; in loco conſultaſſe. Verum Liuius longe ſecus hac de re ſenſiſſe uidetur. Etenim regnante Tarquinio Priſco, ducentos tantum fuiſſe innuit; centum ab illo lectos, & priores Romuli centũ. Liberata certe Rep. trecentos lectos inter omnes conuenit. Liuius quidem teſtatur cum crudelitate & ſcelere Superbi, ſenatus eſſet diminutus, Brutum ex equeſtri gradu patrum numerũ ad trecentorum ſummam expleuiſſe. Atque etiam Sex. Pompeius, & Plutarchus adlectorum numerum adnotarunt; neque tamen huius facti auctorem Brutum, ſed collegam eius Valerium laudant. In Feſti libro ita eſt: Quo tempore, regibus urbe pulſis, P. Valerius conſul, propter inopiam patriciorum, ex plebe adlegit in numerum ſenatorum, centum ſexaginta & quatuor, ut expleret numerum ſenatorum trecentorum. In Plutarchi autem Romulo in hanc ſententiam: Cæſo Bruto, Valerius patrum numerum expleuit. Multi enim a Tarquinio rege trucidati erant, multi nuper in pugna aduerſus Veientes, & Tarquinienſes ceciderant. qui uero adſcripti ab ipſo ſunt, CLXIV. fuiſſe traduntur. Dionyſius uero lib. v. laudem hanc utriq; communicat: & eandem ſummam ſenatorum, quod caput eſt huius loci diſputationis, & orationis meæ, prodit. Ac tum duo genera ſenatorum extiterunt, auctore Feſto, ueteres illi patres, noui uero conſcripti. Id Liuio quoque probatur. Traditumq;, ait, inde fertur, ut in ſenatum uocarentur, qui patres,

quique

quique conſcripti eſſent: cōſcriptos uidelicet in nouum ſenatum, appellabant lectos. Sed poſtea uniuerſos hiſce duobus nominibus ſolitos uocari, Plutarchus aperte docet his pene uerbis: Hoc noſtro ſæculo ſenatores a Romanis patresconſcripti, ab exteris principes uocantur. Adhæc uidemus, in omnibus orationibus in ſenatu habitis, coniunctim patresconſcriptos compellari. Porro eundem numerum ſenatorum edit, poſt Aſiam Eumeni attributam, Iudæus ille ſcriptor, qui res Machabæorum geſtas litterarum monumentis mandauit, dicitq; trecentos uiros de Rep. illis temporibus Romæ conſultaſſe. Neque lego de immutando hoc numero actum ad C. Gracchum uſque tribunum plebis. Hic enim, ut reperio in epitoma Liuii lib. LX. legem tulit, qua equeſtrem ordinem, tum cum ſenatu conſentientem, corrumperet, ut, ſexcenti equites trecentis ſenatoribus admiſcerentur. Verum locus ille mendoſus eſt. Et ex iiſdem epitomis conſtat Gracchum legem tuliſſe de iudiciis a ſenatu amouendis, non autem de equitibus in ſupremum ordinem adlegendis. Itaque nunquam adductus ſum ut crederem Sempronia lege ſenatum auctū. Multo uero minus aſſentior iis, qui lege Liuia ad trecentos ſenatores ueteres, totidem numero nouos ex equitibus adſcriptos aiunt. Et ſi enim rogauit eius rei neſcio quid Druſus, hiſtoria Græca Appiani teſte, tamen nemo, qui Ciceronis libros, uel extremis digitis attigerit, ignorat, referente Philippo conſule, eodem anno, uno uerſiculo ſenatus, omnes Liuias leges ſublatas. Carolus Sigonius concludit argumentis haud leuiſſimis, & infirmiſſimis, ſenatus numerum a Sylla fuiſſe amplificatum. Quod uidelicet & conſul, & dictator trecentos ex equitibus legerit. Cum eo igitur non contendo, ſed dico paullo poſt immutatum etiam eſſe ſenatorum nu-

merum

merum a cenſoribus luſtri LXVII. Piſone, & Meſſala cos. Hoc autem, cum apud Dionem legerim, non diuinans affirmo: Iiſdem, inquit, conſulibus omnes eos, qui magiſtratus geſſerant, cenſores ſupra legitimum numerum in ſenatum legerunt. Numeri autem huius notaui apud Ciceronem, & Appianum ueſtigia quædã. Cicero enim in Epiſtola ad Atticum, hoc ipſo anno data, ſic ſcribit: Homines ad XV. Curioni nullum S.C. facienti aſſenſerunt, facile ex altera parte CD. affuerũt. Et in ſenatu, poſtquã ab exilio reuerſus eſt, dixit: Quo quidem die cum CDX. ſenatores eſſetis. Appianus uero lib. II. cum retuliſſet Curio, ecquid cenſerent'ne patres, & Cæſarem, & Pompeium imperium deponere, XXII. in alia omnia; trecentos autem & ſeptuaginta in Curionis ſententiam pedibus iuiſſe narrat. Paucos poſt annos Cæſar Dictator IV. quemadmodum Dio lib. XLIII. refert, DCCCC. legit; & poſt mortem Cæſaris Antonius & IIIuiri mille, auctore Suetonio. Quem numerum ſenatorum affluentem incondita turba, diminuit Auguſtus, & ad DC. tantum redegit. Expedita mihi erunt omnia ſi teſtem protulero. Dio lib. LV. Statuerat quidem exemplo, inſtitutoq; maiorum, CCC. tantum ſenatores legere, & præclare agi cum ciuitate exiſtimabat, ſi tot in ea dignos ordine ampliſſimo reperiret. DC. tamen recitauit, quod inuidiam, & offenſionem timeret, ſi plures, quam legiſſet, ſenatu moueret. Satis de numero.

Amittebatur autẽ ordinis ampliſſimi dignitas ab illis, quos aut ſenatus remouẽdos cenſuiſſet, aut qui turpi de crimine aliquo, aut de ambitu cõuicti, aut a populo dãnati, aut cẽſoria animaduerſione notati eſſent. A ſenatu quidem L. Sulpicium conſulari familia ſummoq; ingenio uirum, ob libidinoſæ ſuſpicionis notam, loco motum, L. Porcius Latro litteris tradidit. De turpi uero iu-

dicio

dicio colligo ex oratione pro Flacco, cum ait: *Lyſanias adeptus eſt ordinem ſenatorium; ſed cum Remp. nimium complecteretur, peculatus damnatus, & bona, & nomen ſenatorium amiſit.* At de Tennienſi ſenatore, nō de Romano loquitur? Certe. Nō tamen eſt cur ualde hoc incommodum pertimeſcam. Etenim patet iam, ut opinor, ex iis, quæ de lectione diximus, Romæ idem cautum fuiſſe. Qua de re & Zonaras: *Poſt conſtitutum eſt, ut qui ſemel in ſenatum lectus eſſet, per omnem ætatem in eo ordine permaneret, niſi aut turpi iudicio damnaretur, aut ob uitæ dedecora pelleretur.* Ceterum C. Piſo cum M'. Glabrione conſul tulit, ut qui ambitione magiſtratum a populo cōtendiſſent, omni honorum petitione, & ſenatorio gradu prohiberentur, & inſuper certa pecunia multarentur. Hæc Dio lib. XXXVI. Antiquior hac conſulari Calpurnia, Caſſia tribunicia fuit. Nam eius annum ponit Aſconius, interpres Ciceronis optimus, & in demōſtranda antiquitate accuratiſſimus, C. Mario C. Flauio cos. Tulit autem Caſſius Longinus his conſulibus, ut quem populus damnaſſet, cui'ue imperium abrogaſſet, in ſenatu ne eſſet. Tranſibo deinceps, ut inſtitui, ad iudicia, & notiones cenſorum, ſi prius admonuero illud, ut de ui priuata conuicti, neque ſenatores eſſent, neque ullum honorem caperent, non in lege Iulia ſcriptum, quod fortaſſe uideri poſſit, Martianum iuriſperitum ſignificare, ſed ex S. C. (Voluſiano credo, cuius in Pandectis eodem loco fit mentio) additum. Perdebant demum ſenatorium ordinem illi, quorum nomen in recitando ſenatu cenſores præteriiſſent. Namq; ut cenſores ius legendi in ſenatum, ita etiã mouendi, quos uellent, habebant. Sub ditione enim eius magiſtratus, ut Liuii uerbis utar, ſenatus, equitum centuriæ, decoris dedecoriſq; diſcrimen erat. Itidem

Plutarchus

Plutarchus in Paullo tradit: Habent cenſores poteſtatem mouendi ſenatu, qui impure ac flagitioſe uiuunt, ſenatus principem legendi, iuuenes immoderatos, & intemperantes, adēpto equo, notandi. Explicandum hoc loco eſt, quæ notæ cenſoriæ dicerentur. Patrum memoria, teſte Liuio lib. XXXIX. inſtitutum erat, ut cenſores motis e ſenatu adſcriberent notas. Vnde Catonis, & aliorum orationes feruntur editæ, in eos, quos aut ſenatorio loco mouerant, aut quibus equos ademerant. Itaque notam adſcribere, nihil aliud fuit, quam cauſſam infamem & ignominioſam, in præteritum aliquem edere. Hanc uero in Appii & Piſonis cenſura, editam in ſenatu obſeruo, apud Dionem lib. XL. Iam ergo perſpicuum eſt, notare, & ordine mouere, quantum inter ſe diſtent: ob leuiores ſiquidem cauſſas mouebant tantum cenſores; grauioribus autem pollutos ſceleribus, notabant: Verbi gratia Lentulus, ut eſt in Cluentiana, Popillium quod erat libertini filius, in ſenatum non legit, & eum ignominia omni liberauit. Notatos autem quoſdam, tribu etiam motos, & ærarios factos, Liuius lib. XLII. memorat. Feſtus ſignificat hoc inſtitutum notarum adſcribendum inductum poſtquā cenſores creari cœpti ſunt. Et ſi uero, ut idem ſcribit, turpe ducebatur eiici ſenatu, & loco moti ignominioſi habebantur, non ita tamen, ut iis a ciuibus incorruptæ famæ conuictus interdiceretur. Et quod Iuriſconſulti capite de iudiciis tradunt, lege impediri ne iudex ſit, qui ſenatu motus eſt, id Reip: temporibus nō ſeruatum, ſatis aperte Ciceronis hæc uerba pro Cluentio demonſtrant: Prætores urb. qui iurati debent optimum quenque in ſelectos iudices referre, nunquam ſibi ad eam rem cenſoriam ignominiam impedimento eſſe duxerunt. Comperi autem aduerſus cenſoris uim eos, qui pellerentur, ſæpe auxilio uſos collegæ.

Cicero

Cicero in eadem oratione: Atque etiam ipſi inter ſe cenſores iudicia tanti eſſe arbitrantur, ut alter alterius iudicium, non modo reprehendat, ſed etiam reſcindat, ut alter de ſenatu moueri uelit, alter retineat, & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet. Exemplum ex antiquitate uis ut proferam? Haud magni negotii eſt id inuenire. Liuius lib. XL. Tres eiecti de ſenatu, retinuit quoſdam Lepidus a collega præteritos. Ceterum Curionem tribunum pl. cum moueretur ſenatu ab Ap. Claudio cenſore, ſententiis patrum eam labem repuliſſe Dio auctor eſt. Cōmemorat uero Pedianus legem a Clodio tribuno pl. latam, Gabinio & Piſone cos. ne quem cenſores in ſenatu legendo præterirent, ne'ue qua ignominia afficerent, niſi qui apud eos accuſatus, & utriuſque cenſoris ſententia damnatus eſſet. Itaque cum uix accuſatores reperirentur, neque cenſoris conſcientia, ad animaduerſionem in homines indignos ſufficeret, clamat ille noſter ubique cenſoriam notationem, grauiſſimum iudicium ſanctiſſimi magiſtratus, omnem denique uirtutis diſciplinam de ciuitate ſublatam. Hoc tamen plebiſcitum, non multo poſt, Q. Scipio conſul, Cn. Pompei collega, abrogauit. Non fuiſſe autem ita firma, & fixa cenſorum iudicia, ut ab aliis cenſoribus conuelli non poſſent, facile eſt ueterum teſtimoniis conuincere. Pedianus in Diuinationem in Nigrum: Eorum, inquit, notam ſucceſſores plerunque ſoluebant. Recuperandi ergo ordinis cauſſa loco moti, petebant denuo magiſtratus. Sic in illa aſperrima, & acerbiſſima declamatione Salluſtius dicitur in ſenatum poſt quæſturam reductus. Dio uero lib. XXXIX. hoc modo ſcribit: Catilina negotium agebat, per adminiſtros conſulē inprimis C. Antonium, & P. Lentulum, qui poſt conſulatum ſenatu eiectus erat, atque iterum præturam ceperat, ut ius ordinis

dinis recuperaret. Quantum igitur coniectura auguror, recipi in ſenatum, notati poſt quæſturam poterant. Verum & maiores magiſtratus gerebant, propter ornamenta ea, quæ diximus, & quod non prius ſe deleturos hanc infamiam putarent, quam ad illud dignitatis faſtigium, de quo deiecti erant, reueniſſent. Excipio infami iudicio, & de ambitu damnatos, quibus neque ad honores, neque in curiam reditus dabatur. Quorum illud Cic. pro Cluētio; hoc uero lib. XXXVI. & XXXVII. Dio teſtatur. De his, qui lege Caſſia ordinem amiſerunt, certum neſcio, nec libenter progredior longius, quam mihi annalium monumenta concedunt.

Quoniam autem hæc ſcribimus, ut inde uitæ documenta ſumi poſſint, breuiter ob quas cauſſas, qui loco moti aliquando fuerint, exponamus. Primum luſtro ordine XII. anno octauo poſtquam hic magiſtratus creari cœptus eſt, Mamercum, quam primum depoſuit dictaturam, quo in magiſtratu legem pertulerat, ne plus quam annua ac ſemeſtris cenſura eſſet, quæ antea quinquennalis erat, C. Furius Pacilus, & M. Geganius Macerinus tribu mouerūt, & octuplicato cenſu ærarium fecerunt, cauſſam hanc ignominiæ, ut ait Liuius lib. IV. adſcripſerunt, quod magiſtratum populi R. minuiſſet. Nec ullam deinceps cauſſam edunt annales ignominiæ ſenatoriæ ad M. Valerium Maximum, & C. Iunium Bubulcum Brutum, qui Antonium ſenatu mouerūt, quēadmodum Valerius lib. II. refert, quod, quam uirginem in matrimonium duxerat, repudiaſſet; nullo amicorum in conſilium adhibito. Hos autem cenſores comparant lapides Capitolini, & luſtrum condidiſſe teſtantur XXVII. in Claudii Cæci & Volumnii Flammæ conſulatu. Sequenti luſtro Fabius Rullianus libertinos eiecit. Teſtis eſt Plutarchus in Pompeio. Trigeſimo uero

tertio Fabricius cenſor P. Rufinum conſularem ſenatu mouit, quod decem pondo argenti facti haberet. Ita ſcribit Liuius lib. XIV. meminit item lib. XVI. epiſtolarum Seneca, & Plinius XXXIII. naturalis hiſtoriæ. Anno DXLIV. Fabio V. Fuluio IV. cos. a Cornelio Cethego, & Sempronio Tuditano cenſoribus, qui XLIV. luſtrum condiderunt, octo ſunt præteriti, auctore Liuio lib. XXXVII. ſenatores, inter quos L. Cæcilius Metellus erat, infamis deſerendæ Italiæ poſt Cannenſem cladem auctor; aliis quæ notæ fuerint adſcriptæ, neque a Liuio, nec ab alio quoquam, eſt proditum. Anno deinde DLXIX. P. Claudio Pulchro & L. Porcio Licino cos. M. Cato cum L. Flacco XLIX. luſtri cenſor L. Quinctium Flamininum, & Manilium inter alios notauit. Flamininum, quod, cum conſul præeſſet Galliæ prouinciæ, transfugam Boium, fidem populi R. implorantem, manu ſua transfodiſſet, oblectandi gratia chari ſcorti Philippi Pœni. Cauſſam hanc prodiderat ipſemet Cato, teſte Liuio, in ea, quam compoſuit in L. Quinctium oratione. Ita etiam Cicero in lib. de Senectute, & Plutarchus in uita Catonis. Valerius Antias fabuloſe ſcripſerat, non transfugam, ſed damnatũ, ſecuri percuſſum, tempus tantum ſpectaculi ad arbitrium & ſpectaculum mulierculæ delectum. Quem ſecutus eſt ille noſter, qui dicta, & facta quædam memorabilia collegit. Manilium uero propterea mouit, quod is interdiu, præſente filia, uxorem eſſet oſculatus, nunquam mulierem in ſuum amplexum ueniſſe addens, niſi cum uehemens tonitru extitiſſet, ſeque ioco ſolitum dicere, Ioue tonante, ſe felicem eſſe. Plutarchus in Præceptis connubialibus, & in uita Catonis. Violentiſſimum item par cenſorum fuit, Q. Fuluius Flaccus, & A. Poſtumius Albinus, luſtro LI. Sp. Poſtumio, & Q. Mucio cos. Aſpe-

rior tamen Flaccus. Nam L. Fuluium fratrem germanũm, & etiam conſortem, auſum iniuſſu conſulis, ut tradit Valerius de diſciplina militari, domum dimittere cohortem, in qua tribunus mil. erat, ſenatu mouit. Perſequamur notam ſeueritatem Caſſii Longini, & Cæpionis, qui Aemilium Lepidum Augurem ob ſumptum habitationis, adeſſe iuſſerunt, quod ſex millibus habitãret. Sic Velleius Paterculus libro priore. Fuerunt autem hi cenſores Plautio & Fuluio coſ. LX. luſtro. Plutarchus ſcribit Caſſii Sabaconis, qui Marium præ ceteris in præturæ petitione iuuit, ſeruum comitiis intra ſepta conſpectum, cumq; Marius de ambitu cauſſam diceret, Caſſium, a iudicibus interrogatum, reſpondiſſe ſe, contracta ob æſtum ſiti, frigidam popoſciſſe, ſeruumq; cum poculo ſepta intraſſe, & aqua allata, e ueſtigio abiiſſe. Et quanquam Marius abſolutus ſit, Caſſium tamen a cenſoribus notatum refert, ſiue quod falſum teſtimonium dixiſſet; ſiue quod in publico bibere, aut aliquantiſper ſitim pati nõ poſſe, intemperantis hominis eſſe uideretur. Notatus hic proculdubio eſt a Scauro & Druſo cenſoribus, uel a Fabio & Geta. Hæc uero me in eam ſententiam ratio potiſſimũ ducit, quod me Cicero III. de officiis docuerit C. Marium, cum a ſpe conſulatus abeſſet, ſeptimum annum poſt præturam iacuiſſe. Itaque, annorum coniectura utens, Marium prætorem fuiſſe Balbo & Catone coſ. reor. Poſt hos uero conſules tertio anno Scaurus & Druſus cenſores fuerunt, &, cum Druſus in magiſtratu mortuus eſſet, Fabius Allobrogicus & Licinius Geta, in eorum locum, in ſequenti anno creati, luſtrum LXIII. condiderunt, ut demonſtratum eſt a doctiſſimo uiro, qui faſtos Capitolinos tẽporum iniuria fractos, & mutilos, aliquot ante annos conſolidauit, & perfecit. M. autem Antonius & L. Flac

cus

cus cenſores luſtro XLV. Duronium ſenatu mouerunt, quia legem de coercendis conuiuiorum ſumptibus latam tribunus pl. abrogauerat. Eam rem iiſdem uerbis commemorat Valerius de cenſoria nota. Luſtro etiam ſequenti Lentulus & Gellius diligẽtem, & ſeueram cenſuram geſſerũt, quatuor & ſexaginta ſenatu motis. Cauſſæ non extant præter has, apud Pedianum, in Antonium, quod ſocios diripuerit, iudicium recuſarit, propter æris alieni magnitudinem prædia manciparit, bonaq; ſua in poteſtate non haberet. Et illas, quas Cicero commemorat in Cluentiana, in M. Aquillium & T. Guttam, de captis ob rem iudicandam pecuniis, & in alios quoſdam, de furto, & in L. Popillium, quod erat libertini filius. Appius autem Claudius An. DCCIII. Paullo & Marcello cos. cum L. Piſone cenſor, libertinos eiecit, Dione auctore. Ex his Tullius quidam ab Horatio ſermone ſexto nominatur. reliquorum memoria abiit. Idem uero cenſor, ut ex hiſtoria Dionis, & ex declamatione, quæ Ciceroni tribuitur, intelligi poteſt, Salluſtium, ob adulteria, perditosq; mores notauit. Et Auguſtus homo ſapientiſſimus multos, ut expoſui, ad uerecundiam excuſandi compulit, cum de genere, & uita, ipſorum conſcientia ſe contentum eſſe dixiſſet. Plutarchus in Cicerone refert, Lentulum Catilinariæ coniurationis participem, ob effuſam intemperantiã, & petulantiam eiectum. De tempore nullum omnino uerbum. neque nobis etiam, hanc rem animo rationeq; luſtrantibus, certi quidquam licuit ſuſpicari. Ac de ſenatoribus quidem hactenus. Quare, cum nouæ quaſi diſputationis inchoandæ capiendum ſit exordium, iam hic primi libri finem faciamus.

IOANNIS SARII ZAMOSCII

De Senatu Romano

LIBER II.

MAGNA ſuſcepti muneris parte, &, ut ego quidem arbitror, grauiſſima, perfunctus ſum. Sed hæc, in qua antiquum ſenatus habendi morem exquiro, iucundior certe lectori diſputatio futura eſt; & quanquam ex illa fortaſſe ſuperiore homines nō ſtupidi plura, quæ ad Remp. bene adminiſtrādam ſpectant, præcepta haurire poſſunt, non minus tamen ex hac poſteriore ad eos, qui in libris Latinorum ſcriptorum uerſantur, utilitatis, & fructus perueniet. Quo mihi magis laborandum uideo, ne quid prætermittam, quod ad eam rem demonſtrandam, & illuſtrandam ſpectet. Definitionem quidem ſenatus ab initio propoſui hāc: Senatus fuit ſenatorum, & eorum, qui ius ſententiæ haberent conuentus, coactus ab eo, cuius hoc poteſtati commiſſum erat, ad conſilium capiendum de Rep. more, & inſtituto maiorum. Neque enim conuentus quilibet ſenatorum, ſenatus dicebatur. Vnde Cicero Sulpicio: Atque ipſe antea ſcripſiſſem te fruſtra in ſenatum, ſiue potius in conuentum ſenatorum eſſe uenturum. Item Liuius lib. IV. Conſules, cum per ſenatum intercedentibus tribunis nihil agi poſſet, conſilia principū domi habebant. Et infra libro eodem: Nec tribuni militum nunc in ſenatu, nunc in conſiliis priuatis principū

co-

cogendis uiam conſilii inueniebant. Dicendum igitur eſt ex quo genere hominum hic conuentus conſtaret, quique eius cogendi ius haberent, & qui conuocandi modus fuerit: tum quem numerum conſilium iſtud conficere deberet, quibus locis, quo tempore iniretur, quæ ratio eſſet conſulendorum patrum, & rogandorum ſententias, quæ ſententiarum dicendarum forma. Quibus pertractatis, dabimus operam, ut quædam, quæ pertinent ad S. C. exponamus; inde uero ad ſummi conſilii poteſtatem, & cognitionem, ueniemus.

Numeremus igitur, ſi placet, eos, quibus in ſenatum uenire licuit. Primum omnium ſenatoribus, atque etiam ſexagenariis. De ſenatoribus aliis conſtat, de ſexagenariis dubitare quiſpiam poſſit. Teſtibus igitur hoc conuincendum eſt. Qui multi ſunt quidem, uerum Seneca præ ceteris id apertiſſime dicit. Nam apud eum ita eſt lib. 11. Declamationum: Senator poſt ſexageſimum quinctum annum in curiam uenire non cogitur, nec uetatur, quidquid honoris nomine datur in utranque partem licet, alioquin deſinit præmium eſse, cui neceſſitas imponitur. Deinde magiſtratibus omnibus ad quæſtorem uſque. Plutarchus in Catone minore: Cato quæſtor in ſenatum, quoties haberetur, ſemper uenit, ueritus ne quid, per gratiam, iis, qui ærario aliquid deberēt, remitteretur, aut ex uectigalibus erogaretur. Quod ſi iam obtinui, quæſtores conſilii illius maximi fuiſſe participes, ſi id de cenſoribus, prætoribus, ædilibus, qui maiores erant magiſtratus, probare deinceps uellem, cui nō inaniſſimus & non ſtultiſſimus noſter hic labor fore uideretur. Illud autē Valerius, de inſtitutis antiquis, litteris prodidit, tribunis pl. priſcis temporibus curiam ingredi non licuiſſe, ſed eos, ante ualuas poſitis ſubſelliis, decreta patrum attentiſſima cura examinaſse, ut,

ſi qua ex iis improbaſſent, rata eſſe non ſinerent. Addit Zonaras, in ſua Græca hiſtoria, poſt & in curiam, & ad ſenatoriam dignitatem admiſſos eſſe. Vrbi præfectum ſententiæ ius non habuiſſe Mucius apud Gellium ait, cum ea ætate fieret, quæ nō eſſet ſenatoria. Nobiliſſimus enim quiſque, Strabone auctore, adoleſcens ſub feriarum Latinarum tempus urbi præficiebatur. Principio uero generis ac imperii Romani, non ſolum ſenatorem, ſed & principem ſenatus, Romulus urbi præfectum eſſe uoluit. Præter hos, quos diximus, omnibus, qui honores geſſerant, aditus in curiam dabatur. Qua de re nihil neceſſe eſt iterum argumentari, cum iam ſupra demonſtrata ſit, ubi de magiſtratibus, qui in ſenatore legendo ſpectarentur, diſputauimus. Flaminum ius difficilem habuit quæſtionem, de eoq; magnis eſt contentionibus actum, Fabio v. Flacco IV. cos. Conſenſu famæ, inquit Liuius, elatus ad iuſtam ſui fiduciam C. Flaccus flamen dialis rem intermiſſam per multos annos, ob indignitatem Flaminum priorum, repetiuit, ut in ſenatū introiret. Ingreſſum eum curiam cum L. Licinius prætor inde eduxiſſet, tribunos plebis appellauit flamen. Vetuſtum ius ſacerdotii repetebat, datum id cum toga prætexta, & ſella curuli C. Flaminio eſſe. Prætor non exoletis uetuſtate annalium exemplis ſtare ius, ſed recentiſſimæ cuiuſque cōſuetudinis uſu uolebat, nec patrum, nec auorum memoria dialem quenquam id ius uſurpaſſe. Tribuni rem inertia flaminum oblitteratam, ipſis, non ſacerdotio damno fuiſſe, cum æquum cenſuiſſent, ne ipſo quidem contra tendente prætore, magno aſſenſu patrum plebisq; flaminem in ſenatum introduxerunt. Verum Pontifices, Augures, & alii quouis ſacerdotio publico præditi ciues, niſi quem habuiſſent magiſtratum, aut a cenſoribus lecti eſſent, non ueniebant in ſenatum.

natum. Quod Cicero demonſtrat ad Atticum lib. IV. his uerbis: Kal. Oct. habetur ſenatus frequens. adhiben tur omnes pontifices, qui erant ſenatores. Hiſtoria porro de Papirio Prætextato ſcripta a Catone, in illa inuecti ua ad milites contra Galbam, quam Gellius a clade totius orationis, & ceterorum auctoris eiuſdem librorum eripuit, ſatis indicat morem antea ſenatoribus Romæ fuiſſe in curiam, cum prætextatis filiis, introeundi, & ob intemperiem matris Papirii, & aliarum mulierum factum eſſe, ut ſenatus decerneret, ne ingrederentur in po ſterum. Annus autem, quo id ſenatus decreuit, obliuione ſepultus, in hominum ignoratione uerſatur. Verumtamen ſero eum morem ſolutum ex Polybio poſſumus coniicere. Nam lib. III. in explicatione rerum bel lo Hannibalis geſtarum, ſic aduerſus quoſdam hiſtoricos diſputat: Ex altera parte haud credibile eſt pueros omnes, qui duntaxat duodecimum annum transgreſſi eſſent, in ſenatum a parentibus perductos, & conſiliorum omnium non ignaros, nihil unquam cuiquam ſecretum aperuiſſe. Cum uero ſtudioſe tempus iſtius S. C. quærerem, incidi in Plinii Iunioris epiſtolam, in qua refert Romanos adoleſcentes, quod fortaſſe Panuinus dicere uoluit, decem peractis ſtipendiis, ad honores petendos in urbem reuerſos, muneris ſenatorii cognoſcen di, & perdiſcendi cauſſa ad fores curiæ ſtare ſolitos. Ad extremum Auguſtus inſtitutum illud priſcum reuocauit, & liberis ſenatorum, ut celerius Reip. adſueſcerent, protinus uirilem togam, latumq; clauum induere, & curiæ intereſſe, Suetonio teſte, permiſit. Omittenda putaui ſcribarum, & id genus ſummi conſilii miniſteria. Quis enim eſt, cui iſtud non pateat? Illud potius obſeruandum eſſe arbitror Flaminem, de quo modo memini, pelli a prætore ſenatum habente, hunc auxilium pe-

K tere

tere a Tribuno. Mancinum autem apud Ciceronem primo dialogo oratorio Rutilius tribunus pl. e curia educi iubet.

Conuocare uero ſenatum nemo priuatus potuit. Docet hoc Liuius lib. III. cum ait: Senatum in diem poſterum indicunt, qui aliquando ſpe ipſorum frequentior conuenit, quo facto proditam a patribus plebs libertatem rata, quod iis, qui iam magiſtratu abiiſſent, priuatisq́; ius abeſſet, tanquam iure cogentibus, ſenatus paruiſſet. Et Lucanus cum de ſenatu a Cæſare, quem priuatum facit, coacto canit:

. . . . . . Phæbea palatia complet
Turba patrum, nullo cogendi iure ſenatus
E latebris educta ſuis . . . .

Sequitur ergo ut magiſtratus tantum conuocandi poteſtatem haberent. Qui autem hi fuerint uidendum eſt. Primum CCXLIV. annis illis ante libertatem præter reges, & interreges ſenatum inuenio habuiſſe neminem. Nota enim eſt illa Seruii apud Liuium querela: Quid hoc, inquit, Tarquini rei eſt? qua tu audacia me uiuo uocare auſus es patres? Niſi quis ſuſpicetur licuiſſe conuocare ſenatum, Præfectis urbi, penes quos ſummum imperium, cum reges abeſſent, diximus Romæ fuiſſe; aut tribunis Celerum, quod ex IV. Dionyſii lib. colligi poſse uidetur. Pulſis deinceps regibus, ut memoriæ prodidit M. Varro, lib. Epiſtolicarum quæſtionum IV. more maiorum habebant ſenatum Dictator, Conſules, Prætores, Tribuni pl. Interrex, Præfectus urbi; neque alii præter hos, niſi extra ordinem Tribuni militum, & X uiri conſulari poteſtate, itemq́; IIIuiri Reip. conſtituendæ cauſsa creati, & amiſsa libertate Cæſares. Quod ſi etiam aliorum auctoritate confirmandum eſt, teſtatur id de Dictatore Liuius: Q. Fabius Maximus dictator,

quo

quo die magiſtratum iniit, uocato ſenatu, peruicit, ut x uiri libros Sibyllinos adire iuberentur. De conſulibus Salluſtius in coniuratione Catilinæ: Conſul conuocato ſenatu refert, quid de iis fieri placeat, qui in cuſtodias traditi erant. Et Liuius lib. IIX: Cum repentino tumultu coacti conſules ſenatum uocarent, introeuntibus in curiam patribus laceratum iuuenis tergum ad ſingulorũ pedes oſtendebant. Demum quis eſt locus, in quo non ſit fixum in ueterum monumentis, teſtimonium huius rei? De Prætoribus Liuius XXII. P. Furius Philus, & M. Pomponius Prætores in curiam Hoſtiliam ſenatum uocauerunt. Sequuntur tribuni pl. de quibus dubitari non poteſt. Etenim Cicero in epiſtola ad Trebonium ſic ſcribit: Cum ſenatum ad XIII. K. Ian. tribuni pl. uocauiſſent, deque alia re referrent totam Remp. ſum complexus. Interregem autem Ap. Claudium uideo habere ſenatum apud Salluſtium hiſtoriarum lib. I. cui Remp. committendam Philippus cenſet, cum Q. Catulo procos. uti uideant ne quid Reſp. detrimenti capiat; & Papirium Mugillanum, & alios quoſdam apud Liuium lib. IV. At præfectum urbi Latinarum gratia relictum, ſenatum habere poſſe Mucius negat, teſte Gellio, quoniam ne ſenator quidem ſit. Ateius uero Capito, in Coniectaneorum CCLIX. libro, aſſentitur Varroni. namque & tribunis, inquit, ſenatus habendi ius erat, quanquam ſenatores non eſſent ante Atinium plebiſcitum. Ego autem, cum memoriã uetuſtatis, resq; populi R. geſtas intueor, Tricipitino & Gemino, item Minucio & Nautio cos. Romæ, a Q. Fabio præfecto urbi, ſenatum habitum reperio. Quanquam tunc, nondum prætoribus illatis in Remp. maior imperii uis, atq; auctoritas fuit in præfectis. Idem obſeruaui de Magiſtro Equitum, quod a Varrone prætermiſſum eſſe miror.

Liuius quidẽ id de Q. Fabio litteris teſtatum reliquit lib. IIX. & de M. Antonio lib. XLII. Dio. Apud Dionem hæc prope ſunt: Quoniã Antonius magiſter equitum ſenatum conuocabat, popularis Reip. ſtatus quaſi umbra quædã, & ſpecies cernebatur. Apud Liuiũ autem illa: Magiſter equitũ clam e caſtris Romam profugit, & patre auctore M. Fabio qui ter iã conſul, dictatorq; fuerat, uocato extẽplo ſenatu, cum maxime conquereretur apud patres uim, atque iniuriã dictatoris, repente ſtrepitus ante curiã lictorum ſubmouentiũ auditur. Quæres deinde cum oẽs iſti magiſtratus Romæ eſſent quid fiebat? Reſpõdeo, quo ſupra recitati a nobis ſunt ordine, qui eorum prior aliis eſſet, ei potiſsimũ, ut ſcriptũ eſt a M. Varrone ſenatus cogẽdi ius fuiſſe. Itaq; nõ niſi abſente conſule prætor ſenatum habebat. Cic. ad Planc. Placuit nobis, ut ſtatim ad Cornutum prætorẽ urbanũ, litteras deferremus, qui quod conſules aberãt cõſulare munus ſuſtinebat more maiorum. Senatus eſt cõtinuo cõuocatus. Elegãter in primis, & uere. Nã iuriſdictio urbana honorificẽtiſſima fuit, ac L. Cæſar, apud Feſt. prætorẽ maiorẽ urbanum dici putat, minores ceteros. Quãquã aliquãdo uideamus duos uocaſſe, ut poſt cladẽ ad Thraſymenũ illos, quos nominaui, Philũ, cui inter ciues, & peregrinos, & Mathonẽ, cui iuris dicũdi urbana ſors euenerat. Tribuni porro pl. M. Valerio & P. Virginio cos. ſenatus cogẽdi ius ſibi uſurpare cœperunt, ut memoriæ prodidit Dionyſius lib. X. Antea enĩ cõcilii populi tãtum indicendi poteſtatẽ habebant. Patres autẽ cõuocare, aut ad ſenatũ referre, iis nõ licebat. ſed erat cõſulũ hic honos. Quorũ uerborum manifeſta eſt uis, atque perſpicua, nẽpe tribunos pl. etiã cũ adeſſent cõſules, cogere ſenatum potuiſſe. Idẽ obſeruaui apertius, in procemio tertii oratorii lib. a Cicerone ſcriptũ. Narrat eo loco Druſi tribuni pl. uocatu, nõ ſolum ſenatum, ſed etiam Philippum

lippum conſulem in curiam ueniſſe. Quodcirca Varro dixit, conſules cũ Romæ eſſent, non ſolos, ſed potiſſimũ ius ſenatus cogẽdi habuiſſe. Etenim raro tribuni pl. nec niſi in re noua, aut in nouo aliquo tumultu ipſi ſua aucto ritate ſenatum indicebant. Adeo uero conſulare munus hoc erat, ut abſentibus quoque iis, non ita ſæpe ſupremum conſilium, Cicerone auctore lib. XII. epiſtolarum, iniretur. Quoniam autem conſulum æqualis erat, & par plane poteſtas, facileq; alter intercedere poterat, ſi eo inuito collega aliquid ageret, effici concludiq; poſſe ex eo uidetur, ſenatum nunquam niſi utriuſque conſenſu habitum. Quod ſi quis nondum aſſentitur, ſaltem Appiani teſtimonio fidem habeat, ex quo ego locum to tidem uerbis tranſtuli, & infra appoſui. Patres uero, cum in domum Bibuli conuenirent ſæpius, ibiq; inter ſe conſultarent (neque enim ſenatus haberi poterat ſine uoluntate & auctoritate utriuſque conſulis) nihil aduerſus Cæſaris uim proficiebant. Collega uero non intercedente, & ab uno ſenatum cogi potuiſſe non uno loco in annalibus, & ueterum monumentis notaui. Atque ut etiam de illis, ſupra a me commemoratis, magiſtratibus extraordinariis aliquid dicam, Dionyſius auctor eſt, translato ad X uiros imperio, unum ex iis præfinito dierum ſpatio cum faſcibus & inſignibus fuiſſe, quoties res poſtularent ſenatum conuocaſſe, & reginen totius magiſtratus obtinuiſse. Tribunos autem militares, ſi omnes adeſsent, eodemq; modo & IIIuiros, credibile eſt communi edicto patres citare ſolitos. De tribunis quoque militaribus legi, ceteris ad uaria bella profectis, tres in urbe relictos; unum, ut urbem, mœniaq; cuſtodiret, alterum, ut arma, tela, frumentum, quæque belli tem pora requirerent prouideret, tertium, ut publici conſilii præſes, & rerum omnium urbanarum cuſtos eſset.

Cæſar

Cæſar primo in urbem aduentu ſenatum per Curionem & Antonium tribunos pl. ut ait Dio, conuocauit. Poſt dictatura decēnalis, tribunicia poteſtas perpetua illi eſt tributa, & ad extremum uſq; uitæ magiſtratus prope cō tinuos geſſit, eorumq; iure, quod me tacente quoq; ipſa ratio indicat, ſenatum conuocabat. Auguſto uero, eodē Dione teſte, honos hic, in Marcelli & Aruntii conſulatu, decretus eſt nouo modo, hoc eſt, ut etiam ſi nullum magiſtratum haberet, ſenatum tamē cogere poſſet. Quo exemplo inſequentes imperatores id iuris ſibi uſurparunt, ut ex fragmento ueteris cuiuſdam legis de imperio Veſpaſiani, cuius uerba, ex tabula Lateranenſi deſcripta, in libro Epigrāmatum antiquorum referuntur, intelligitur. Erit iam finis huius loci, ſi admonuero minores magiſtratus, & priuatos, quoties opus eſſet conſules, aut aliquem eorum, quos enumeraui, adire ſolitos, & ab eo cognitionem ſenatus petere, ut Q. Fabium ædilem curulem apud Liuium libro octauo, & Mucium apud Dionyſium libro quincto. Hæc de magiſtratibus, qui ius cogendi ſenatum haberent, hactenus.

Nunc uideamus quæ fuerit conuocandi ratio. Cōuocabatur ſenatus, aut edicto a conſulibus, uel aliquo alio magiſtratu propoſito, aut præconis uoce. Nam proponebatur nonnunquam edictum multos ante dies, cum de re grauiori deliberandum eſſet, & quæ frequentem ſenatum deſideraret. Per præconem uero, cum aliquid incidiſſet de quo propere, & ſine mora conſulendi eſſent patres, neque operæ uideretur id in aliud tempus differre negotium. Hunc morem deſcribit Liuius; Poſtquam, ait, audita uox in foro eſt præconis, patres in curiam ad x uiros uocantis, uelut noua res, mirabundam plebem conuertit. Sic & Appianus libro primo: Opimius armatos in Capitolio prima luce collocat, ſenatum per præcones

nes conuocat. Illius uero meminit conſuetudinis Cicero in ſexta ad D. Brutum epiſtola: Cũ Tribuni pl. edixiſſent, ſenatus adeſſet ad XIII. K. Ian. haberentq́; in animo de præſidio conſulum des. referre: quanquam ſtatueram in ſenatum ante K. Ian. non uenire, tamen cum eo die ipſo edictum tuum propoſitum eſſet, nefas eſſe duxi ita haberi ſenatum, ut de tuis diuinis meritis ſileretur. Cui loco ſimilis eſt ille libri IX. epiſtolarum ad Atticum: Senatum K. uelle ſe frequentem adeſſe, etiam Formiis proſcribi iuſſit. Et tertiæ in Antonium Philippicæ: Cum tot edicta propoſuiſset Antonius, edixit, ut adeſset ſenatus frequens ad IIX. K. Dec. eo die ipſo non affuit. At quo modo edixit? hæc ſunt opinor uerba in extremo. Si quis non affuerit, hunc omnes exiſtimare poterunt, & interitus mei, & perditiſſimorum conſiliorum auctorem fuiſſe. Erat autem edicti formula quædam ſolemnibus quaſi uerbis concepta, cuius illa eſt apud Liuium, Feſtum, & Gellium clauſula: SENATORES, QVIBVSQ. IN SENATV SENTENTIAM DICERE LICET. At ab initio ſtatim poſt magiſtratus annuos inſtitutos, teſte Liuio, citabantur hoc modo: QVI PATRES, QVIQ. CONSCRIPTI ESSENT. Bello uero Punico ſecundo, ita conſules edixerunt, ut docet Liuius lib. XXIII. quoties ſenatum uocaſsent, uti ſenatores, quibusq́; in ſenatu ſententiam dicere liceret, ad portam Capenam conuenirent. Alii uero, cum Hannibal tria millia paſsuum ab urbe caſtra admouiſset, frequentem ſenatum continebant in foro, ſi quid in tam ſubitis rebus conſulto opus eſset, ut idem tradit lib. XXVI. Item, in apparatum Macedonici belli conuerſa ciuitate, P. Cornelius conſul edixit, qui ſenatores eſſent, quibusq́; ſententiam dicere liceret, quique minores magiſtratus eſſent, ne quis eorum longius ab urbe Roma abiret,

ret, quam unde eo die redire poſſet, neue uno tempore quinque ſenatores ab urbe Roma abeſſent. Suggerit po ſtremo Liuius ſimile quiddam an. DXXIV. Mancino & Serrano conſulibus: Interim, ait, Marcio prætori mandatum, ut edicto ſenatores omnes ex tota Italia, ni ſi qui Reip. cauſſa abeſſent Romam reuocaret, qui Romæ adeſſent, ne quis ultra mille paſſuum ab urbe abeſſet. Ea uti ſenatus cenſuit facta ſunt. Antiquitus uero cum in agris habitarent ſenatores, ad eos accerſendos uiatores mittebantur. quod ſignificat Cicero in Catone maiore, Plinius lib. XIIX. & Columella lib. I. Fuit & illa quondam ratio præclara, quam Valerius commemorat lib. II. Antea, inquit, ſenatus aſſiduam ſtationem eo loco peragebat, qui hodie quoque ſenaculum appellatur, nec expectabat ut edicto contraheretur, ſed inde citatus protinus in curiam ueniebat: ambiguæ laudis ciuem exiſtimans, qui debitis Reip. officiis non ſua ſponte, ſed iuſſus fungeretur. quia quidquid imperio cogitur, exigenti magis, quam præſtanti acceptum refertur. Aetate porro Auguſti ſignum conueniendi ſuffimento dari cœptum eſt. Dio lib. LIV. Præter hæc autem, quæ de modo ſenatus cogendi diximus, M. Varro, ut apparet ex lib. XIV. Gellii, de pignore capiendo, deque mul ta dicenda ſenatori, qui cum in ſenatum uenire deberet, non adeſſet, diſputauit. Cicero lib. III. ea de re hanc legem rogat: Senatori qui nec aderit aut cauſſa, aut culpa eſto. cauſſam uocat excuſationem iuſtam, & legitimam, ut ætatis, ut iudiciorum, ut funeris familiaris, ut morbi. Sexagenarii enim habent uacationem auctore Seneca illo, quem recitauimus, loco, & libro de breuitate uitæ. Datur etiam excuſationis uenia illis, qui iudiciis operam nauant, propterea Auguſtus cum certos dies, quibus ſenatus haberetur, conſtituiſſet, cauit, ne iis

dicbus

diebus ius dicere, uel aliud id genus publicũ negotium, quod ſenatores impedire poſſet, quo minus in ſenatũ ue nirent, attingere fas eſset. Hæc Dio lib. LV. Et in S. C. illo in epiſtola Cælii additũ eſt, ut eos, qui in CCC. iudi cibus eſſent, quando cos. de prouinciis referrẽt, abduce re liceret. Itidẽ & Salluſtius in libro de Rep. ad Cæſarem ait: His tẽpeſtatibus, alii iudiciis publicis, alii priuati ſuis atq; amicorũ negotiis implicati, haud ſane Reip. conſiliis adfuerunt. Illos, qui familiaris funeris procuratione im pediti abeſsent, non potuiſſe multari dixi, quod in de-ſenſione C. Rabirii animaduerterim, hanc cauſſam e-tiam ad prolationem iudicii, ſatis grauem, & idoneam habitam. Morbi excuſatione utitur Cicero in Philippi-cis: An ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri opor-teret? Hannibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pa ce agebatur: ad quam cauſſam etiam Appium illum & cæcum & ſenem delatum eſſe, memoriæ proditum eſt. de ſupplicationibus referebatur; quo in genere ſenato-res deeſſe non ſolent: coguntur enim non pignoribus, ſed eorum, quorum de honore agitur, gratia. quod idẽ fit cum de triumpho refertur. ita ſine cura conſules ſunt: ut pene liberum ſit ſenatori non adeſſe. qui cum mihi mos notus eſſet, cumq; de uia languerem, & mihimet diſplicerem: niſi, pro amicitia, qui hoc ei diceret, de quo fonte & illud manauit: Nec erit iuſtior P. C. in ſe-natum non ueniendi morbi cauſſa, quam mortis. Ex il-lo autem ſuperiore loco intelligitur etiam, qua pœna ſe-natores, qui erant in culpa, afficerẽtur. Multa enim iis di cebatur, & antequam hæc ſolueretur pignora capieban tur. Rem ita ſe habere paullo poſt in eadem oratione Ci cero clarius ſignificat: Quis unquam tanto damno ſena-torem coegit? aut quid eſt ultra pignus, aut multam? Et Liuius lib. III. Poſtquam citati non conueniebant,

dimiſſi circa domos apparitores ſimul ad pignora capien-da, ſciſcitandumq́; num conſulto detrectarēt. Vendi autem ſolita innuit Cicero in procœmio tertii de Oratore, cum ita Craſſum facit loquentem: An tu, cum omnem auctoritatem uniuerſi ordinis pro pignore putaris, eāq́; in conſpectu populi R. conciderìs, me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? non tibi illa ſunt cædēda, ſi Craſſum uis coercere: hæc tibi eſt excidenda lingua, qua uel euulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit. Cædere antiquo uerbo dixit, pro eo quod eſt auctione diſtrahere. Namque cædere ſignificabat conſumere, ut eſt a Nonio in commentariis linguæ Latinæ uériſſime traditum. Et homo eloquentiſſimus, ac ſenator conſtantiſſimus, luſit in uerbi ambiguitate, ut hoc ipſo oſtenderet ſe conſulis furioſi amentiam & acerbitatem contemnere, & pro nihilo ducere. Leuiculum autem eſt quod putauit Franciſcus Connanus, uir ceteroqui iuris, antiquitatis, & litterarum peritiſſimus, pignora ablata conſules concidere & frangere conſueuiſſe. Indeque ait Antonium ſe diſturbaturum ædes Ciceronis minari. Sed utrum talia tantæ ciuitatis inſtituta, & cogitata ſiccorum, an uero aſotorum hominum cœpta, & temulentorum ſomnia iudicabimus? Eodem modo conſules minores magiſtratus, pontifex maximus ſacerdotes, & imperatores in caſtris legatos, & ſenatores coercebant. Quæris unde hoc præceptum hauſerim? unde niſi ex hiſtoriæ fonte. Plutarchus in Catone: Narrat dixiſſe Munacium ſe, re comperta, neque ad cænas, & prandia ueniſſe, neque ſi ad conſilium uocaretur paruiſſe, cūque minaretur ſe eum pignore (ita enim agi ſolet cum illis, qui non obtemperant magiſtratibus) coacturum, nihil illos terrores curaſse. Liuius lib. XXXVII: Priuſquam in prouincias prætores irent, certamen inter P. Liciniū

pon-

pontificem maximum fuit & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem, quale patrum memoria inter L. Metellum & Poſtumium Albinum fuerat, cos. illum, cum C. Lutatio collega in Siciliã ad claſsem proficiſcentem, ad ſacra retinuerat Metellus pont. max. prætorem hunc, ne in Sardiniam proficiſceretur, P. Licinius tenuit, & in ſenatu, & ad populum magnis contentionibus certatum eſt: & imperia inhibita ultro citroq́;, & pignora capta, & multæ dictæ, & tribuni appellati, & prouocatum ad populum eſt, religio ad poſtremum uicit, & dicto audiens eſse flamen pontifici iuſsus, & multæ ex iuſſu populi remiſsæ. Ceterum ſummam, quam penderent ſenatores, ſi Reip. conſiliis nollent adeſse, legibus credo fuiſse præfinitam. Et enim Dio prodidit Auguſtum, cum unus omnia teneret, has multas ampliaſse. Multabantur uero non ſolum ſi abeſsent, uerum etiam ſi ueniſsent tardius, ut eidem placet libro LIV. Ac de modo cogendi ſenatus diximus.

Intelligendum autem eſt niſi legitimus eſset coactus ſenatorum numerus, nullum S. C. fieri potuiſse. Liuius lib. XXXIIX. Neque his contentus Aemilius conſul fuit, ſed poſtea per infrequentiam adiecit S.C. Ambraciam nõ uideri ui captam eſse. Et apud eundem lib. XXXIX. Fuluius quærit quid ab eo quiſquam poſſit æqui expectare, qui per infrequentiam furtim S.C. factum in ærarium detulerit. Item Dio XXXIX. ſic ſcribit: Cum non conueniret is numerus, quem ad S. C. facien dum leges præſcribunt. Itaque, Sex. Pompeio teſte, cum impedimento eſſe uult ſenator, numera ſenatum ait con ſuli. Ac certum numerum ad S. C. faciendum neceſſarium fuiſſe, inter omnes conſtat, qui uero hic fuerit, uariæ ſunt, & diſcrepantes uirorum doctorum opiniones. Me uero haud pœnitet eorum ſententiæ, quibus de ſe-

natus conſilio, quem numerum conficere deberet, non eodem modo, ſed pro magnitudine rerum, de quibus ageretur, definitum placet; & cum, ut diſſerui ſuperiore libro, nō eadem ſemper Romæ ſenatorum eſſet ſumma, ratione & proportione totius ordinis numerum S. C. faciendis legitimum modo auctum, modo diminutum. Liuius lib. XXXIX. narrat S. C. cautum, ne qua Bacchanalia Romæ, ne'ue in Italia eſſent, ſi quis tale ſacrum ſolemne, & neceſſarium duceret, nec ſine religione & piaculo ſe id omittere poſſe, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor ſenatum conſuleret, ſi ei permiſſum eſſet, cum in ſenatu centum non minus eſſent. De re igitur adeo graui centum ſenatorum conſilium ſatis habuit ponderis illa ætate, qua trecenti in altiſſimum ordinem legebantur. Hoc enim S. C. factum eſt anno DLVII. Sp. Albino Q. Philippo cos. Anno autem poſt id a ſenatu decretum CXX. in M'. Glabrionis & C. Piſonis conſulatu, tulit legem C. Cornelius tribunus pl. ne quis in ſenatu legibus ſolueretur, niſi CC. affuiſſent. A paucioribus tamen alia S. C. facta, præter id, quod nominatim in lege ſcriptum erat de iis, qui legibus ſoluerentur, Cicero etiam in Epiſtolis ad Q. Fratrem palam oſtendit: Sane, inquit, frequentes fuimus in ſenatu, omnino ad ducentos. Vnde & aliud argumentum urget pro me, ſi Lentulo & Metello cos. pauciores quam ducenti ſufficiebant, multo magis ante legem Corneliam, & poſt eam latam quinque circiter annis, antequam Piſone, & Meſſala cos. tot in ſummum gradum ciuitatis eſſent cooptati. Ac quæcunque hæc fuerit lex, eam ſæpe uiolatam ab optimatum factionibus ex Aſconii in Cornelianam commentario clarum & perſpicuum eſt. Proptereaque hanc nobilium hominum licentiam numero ſenatus multiplicato reprimendam

mendam eſſe Cæſari ſuadet Salluſtius, in libro de Rep. ordinanda. Si quis uero antiquorum temporum memoriam recordari uelit, C. Cæſarem, in illa ſenatorum multitudine, numerum ſenatuſconſultis faciendis maiorem intuliſſe non negabit. Quod ſi quibuſdam hominibus, qui ſibi nimium acuti uidentur in mentem ueniſſet, non adeo temere, Dionem mendacii accuſaſſent, cum lib. LIV. in hanc ferme ſententiam ſcribit: Videns Auguſtus ſenatum non ſemper frequentem conuenire decreuit, ut S. C. etiam a paucioribus quam quadringentis fierent. Namque prius uſque eo rata non erant, quoad is numerus effectus eſſet. Non enim hæc uerba, ut illi inepte cenſent, referenda ſunt, ad illud ſub libertate populi R. & gubernatione magiſtratuum, ſed ad hoc ſub dominatione Cæſaris poſitum tempus. Ab eodem hiſtorico proditum eſt Auguſtum, cum C. Mario, & C. Aſinio cos. denuo ea, quæ uitiis, & uiolentia ſuperiorum temporum inuecta erant mutaret, & legibus uniuerſam alligaret ſenatus diſciplinam, numerum S. C. faciendis alium, atque alium, ut res, de quibus ſenatus conſultabat, diuerſæ erant, conſtituiſſe.

Nunc de loco ſenatus habendi ordiri pergam. Ac primum ſcire omnes uelim, ſolum Feſtum ſenaculum curiam appellare, Liuius autem lib. XLV. & Varro lib. IV. itemque Valerius lib. II. ſenaculum dicunt fuiſſe, locum quendam ante curiam, in quo ſenatus, aut ſeniores conſiſterent, dictum ut γερουσίαν apud Græcos. Ita uero more maiorum comparatum erat, ne S. C. niſi loco legitimo factum, iuſtum haberetur. cuius rei multos habemus præceptores, ſed neminem aut doctrina præſtantiorem, aut auctoritate grauiorem Varrone, qui hoc lib. IV. Epiſtolicarum quæſtionum, ut memorat Gellius, prodidit. Si quis autem in altiorem memoriam diligenter

ligenter aciem quaſi mentis intendat, primum ſtatuet, nullum priuatum locum ſenatui habendo fuiſſe legitimum, deinde non omnes publicos, ſed templa tãtum, Quorum unum Zonaras &ſi non aperte dicit ſignificatione tamen quadam oſtendit. Quoniam Vulſiniẽſium legatos clam miſſos Romam ægre impetraſſe narrat, ut in ædibus priuatis, ne eorum legatio euulgaretur, ſenatus conueniret. Alterum M. Varro lib. IV. ad Oppianum perſpicue demonſtrat. In eam uero intuenti rem doctiſſimo uiro multa occurrebant, inde factum eſſe, ut in curia Hoſtilia, inde ut in Pompeia, & poſt in Iulia templa conſtituerentur, cum ante profana ea loca fuiſſent. Idem etiam affirmat Cicero, quando in defenſione Milonis, curiam templum ſanctitatis, amplitudinis, mentis, conſilii publici appellat. Et Lampridius haudquaquam ſpernendus rerum ſcriptor, in libro de uita Seueri, quando ait ſenatum frequentem in curiam, hoc eſt, in ædem Cõcordiæ templum inauguratum conueniſſe, credo autem diſputationis illius epiſtolicæ Varronis ſententias perſecutum eſſe Seruium Honoratum in explicatione lib. VII. Aeneidos. Nec enim apis ſimilior eſt api, quam id quod in ſeptimum Vergilii librum adnotauit, doctrinæ illi Varronis, paullo ante a nobis ex Gellii lib. XIV. allatæ. Auguſta, inquit, mœnia uocat augurio conſecrata. Hinc non multo poſt: Tectum auguſtum ingens. Et niſi in auguſto loco ſenatus conſilium habere non poterat. Subiicit deinceps Gellius Varronem ſcriptum reliquiſſe non omnes ædes ſacras templa eſſe, ac ne ædem quidem Veſtæ templum uideri. Quod idem Seruius non ſolum tradit, ſed aliud etiam præceptum ex Varrone prætermiſſum a Gellio profert, atrium Veſtæ ab æde non ita procul remotum templum fuiſſe, & ſenatus conſilium eo loco habitum. Ac potiſſimum quidem habe-

batur

batur ſenatus in deorum immortalium templis, ut uene ratione quoque loci ſenatores a prauis cogitationibus abducerentur. Sic enim Tullius pro domo: Cenſor, inquit, penes quem maiores noſtri (id quod tu ſuſtuliſti) iudicium ſenatus de dignitate eſſe uoluerunt, Concordiæ ſignum uolebat in curia, curiamq́, ei deæ dedicare. Præclara uoluntas, atque omni laude digna. Præſcribere enim ſe arbitrabatur, ut ſine ſtudiis diſſenſionis ſententiæ dicerentur, ſi ſedem ipſam, ac templum publici conſilii religione Concordiæ deuinxiſſet. Quare maxime illæ celebrantur annalium monumentis propter ſenatus conſilia ædes; Iouis Statoris, Iouis in Capitolio, Iouis Mariana, Concordiæ, Fidei, Telluris, Vulcani, Virtutis, Apollinis, & Bellonæ. Illud tamen addo, ſi quis templi uim definiendo explicans, genus eius uniuerſum ædem alicuius Dei eſſe diceret, næ ille in Latinorũ conſuetudine obſeruanda haud plurimus fuiſſe uideretur. Iam id patet ex eo, quod de atrio Veſtæ diximus. Et hoc amplius quod campus etiam modo ſit per augures conſtitutus templum eſt. Propterea bello Hannibalis Flaccus caſtra inter portam Eſquilinam Collinamq́; cũ poſuiſſet, conſules eo, ut inquit Liuius, ſenatusq́; conuenerunt, & ibi de Rep. conſultarunt. Idem intelligere licet, ex illis Propertii nobiliſſimi, & doctiſſimi Elegiarum ſcriptoris de antiqua Roma, & Romulo uerſibus:

Buccina cogebat priſcos ad uerba Quirites
Centum illi in prato ſæpe ſenatus erat.

Præterea fuerunt quædam nullius dei religione obſtricta templa, ſed tanquam ſedes ab uniuerſo populo uni ſenatorio conceſſæ ordini; ut curia Calabra, curia Hoſtilia, & alia ad portam Capenam, item Pompeia, Iulia, Octauia. De quibus, quæ obſeruaui non alienum uidetur ab inſtituti ſermonis officio deinceps ſubtexere

texere. Curiam Calabram Romulus condidit, ad quam ſenatus mandato regis, & populus iuſſu pontificis, ut rationem dierum, ſacrificiorum, ludorumq; cognoſceret, calabatur, hoc eſt, uocabatur. Auctor Seruius, homo non ſumma præditus doctrina, ſed tamen non nihil ſcit. Curiam autem Hoſtiliam, ut nomen ipſum declarat, & Varro lib. IV. de lingua Latina, Liuiusq; libro primo teſtantur, Tullus Hoſtilius exſtruxit. Eius ſitum indicat Varro his uerbis: Ante hanc ſunt roſtra. Et Feſtus, cũ narrat antiquiſſimam fuiſſe curiam illo loco ubi, Nicoſtrati ætate, (cuius libro de ſenatu habendo uſus eſt, in componendis de uerborum priſcorum ſignificatione libris) ædes Concordiæ fuit, inter Capitolium, & forum. Ceterum & ante Cæſarum imperium cogitauit Caſſius cenſor ſigno Concordiæ, quod a Q. Marcio in publico collocatum erat, translato in curiam, templum illud ei deæ dedicare, ſed ex commentariis pontificum M. Aemilius pontifex pro collegio reſpondit, niſi eum nominatim populus R. præfeciſſet, atque eius iuſſu faceret, non uideri recte poſſe dedicari. Cum autem Milo interfeciſſet Clodium, corpus illius a plebe uaniſſimo, & leuiſſimo hominum genere in curiam perlatum, ibique rogo ex ſubſelliis conſtructo, cum ipſa curia, combuſtum omnes tradunt. Verum ſtatim a Fauſto Syllæ F. Dione teſte, ex S.C. refecta eſt, & de ſecundi conditoris nomine aliam traxit appellationem. Nam & prius, inquit, Sylla pater curiam eandem Hoſtiliam nouo ædificii genere exornauerat. Quo fit, ut ita Piſonem uerba facientem quincto de Finibus dialogo Cicero induxerit: Equidem curiam noſtram, Hoſtiliam, dico, non hanc nouam, quæ mihi minor eſſe uidetur, poſtea quam eſt maior, ſolebam intuens Scipionem, Catonem, Lælium, noſtrum uero impri-

mis

mis auum cogitare. Rurſum in tertia, ut opinor, aut quar tà Cæſaris dictatura ædem hanc demolitum eſſe Lepidum Dio refert, uerbo quidem propterea, quod Felicitati fanum in ea area inædificandum uiſum eſſet, re autem, ut ne, & hoc monumentum Syllani nominis extaret; tum ut altera, quam exſtruxiſſet Cæſar, ſenatorii ordinis ſedes, curia Iulia uocaretur. Deinde uero Hirtio & Panſa coſ. multorum, & metuendorum prodigiorum nunciis perculſa urbe, S. C. factum fertur de antiqua illa reficienda. Ad portam autem Capenam aliam fuiſſe curiam dixi; haud infirmo teſtimonio Feſti, & Liuii libro XXIII. nixus. Verum Pompeiæ multo crebrior in rebus populi R. geſtis fit mentio, eiusq; origo, & ſitus certis litterarum notis ita ſunt expreſsa, ut de iis nihil ſit, cur magnopere laboremus. Nam Plutarchus eam à Pompeio dedicatam, & ornamenti cauſſa theatro adiectam, in Cæſare, & Bruto, ſcribit. Quo fundamento iacto & ſi iam ſatis patet curiam Pompeiam fuiſſe extra pomœrium, tamen inſtituti tuendi cauſſa Dionis etiam teſtimonium proferam. Hic lib. XL. Ad theatrum, inquit, extra pomœrium ſenatus habitus eſt. Atque hoc quidem in templo ſenatum ludorum diebus haberi ſolitum Appianus lib. II. docet. curia autem Iulia, quæ erat prope comitium, in locum Hoſtiliæ ſucceſſit. Quam ut Cæſar cõſtrueret ſenatus decreuerat, ſed a IIIuiris demum condita eſt, & poſt ab Auguſto, qui ſibi unus imperium Cæſaris uédicauerat, dedicata. Dio lib. XLVII. & LI. Reſtat Octauia extra pomœrium, ut teſtatur idem lib. LV. ſita. Itaque cum acrius aliquanto, & attentius hanc rem conſiderarem, in ea mente, & cogitatione uerſabar, curiam hanc in locum Pompeiæ, quæ poſt cædem Cæſaris eſt obſtructa, Auguſtum conſecraſſe. Reliqua poſt commodius cognoſcentur. Hæc uero de ſe

natus loco in præſentia generatim dixiſſe ſatis ſit.

De tempore autem quo ſenatus aut conuocaretur, aut haberetur, illud conſtat apud me nõ ut certum diem ſacrificii, ſic huius ſupremi conſilii expectari, ſed, quotieſcunque res poſtularent, ſubito cogi ſolitum. Præcipiunt quidam lege fuiſſe cautum, ne diebus comitialibus haberetur. A quibus ego diſſentire nec debeo, nec, cum ſuam coniecturam grauiſſimis, locupletiſſimorum auctorum, teſtimoniis confirment, poſſum. Producunt autem Ciceronem, qui ad Q. Fratrem ſcribit ſecutos eſſe comitiales dies, per quos ſenatus haberi non poterat. Citant etiam Cælium, quando ait in S. C. illo, cuius iam aliquoties mentionem fecimus, additum, ut de prouinciis conſularibus per dies comitiales conſules ſenatum haberent. Adiungo his & ipſe, Cæſarem commentario primo de bellis ciuilibus, ita narrantem: Qua ex die conſulatum iniit Lentulus, biduo excepto comitiali, de imperio Cæſaris, & de ampliſſimis uiris tribunis pl. grauiſſime in ſenatu, accerbiſſimeque decernitur. Et M. Ciceronem infra ſcribentem ad Quinctum hoc modo: Comitialibus diebus, qui ſequuntur Quirinalia, Appius interpretatur non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum. Sed quos hi auctores comitiales dies nominent quæro? Reſpondent eos, ut Liuius, Macrobiusq; docent, quibus cum populo agere licuit, quique in Faſtis dierum ex uetuſto marmore deſcriptis littera C. notantur. Ego cum liberæ eſſe debeant omnium in re litteraria ſententiæ, uerecunde tamen, mihi id non placere dico. Et ut non placeat, adducit me ſenatoriæ conſuetudinis diligens in ueterum libris obſeruatio. Notaui in Ciceronis orationibus in Antonium dies, quibus eſt ſenatus habitus, XIII. K. Oct. IV, & VIII. K. Dec. XIII. k. Ian. & I. in Catilinam XII. k. Nouem.

tum

tum in litteris ad Lentulum Ciceronis XVI. k. Feb. & in Cælii ad Ciceronem XI. k. Sext. et apud Cæſarem VII. Id. Ian. & alios ſexcentos, qui littera C. in antiquo marmore ſignantur. Deinde moueor dierum, quibus magiſtratus cum populo agendi poteſtatem habebant, multitudine. In illo enim lapide numero ad ducentos. Quemadmodum homines doctiſſimi id accepturi ſint horreo. Sed humanum eſt labi. Itaque profiteor me exiſtimare comitiales dies a Cicerone illis locis, & a Cælio, Cæſareque appellari, non quibus comitia haberi poſſent, ſed quibus haberentur. Ita definit Feſtus dies comitiales, cum in comitio conueniebant. Ergo, uerbi gratia, ſi indicta eſſent comitia ad III. Non. Mar. quo die legem ferre, aut magiſtratus creare licuit, non potuit ad eam diem ut ſenatus adeſſet conſul edicere, ne ſenatores uel a petitione, uel a ſuffragiis auocarentur. Ferebant enim ſuffragia etiam tributis comitiis. De quo non eſt cur magnopere dubitetur, cum id Varro lib. II. de re Ruſtica doceat: Comitiis, ait, ædiliciis cum, ſole caldo, ego, & Q. Axius ſenator tribulis, ſuffragium tuliſſemus. Verum ſi non eſſent comitia, die illo, quo haberi poterant, nihil uetabat, quo minus ciues ampliſſimi ſenatorio munere fungerentur. Itaque legimus, & notauimus, ſi res incidiſſet grauior, quæ ſenatus deſideraret cognitionem, comitia ex S. C. ſæpe dilata. Cicero pro Murena: His rebus auditis, meminiſtis fieri S. C. referente me, ne poſtero die comitia haberentur, ut de his rebus in ſenatu agere poſsemus. Neque hoc tam comitialibus diebus, quam comitiis ipſis tributum, multa ſunt quæ declarent, in antiquorum libris, exempla. Eodem enim die ſtatim poſt comitia uocatos ſæpe in curiam patres uidemus. Nam ita narrat lib. XXXIIX. Liuius: Senatus deinde concilio plebis dimiſso haberi eſt

cœptus. Et XLIIX: Conſul dimiſſis comitiis ſenatum uocauit. cenſuerunt frequentes ad populum cum Flacco agendum. Omitto Ciceronem lib. II. ad Q. Fratrem, prætereo Dionem lib. XXXVII. & alios. Conſiderandum uero eſt, utrum illi, quos recitauimus loci poſſint hanc admittere interpretationem. Et primum de illis uerbis ex epiſtola Non occupatione, lib. II. ad Q. Fratrem non ambigo. Nam & ſi comitia habita, aut concilium aliquod plebis ſtatim poſt XVI. k. Feb. quo illa acta eſse in ſenatu Cicero, de rege Alexandrino ad Lentulum ſcribens, narrat, nullibi reperio: tamen ne id credam, nihil omnino intercedit. Vt uero in Cœlii epiſtolis legimus, ſenatus decreuit Reip. tempora flagitare, ut ex K. Mar. poſthabitis aliis omnibus rebus, de prouinciis conſularibus referretur. Sed cum lex eſset, ut diebus comitialibus, ſi agere uellent magiſtratus cum populo, ſuperſederetur a publico conſilio, ne hoc modo mora ab aliquo afferretur, quo minus de prouinciis conſularibus patres conſuli poſsent, adiectum eſt in S. C. extra ordinem comitialibus diebus ſenatus potius & publici conſilii, quam comitiorum rationem oportere haberi. Diebus porro duobus, quorum meminit Cæſar, cum populo actum nemo negabit, cum ſic reperiatur in eodem libro ſcriptum: Completur urbs ad ius comitiorum. Vltimus, & difficillimus eſt locus in lib. epiſtolarum II. ad Q. Fratrem: cauſſa autem difficultatis hæc eſt, quod ſententiam legis Pupiæ, & tempus adhuc inuenire non potui. Explicatur ita a nonnullis: Tulit . . Pupius . . ne ſenatus a XVI. k. Feb. ad uſque k. Feb. haberetur, ne niſi perfectis, aut reiectis legationibus aliis de rebus ſenatus haberetur. Verum hoc de legationibus non lege Pupia, ſed Gabinia ſanctum fuit, ut intelligitur ex uerbis Ciceronis: Comitialibus diebus,

qui

qui Quirinalia ſequuntur, Appius interpretatur, non impediri ſe lege Pupia, quo minus habeat ſenatum. Hæc de lege Pupia. Sequitur de Gabinia. Et, quod, inquit, Gabinia ſanctum ſit, etiam cogi uſq; ad k. Mar. legatis ſenatum quotidie dari. Et quanquam ad Lentulum non nominat legẽ Gabiniam diſtincte tamen dixit: Senatus haberi ante k. Feb. per legẽ Pupiam, id quod ſcis non poteſt. Neq; menſe Feb. toto, niſi perfectis, aut reiectis legationibus. Per legem Gabiniã ſcilicet. Cum uero, ut ſuperius commemoratum a nobis eſt, dixerit, Appium interpretari ſe non facturum contra legem Pupiam, ſi diebus comitialibus, qui ſequuntur Quirinalia ſenatum haberet, manifeſtum eſt decipi eos, qui de extremo tantum Ianuario menſe Pupium ſanxiſſe credunt. Quirinalia enim ſacra, Sex. Pompeio, & marmore antiquo teſtibus, Februario menſe, non Ianuario fiebant. Crederem lege hac cautum fuiſſe, ut diebus comitialibus ratio haberetur comitiorum potius, quam patrum conſilii, ac maxime ſi aliquibus magiſtratibus ciuitas careret. Nam ſcribit Q. Fratri Appium, conſulem ex interregno creatum, detrudere comitia prætoria in menſem Martiũ conari. At Philippo, & Marcellino cos. quo anno illa ad Lentulum epiſtola eſt miſſa, comitia turbulenta Clodii ædilis menſe Ianuario fuiſſe conſtat. Sciuit autem poſt ædiles Lentulus, & quæſtores, & alios non paucos magiſtratus minores, more inſtitutoq; ueterum, creari debere. Expoſui de re obſcuriſſima opinionem meam. Quanquam hic mihi ualde, ut aiunt, aqua hæret. Itaque non ero pertinax, & ſi quid probabilius audiero, non grauate in aliorum ſententiam pedibus ibo. Sed certe aut ita ſentiendũ, aut faſtis dierum marmoreis, quod licet mallim, tamen hactenus, ueneratione, qua omnem proſequor antiquitatem adductus, eloqui non ſum auſus,

tus, fides eſt abroganda. Quæritur ſecundo loco atris, & religioſis diebus utrum conſulerentur patres. Negat Dio, ut quidam aiunt, lib. XLV. his uerbis: A. Hirtio C. Panſa cos. K. Ian. ſenatu conuocato per dies perpetuos tres deliberatum eſt. Nam eo, quod impendebat, bello, prodigiisq; plurimis, & admirabilibus perterriti, ne religioſis quidem diebus, de iis rebus, quæ ad ſalutem & incolumitatem pertinerent, conſilia intermittebant. Diem uero religioſam uerbo Græco ἀποφράδα uocat, quo nomine & Plutarchus in Camillo utitur, cum narrat de XV. die K. Sext. quo ad Alliam cum exitio urbis fœde pugnatum eſt. Quæ religio non ſolum erat XV. K. Sext. uerum poſtridie & Idus, & Nonas, & Kalendas omnes. Iam igitur neſcio an id uerum eſſe poſſit. Cicero lib. I. ad Atticum: Perfectum a nobis eſt, ut frequentiſſimo ſenatu, & libentiſſimo uterentur, multaq; a me de ordinum dignitate, & concordia dicta ſunt K. Dec. & poſtridie. Et lib. IV. cum ſcripſiſſet ſenatum K. Oct. fuiſſe frequentem paucis interiectis adiicit hæc: Poſtridie S. C. factum eſt, quod ad te miſi. Quincto demum fratri nunciat lib. II. quod Idibus Maii, & poſtridie fuerat dictum, de agro Campano in ſenatu actum iri, non eſſe actum. Poſſem & alia multa proferre teſtimonia; uerum aut hoc teſtimoniorum ſatis eſt, ut ille dicere ſolitus erat, aut ego quid ſatis ſit omnino ignoro. Feſti uero dies licet ſenatui habendo eſſent legitimi, tamen non ita ſæpe iis ſupremum conſilium initum Cicero lib. II. ad Q. Fratrem ſignificat. Nam in prima eius libri epiſtola ait: Senatus fuit frequentior, quam putabamus eſſe poſſe menſe Decembri, ſub dies feſtos. Idus uero, Nonas, Kalendas ſolemnes ſenatus dies fuiſſe puto, quod ſæpe in annalibus nominentur; maxime autem inſignes K. Ian. & antea Id. Mar. atque alios quoſuis, quibus conſules,

ſules, ex inſtituto maiorum inibant. Itaque Liuius lib. XXVI. refert M. Marcellum, cum Id. Mar. conſulatum iniſſet, ſenatum eo die moris tantum cauſſa habuiſse, profeſsum nihil ſe abſente collega, neque de Rep. neque de prouinciis acturum. Et Ouidius lib. IV. de Ponto, nobilem illam K. Ian. pompam pulcherrimis deſcribens uerſibus, canit:

Curiá te excipiet, patresq́; ex more uocati
Intendent aures ad tua uerba ſuas.

Ceterum non uidetur antiqua illa ſenatus diſtinctio, quã multis placere uideo, ut alius legitimus eſſet, alius indictus. Primus enim Auguſtus inſtituit, Dione teſte lib. LV. cum antea nihil eſſet hac de re ſancitum, certos ſingulis menſibus ſenatus habendi dies, quibus neceſſario ſenatores, quibusq́; ius erat ſententiæ, in ſenatum uenirent. De quo Auguſti decreto Suetonius: Sanxit ne plus quam bis in menſe legitimus ſenatus cogeretur, ſcilicet K. & Id. ne'ue Septembri, Octobri'ue menſe ullos adeſſe alios neceſſe eſſet, quã ſorte ductos, per quorum numerum decreta confici poſſent, ſibiq́; inſtituit conſilia ſortiri Semeſtria, cum quibus de negotiis ad frequentem ſenatum referendis ante tractaret. Quo loco legitimum ſenatum admoneo opponi non indicto; ſed Octobris, Septembrisq́; menſis ſenatui, & Semeſtri ſenatulo. Hæc enim conſilia noua erant, nullis legibus, nullo exemplo maiorum introducta. Ad tempus quoque ſpectat, quanquam ſæpe ad ſolis occaſum ſenatus retineretur, poſt horam tamen decimam nihil noui referri potuiſſe. Docet hoc Seneca cap. XIV. lib. I. de Tranquillitate uitæ. Maiores, inquit, noſtri nouam relationem poſt horam decimam fieri uetabant. Et quod Varro præcepit S. C. ante exortum, aut poſt occaſum ſolis factum ratum non fuiſſe, opus etiam cenſorium feciſſe exiſtimatos,

tos, per quos eo tempore S. C. factum eſſet. Poſtremo ſcribit Suetonius, & Dio, interfecto Cæſare Id. Mar. ſolemnem ſenatus diem, parricidium a III uiris nominatas, ac ne unquam ſenatus eo die haberetur decretum.

Iam uero ritus, & ſolemnia curiæ deſcribenda, ac depingenda nobis ſunt. Primum omnium magiſtratus, qui ſenatum habiturus eſſet, immolabat hoſtiam, auſpicabaturq; teſte Varrone. Quod eſt etiam ab Appiano lib. II. in hanc ferme ſententiam ſcriptum: Eſt autem mos, inquit, magiſtratibus in curiam ingreſſuris prius uti haruſpicina, ac rurſum in Cæſaris uictima cor, uel, ut alii dicunt, caput extorum non eſt inuentum. Vltimis temporibus, cum in Remp. inuaſiſſet, Octauianus decreuit, ut & ſenatores ture, ac mero ſupplicarent illi Deo, in cuius templo ſenatus habebatur. Eſt id apud Dionem lib. LIV. Poſthæc Auguſtus, in aliud quinquennium præfectus morum factus, ſanxit, ut ſenatores, quoties in curiam conuenire, aut ad ſe accedere uellent, ſuffimentum adolerent; eo & religionis ſtudium inculcabatur, & ſignum conueniendi facilius dabatur. Et apud Suetonium in uita Auguſti: Quo autem lecti probatiq;, & religioſius, & minori moleſtia ſenatorio munere fungerentur, ſanxit, ut priuſquam conſideret quiſquam ture, ac mero ſupplicaret, apud aram eius Dei, in cuius tēplo coiretur. Nec prætermittam C. Marium, in ſecundo conſulatu, primum triumphali ueſte in ſenatum ueniſſe. Non enim uiſum eſt hoc indignum Liuio homini ſummo, quod hiſtoriarum monumentis proderet. Et ſi Dio, alios ſecutus auctores, coactum eum deponere ornamēta triumphi, & togatum conſilium patrum conuocaſſe lib. XLIIX. dicit. Cicero autem in Gratiarum actione pro Marcello conſeſſum appellat ſenatum. Et in epiſtolis ad Ap. Pulchrum longum ſubſellium. Propterea

quod

quod iudicum ſubſellia breuiora eſſent. Conſules uero in ſenatu ſellis curulibus ſedebant, quem Cicero morem aperte expreſſit in ea, quam Non. Dec. in ſenatu contra Catilinam habuit: Non denique, inquit, hæc ſedes honoris ſella curulis, unquam uacua mortis periculo, atque inſidiis fuit. Cæſari etiam uictori inter maxima ornamenta tributum legimus, apud Dionem, ut in ſenatu propter conſules, & ipſe ſella curuli ſederet. Eundemq; locum honoris & Auguſtus tenuit. Atque hæc, & ſi ad intelligendos libros Latinorum non inutilia ſunt, tamen fortaſſe prudentibus hominibus poſſunt leuiora uideri. Quare nõ immorabimur in iis diutius, & iam antiquam ad ſenatum referendi conſuetudinem inueſtigare ordiemur. Conſulebant igitur patres non ſolum ii, qui habebant ſenatum, uerum & alii magiſtratus. Quod quoniam pauci ſciunt, nemo certe docuit, pluribus argumentis demonſtrandum puto. Primum Cicero quandam in ſenatu orationem orſus eſt hoc modo: Paruis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur P. C. de Appia uia, & de Moneta conſul, de Lupercis tribunus pl. refert. Deinde in epiſtolis, cum Lentulo ſcripſiſſet, quæ quis patrum ex relatione cos. cenſeret, Volcatium quoque nunciat referente Lupo tribuno pl. Pompeium, ut Ptolemæum reducat decernere. Tũ in Sextiana L. Mũmium tribunũ pl. conſule Gabinio nolẽte, tempore ſuo grauiſſimo, ad ſenatum retuliſſe, cumque ſenatus frequens pro ſalute ipſius mutandam ueſtem cẽſuiſſet, Gabinium exanimatum, euolaſſe ex ſenatu dicit. Poſtremo Plutarchus ita narrat de Antonio tribuno pl. Cum Cæſaris litteras recitari in ſenatu Pompeiani non ſinerent, ipſe (nam magiſtratus iure poterat) eas recitauit. Quanquam enim litteras priuatim miſſas, ſi id ad Reip. commodum pertineret, priuatis licuit in ſenatu recita-

re; illas tamen, quæ publice mittebantur, nemo, niſi qui referendi poteſtatem habebat, potuit. Obtinuimus ergo ſenatum habentibus conſulibus, tribunis pl. conceſſum fuiſſe ad illorum relationem aliquid addere, & de eo, quod in rem uideretur patres conſulere. Quid uero prætores? an referebant ad ſenatum? Dio lib. LV. præciſe ante Auguſti imperiũ negat. At Liuius, & Cicero, quibus credidiſse malis aiunt; ſed tum ſolum quando maior poteſtas non uetabat. Liuius quidẽ lib. XLIX. refert S. C. cautum, ut ſi quis ſacrum Bacchi neceſſariũ ſibi duceret, apud prætorem urbanum profiteretur, prætor ſenatum conſuleret, ſi ei permiſſum eſſet. Et libro XLII. Caius, inquit, Licinius prætor conſuluit ſenatum, quem quærere ex rogatione uellent. Patres ipſum eum quærere iuſſerunt. Tum demum in prouinciã cos. profecti ſunt. Ciceronis autem hæc ſunt uerba in oratione pro lege Manilia, quam ſuaſit prætor: De quo legando ſpero conſules ad ſenatum relaturos, qui ſi dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum. Vnde & in III. de Legibus iure ſanxit: Cum populo patribusq; agendi ius eſto prætori. Itidem, ut ibi ſciſcit, magiſtro equitum. cenſores uero Flamininus & Marcellus, teſte Liuio, Campani ubi cenſerentur ſenatum conſuluerunt, decretumq; uti Romæ cenſerentur. Qua dẽ re & infra: Campani, cum eos, ex S. C. quod priore anno factum erat, cenſores Romæ cenſeri coegiſſent, petierunt, ut ſibi ciues Romanas uxores ducere liceret. At ſi quid alii magiſtratus inuitis conſulibus referrent, uetare poterant? Fateor, & addo honorem hunc conſulum præcipue fuiſſe. Sed non ex eo concluditur, prætores, & ceteros ius conſulendi patres non habuiſſe. Nam & conſulis relationi intercedit tribunus pl. Tacitus Annali I. Scaurus dixerat, ſpem eſse ex eo non irritas fore

ſenatus

ſenatus preces, quod relationi conſulum iure tribuniciæ poteſtatis non interceſſiſset: tamen conſules poteſtatem referendi maximam habuiſse nemo ignorat. Et quanquam ille, penes quem faſces erant, hoc iure collega ſuperior erat, Dionyſio lib. IX. auctore, uterque tamen cos. referebat. Exempla paſſim occurrunt in annaliũ monumentis. Itaq; de re minime dubia plura non loquar. Referebant tamen ambo plerumque Liuius lib. XXVI: Conſulum de prouinciis communis relatio fuit. Ita, & de tribunis, & aliis, quos enumeraui magiſtratibus, obſeruo, aliquando totius collegii unam fuiſſe relationem, aliquando uero ſimul aliquot, ſæpe ſeparatim ſuo quenque nomine retuliſſe. Auguſto XI. cum Piſone conſuli, quo tempore L. Seſtium in ſuum locum ſubrogauit, referendi poteſtatem, etiam ſi conſulatum nõ haberet, S. C. tributam Dio prodit. Inde honos is, ut & cogendi ius, ad alios imperatores permanauit. Nemo uero, ut in ueterum libris ſcriptum eſt, magiſtratus niſi ſtans in ſenatu uerba faciebat. Cicero lib. II. ad Q. Fratrem: Racilius ſurrexit, & de iudiciis referre cœpit. Dionyſius lib. V. Hæc cum legati dixiſſent, ſurrexit Brutus conſul, & huiuſcemodi uerba locutus eſt. Lego apud Dionem, Auguſtum, cum ægrotaret quæſtoris in ſenatu miniſterio uſum. eundemq; abſentem de flagitiis filiæ libellum per quæſtorẽ recitaſſe. Quod quaſi honoris, & amplitudinis, non neceſſitatis, & pudoris cauſſa factũ, ſucceſſores illius imitatos tum ex aliorum monumentis, tum ex Taciti XI. Annali colligo. In quo hæc ſunt: Et oratio principis per quæſtorem eius audita eſt. Duo etiam genera relationum Varro edit: Vnũ, cum infinite de Rep. alterum, quando ſingulis de rebus finite patres conſulebantur. Sæpe uero aliquot magiſtratus priuſquam ſententiæ rogarentur referre ordine quenque, ſi quid habe-

ret, conſueuiſſe, & ſi nemo tradit aperte, tamen ex Ciceronis VII. Philippica, epiſtolisq; ad Lentulum exiſtimare licet. Sæpe item uno S.C. unaq; re perfecta, aliam relatam Seneca lib. de Tranquillitate uitæ innuit. Anno CDXXIII. Plautium cos. accepi hoc modo retuliſſe, hancq; fere relationis formulam eſſe. Quoniam auctores defectionis meritas pœnas, & ab diis immortalibus, & a uobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Equidem, & ſi meæ partes exquirendæ magis ſententiæ, quam dicendæ ſunt; tamen cum uideam Priuernates uicinos Samnitibus eſſe, unde nunc nobis incertiſſima pax eſt; quam minimum irarum inter nos, illosq; relinqui uelim. Poſtremo, qui ius referēdi habebant, iis cum uellent relationem remittere conceſſum erat. De quo ſignificat, ut opinor, legis de imperio Veſpaſiani, quæ in æs inciſa, & perſcripta adhuc Romæ extare dicitur, caput iſtud: VTIQ. EI SENATVM HABERE, RELATIONEM FACERE, REMITTERE LICEAT, ITA VTI LICVIT DIVO AVGVSTO.

Sequitur ut doceam, qui fuerit ſententiarum rogandarum modus. Si ſeparatim conſules retuliſſent, uel cum his tribuni quoque, aut alii quiuis magiſtratus, credibile eſt non omnes, ſed eum tantum conſulem, qui cum faſcibus erat, rogaſſe. hanc ego facio coniecturam ex his Liuii uerbis: Conſules de pace Caudina retulerunt, & penes quem faſces erant, dic Sp. Poſtumi inquit. At ſi conſules abeſſent, qui rogaret quæres? Mihi quoque hac de re dubitanti nullum, quo ſtari poſſit, indicium in antiquorum libris occurrit. Sed ſi dicerem urbanum prætorem, prætoribusq; abſentibus tribunum, quem uniuerſum collegium delegiſſet, neſcio an iudicarent, homines morum, diſciplinæ'que Romanæ periti, non omnino ineptam hanc meam reſponſionem eſſe.

ſe. Memini tamen apud Ciceronem lib. II. ad Q. Fratrem me legiſſe, cum Lupus tribunus pl. cauſſam agri Campani peroraſſet, & ſenatum ſe dixiſſet non morari, Racilium de iudiciis retuliſſe, & ſententias rogaſſe. Atque antea quidem, ut docet Gellius ex lib. IV. Varronis, de quæſitis per epiſtolam, in exquirendis ſententiis conſul incipiebat, ab eo quem principem in ſenatum cenſores legiſſent. tum autem, cum illa Varro ad Oppianum ſcriberet, nouum morem inductum ait, ut is primus rogaretur, quem rogare uellet, qui haberet ſenatum, dum is tamen ex gradu conſulari eſſet. Etenim, ut ſupra dixi, Liuius conſulares principes ſententiarum fuiſſe refert. Itaque concedebatur hoc beneuolentiæ, & amori; tribuebatur ſanguinis coniunctioni; pietati in parentes dabatur; hominum ſapientiſſimorum amplitudini, & dignitati deferebatur. Inuenio in annalium monumentis iam ante multis annis tribunum militum conſularē P. Licinium Caluum a patre ſuo orſum. quod principe ſenatus uiuo, qui facere potuerit non uideo, ſi ſtatim ſoluta regia poteſtate illud, quod dicit Varro, inſtitutum erat. Addit Suetonius, & Gellius obſeruatū eſſe, ne cōſuli liceret modo hunc, modo illū ante alios rogare, ſed ut, a K. Ian. ad comitia uſque, eundē ordinem in cōſulendis patribus cuſtodiret. Quodcirca C. Cæſar conſul, cum quatuor ſolos extra ordinem, in iiſque principem Craſſum, rogaſſet, & deinde Pompeium deſponſa illi filia cœpiſſet, rationem eius rei in ſenatu reddidit Tirone Ciceronis liberto teſte. Id ipſum Capito Ateius, in libro de officio ſenatorio, quem iniuria temporum amiſimus, litteris prodiderat. Poſt comitia uero, conſules des. primi in conſulari gradu erant. Multa ſunt huius conſuetudinis expreſſa, & omni luce clariora ſigna. Quorum potiſſima referre non grauabor. Primum Cicero,

cero, cuius quot intueor uerba, tot pulcherrimorum inſtitutorum ueſtigia agnoſco, quincta in Antonium ita dicit: Qui ordo in ſententiis rogandis ſeruari ſolet, eundem tenebo in uiris fortiſſimis honorandis. a Bruto igitur conſule des. more maiorum capiamus exordium. Deinde Salluſtius in coniuratione Catilinæ huiuſcemodi uerba facit: D. Iunius Silanus, primus ſententiam rogatus, quod eo tempore conſul des. erat. Cauſſam iſtius inſtituti, ut a conſulibus des. principum rogandi ſumeretur, hanc reperi ex Appiano, lib. II. ut cautius, & circũſpectius cenſerent, cum illis exequenda eſſent omnia, quæ ſenatus decreuiſſet. Ambos autem ante ceteros ſenatores dicere conſueuiſſe ſententiam, indicat Seneca in lepidiſſimo quodam libello, qui ἀποκολοκύντωσις inſcribitur, quando ait: Proximus interrogatur ſententiam Dieſpiter, Nicepotæ F. & ipſe des. conſul. Cum igitur locus hic nihil habeat dubitationis, conſules nouos antequam inirent primos rogatos, deinceps uter ex illis prior rogaretur merito ambigi poteſt. Sed mea quidem ſententia facilis eſt deliberatio, & iam ab aliis plane explicata. Nam ſi quis in hiſtoriarum monumentis euoluendis paullo attentius uerſetur, eum, qui prius renunciatus eſſet, priore quoque loco in ſenatu ſententiã dixiſſe inueniet. Poſt conſulares uero prætorii, poſt prætorios ædilicii, ac demum tribunicii, ac quæſtorii cenſebant, ut gradus gradui ſemper præferretur. Sic enim Cicero in Verrem per ædilitatem ſe aſſecutum antiquiorem ſententiæ locum rationem habet. Et in libro XII. eiuſdem ad Atticum ita eſt: Catonem primum ſententiam putat de animaduerſione dixiſſe; quam omnes ante dixerant, præter Cæſarem. et cum ipſius Cæſaris tam ſeuera fuerit, qui tum prætorio loco dixerit; conſularium putat leniores fuiſſe. Ergo hic prætorii ante ædilitios

tios

cios dicunt. Nam Cato poſt Cæſarem rogatur;quorum ille tribunus pl. ut inquit Velleius, hic prætor creatus in ſequentem annum, auctore Dione, fuit. Quo cognito ſuperuacaneum eſt in ſingulorum graduum iure demõſtrando hærere. Ac ſi prætor des. inter prætorios cenſebat, ut ex hoc loco patet, non dubito, & eum, & omnes deſignatos magiſtratus ſui quemlibet gradus principatum tenuiſſe. Ceterum qui dicebantur pedarii ſenatores, ut ſupra memini,non rogabantur, ſed tamen conſulis permiſſu dicere poterant. Qua de re Gellius: Quia in poſtremis erant ſcripti,non rogabantur ſententias.Et diligentiſſimus rerum Rom. ſcriptor Dionyſius lib.VII. Vbi ſeniores dixerunt, ex iunioribus Coriolanus poſtulata,& impetrata dicendi poteſtate,aduerſus plebem huiuſmodi orationem habuit. Et infra lib. eodem: Solebant conſulares, ac potiſſimum ſeniores, primi rogari. Iuniores uero aut non rogabantur, aut rogati non dicebant, ſed diſcedebant in ſeniorum ſententias. Quo ſpectauit Laberius poeta antiquiſſimus, cum,in Mimis, caput ſine lingua pedariam ſentẽtiam nominauit. cauſſam cur non dicerent reddit Dionyſius: Quoniam, inquit, ueterum ſenatorum ſententiis addere aliquid iuuenes, & rerum imperitos, aut detrahere uelle,impudẽtiæ ſummæ uideretur.Neceſſitate quidem preſſis excuſatio erat. Hinc ille agipes Lucilii uocem mittere cœpit. Vtrum autem magiſtratus rogarentur nihil habeo quod ſequar, etſi in eo quærendo non parum ſane operæ, & ſtudii poſuerim. certum eſt illos habuiſſe ius ſententiæ.Sed,cum priuatis omnibus præſtarent, non exiſtimo rationi conſentaneum, eos poſteriore loco rogatos. Itaque conſiderare oportet, an maiorum magiſtratuum referendi potius, quam cenſendi, partes fuerint; minorum uero patres admonendi, ſi quid per gratiam contra leges de rebus,

bus, quas illorum fidei populus crediidiſſet, homines potentes in ſenatu molirentur. Itaque Cato quæſtor ſemper in ſenatum uenit, non aliam ob cauſſam, Plutarcho teſte, quam, ut, ſi quid ex uectigalibus detraheretur, aut ex ærario erogaretur, impediret. Quanquam nihil affirmo. rem tantum noto, iudicium autem eius doctiſſimis uiris relinquo. Manifeſtum porro eſt ex Ciceronis ad Atticum epiſtola II. lib. IV. in ſenatu nullam pontificum, uel aliorum ſacerdotum rationem habitam in rogandis ſententiis, perinde ac ſi ſenatores ſolum eſſent. Intelligẽdum eſt etiã, & ſi hoc ordine ſenatores cenſerent, tamen cuilibet liberum fuiſſe petere a conſule, ut interfari, aut præfari poſſet. Liuius lib. III. Proditum memoriæ eſt, Potitum poſt relationem Ap. Claudii, priuſquam ſententiæ rogarentur, poſtulando ut de Rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter x uiris, proditurum ſe ad plebem denunciantem, tumultum exciuiſſe. Ita igitur ſtante Rep. Confecto uero Africano bello decretum Dio tradit, ut Cæſar primus omnium ſententiam ſuã exponeret. Et Auguſtus, Suetonio teſte, de maioribus negotiis, nõ more priſtino curiæ, nec uetere cõſuetudine ſenatus, ſed prout libuiſſet patres rogabat, ut perinde quiſque animũ intenderet, ac ſi cenſendũ magis, quam aſſentiendum, eſſet. Imperatoribus aliis referentibus conſules illi ficti, commenticiiq; principes ſententiarum erant. Tacitus lib. III. Primus ſententiam rogatus Aurelius Cotta conſul. nam referente Cæſare magiſtratus eo etiam munere fungebantur.

His ita conſtitutis rationem, & formam ſententiarum dicendarum inueſtigemus. Senatores rogati, longis utebantur orationibus, quas aliquando ex ſcripto recitabant. Erat enim ſenatori ius, ut Capito teſtatum reliquit, apud Gellium, ut ſententiam rogatus, diceret ante

te

te quidquid uellet alterius rei, & quoad uellet. Tacitus Annali XIII. De Bello, & pace, de uectigalibus, & legibus, quibuſque aliis Reſp. continetur, ſuadere, diſſuadere'ue patribus licebat, quoties dicendæ ſententiæ ius accepiſſent, & quæ uellent expromere, relationemq; in eo poſtulare. Scite hercules. Etenim egreſſus ſenator relationem & ſi rem ſuaſiſſet, qua uel ſola niteretur ſalus ciuitatis, tamē de ea S. C. ſine relatione noua, fieri non potuit. Vnde Liuius lib. XL. cum mentio facta eſſet de pace Carthaginienſi, conclamatum ex omni parte curiæ prodit, uti referret P. Aelius prætor. Itidem docet Tacitus, cuius locum infra ſcripſi; Magno aſſenſu celebrata ſententia, non tamen S. C. perfici potuit, abnuentibus cōſulibus ea de re relatum. Vbi dixiſſet quoad uellet, rationemq; ſui conſilii explicaſſet, ſententiam orationi fere epilogi uice paucis uerbis addebat. Exemplis librum infercire nolo, cum omnibus pateant orationes Ciceronis in ſenatu habitæ, Salluſtiiq;, & aliorum hiſtoriæ. Vt autem uno uerbo dicam, id quod relatum erat, aut ſuadebat, aut diſsuadebat, aut, ſi poſt alios rogaretur, alteri uerbo aſſentiebatur, aut diuidi relationē poſtulabat. Explicandum hoc loco eſt, quid eſſet petere, ut relatio diuideretur. Sæpe, ut apparet ex Varronis apud Gellium teſtimonio, infinite de Rep. referebatur. Si igitur relatione illa generali res continerentur ita diuerſæ, ut non idem de omnibus ſtatuendum ſenatoribus uideretur, poſtulabant, ut ſeparatim de ſingulis conſulerentur. Exemplum huius rei ſuppeditat nobis Liuiana hiſtoria: Camillus conſul de Latinis omnibus populis ad ſenatum retulit. principes relationem illius laudabant, ſed cum aliorum alia cauſſa eſset, ita expediri poſſe conſilium dicebant, ut pro merito cuiusq; ſtatueretur, ſi de ſingulis nominatim referretur populis.

Atque ſicut magiſtratus, ita & ſenatores dicebant ſtantes. Quare, cum hiſtorici faciunt aliquem in ſenatu ſuadentem, eum ſurrexiſſe aiunt. Gellius lib. VII. Sententiæ rogari cœptæ, tum M. Cato exurgit. Sic, cum aſsediſse ſenatorem narrant, ſignificant eum finem feciſse dicendi. Salluſtius in Coniuratione Catilinæ: Poſtquam Cato aſsedit, conſulares omnes, itemq; ſenatus magna pars ſententiam eius laudat. Et quemadmodum ſtãtes cenſere, ſic aſſentiri ſedẽtes Latini loquũtur. Cicero Metello: Nulla eſt a me unquam ſententia dicta in fratrem tuum. quotieſcunque aliquid eſt actum, ſedens iis aſſenſi, qui mihi leniſſime ſentire uiſi ſunt. Animaduerti autem aliquando ſententias iuratos dixiſſe ſenatores; ut Lentulo & Pæto cos. Patres, inquit Liuius, iurati (ita conuenerat) cenſuerunt, uti conſules prouincias inter ſe compararent, ſortirentur'ue, uter Italiam, uter claſſem L. nauium haberet. Addo etiam illud; ſenatori, cum eſſet a conſule rogatus, non dicere ſententiam ſuam, aut non probare alterius haud licuiſſe. Quod indicant hæc eiuſdem Liuii: Q. Fuluius poſtulauit a conſule, ut palam in ſenatu diceret, permitteret'ne patribus ut de prouinciis decernerent, ſtaturusq; eo eſſet, quod cenſuiſſent, an ad populum laturus. Cum Scipio reſpondiſſet, ſe quod e Repub. eſſet facturum, tum Fuluius, Non ego ignarus quid reſponſurus, facturus'ue eſſes, quæſiui: quippe cum præ te feras, tentare magis, quam conſulere ſenatum: & ni prouinciam tibi, quam uolueris, extemplo decernamus, paratam rogationem habeas. Itaque a uobis tribuni pl. poſtulo, inquit, ut ſententiam mihi ideo non dicenti, quod ſi in meam ſententiam diſcedatur, non ſit ratum habiturus conſul, auxilio ſitis. Inde altercatio orta, conſul negabat æquũ eſſe tribunos intercedere, quo minus

ſuo quiſque loco ſenator rogatus ſententiam diceret. Hactenus Liuius. Nec prætermittendum puto, quod in lib. III. Ciceronis de Oratore notaui, aſperitatem, & acrimoniam in dicendo Craſſi, pignoribus a Philippo conſule coerceri; & quod tradit Gellius, Catonem, præfracte obſiſtentem relationi, & diem eximentem dicendo, a Cæſare conſule in carcerem ductum. Ac de antiquo more ſententiarum diximus.

Perrogatis omnibus ſententias, uel ſi non adeſſet quiſquam, qui aliud dicere uellet, cum tres, aut quatuor, ut ſemper accidere uidemus, controuerſæ inuenirentur; oportuit in aliquam earum S. C. fieri. Fiebat uero in eam, quam plures laudaſſent. Nam Cornelius Nepos lib. v. exemplorum, auctore Gellio, & Liuius XXVII. memoriæ, & litteris tradiderunt, multis placuiſſe, ut ii, qui de permutandis captiuis, poſt Cannenſem cladem, iurati ab Hannibale miſſi redire nollent, datis cuſtodibus ad eum reducerentur; ſed eam ſententiam numero plurium, quibus id non uideretur ſuperatam. Diuerſæ igitur ſententiæ ordine pronunciabantur a magiſtratibus. cuius præcepti fundamentum, et ſedem, non magni negotii eſt oſtendere. Cæſar commentario primo de bello ciuili: Lentulus conſul ſententiam Calidii pronunciaturum ſe omnino negauit. Cicero Lentulo: Sententia prima Bibuli pronunciata eſt, ut tres legati regem reducerent; ſecunda Hortenſii, ut tu ſine exercitu reduceres; tertia Volcatii, ut Pompeius reduceret. In perſequendis porro ſententiis non tam qui primus ſuaſiſſet, quam qui uerbis luculentioribus, & pluribus rem comprehendiſſet, conſules ſpectare ſolitos notaui in Ciceronis XII. libro ad Atticum. Tribuebatur hoc quoque gratiæ, eodem lib. X. epiſtolarum teſte. Pronunciatis diſſentibus opinionibus ſenatorum in ſingulas diſcedeba-

tur, ut quam plures probarent cognoſceretur. Neque uero auguror cum id dico, ſed rē clarā, ac teſtatam affero. Primum hoc intelligitur ex iiſdem litteris ad Lentulum. Deinde ex illis Hirtii uerbis: Sententiis dictis, diſceſſionem faciente Marcello, qui ſibi omnem dignitatem ex Cæſaris inuidia quærebat, ſenatus frequens in alia omnia tranſiit. Poſtremo ex his ſextæ in Antonium Philippicæ: Itaq; hæc ſententia ſic per triduum ualuit, ut quanquam diſceſſio facta non eſſet, tamen, præter paucos, omnes mihi aſſenſuri uiderentur. Manſiſſe hanc conſuetudinem redactis omnibus in poteſtatem Cæſarum Lampridius in Seuero innuit: Nullam, ait, conſtitutionem ſacrauit ſine uiginti iuriſperitis, & doctiſſimis, ac ſapientibus uiris, iis denique diſertiſſimis, non minus quinquaginta; ut non minus in conſilio eſſent ſententiæ, quam ſi S. C. conficeret; & id quidem ita ut iretur per ſententias ſingulorum, ac ſcriberetur quid quiſque dixiſſet. Neque me ualde angit, quod apud Dionyſium nulla diſceſſione facta Appius x uir Cornelii ſententiam ſibi obnoxiam uiciſſe pronunciauit. Nam, ut alia multa, quæ mos maiorum minus ferebat, ita & hoc nullo exemplo ueterum imminente bello periculoſo, cupidiſſimus imperandi homo fecit, cum perrogatis ſententiis denuo quidam ſenatores referri uellēt rem integram ad ſenatum; & tempus extrahendo, aut dominationem x uirorum infringere, aut hoſtium potius uim, quam tyrānorū impotētes animos, & ſuperba imperia perpeti. Quæ quidem conſuetudo, & ratio a ſapientiſſimis hominibus introducta fuit, & excogitata, ut qui ante dixerāt, ſi poſt ab alio melius quidpiam cēſeri animaduertiſſent, in eius ſententiam poſſent pedibus ire. Ita in hiſtoria Salluſtii Silanus conſul des. cum primus ſuum expoſuiſſet conſilium, poſtea permotus oratione Cæſaris, pe

dibus

dibus in ſententiam Ti. Neronis iturum ſe dixerat. Et XI. Philip. Q. Fuſius pollicitus eſt, ſi quis eorũ, qui poſt ſe rogati eſſent, grauiorem ſentẽtiã dixiſſet, in eam ſe iturum. Diſcedebatur ergo primum in eorum ſententias, quæ de illo, quod conſules retuliſſent, erant. Itaque cum Lupus tribunus pl. exemplo nouo contendere cœpiſſet, ante ſe oportere diſceſſionem facere, quam conſules, eius orationi uehemẽter reclamatum Cicero ſcribit. Interdum autem, ſi ſententia res contineret duas, quarum una placeret, altera diſpliceret, antequam inciperent pedibus ire, patrum aliquis poſtulabat diuidi ſententiam, ut tradit Pedianus in commentario Milonianæ. Idem indicat & Seneca lib. Epiſtolarum III. cum ait: Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in Philoſophia quoque exiſtimo, cum cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat, iubeo illum diuidere ſentẽtiam, & ſequor. Dices exemplo opus eſſes? Non longe abiero. Nam eſt in ea, cuius iam ſæpe mentionem feci, ad Lentulum epiſtola: Poſtulatum; inquit, eſt, ut Bibuli ſententia diuideretur, quatenus de religione dicebat, ei rei quia iam obſiſti non poterat Bibulo aſſenſum eſt; de tribus legatis frequentes iuerunt in alia omnia. Permittendæ autem diſceſſionis formula in commẽtariis linguæ Latinæ Feſti talis extat: Qui hoc cenſetis huc tranſite, qui alia omnia in illam partem. Atque alia omnia dicebat conſul, non qui non cenſetis, ominis uitandi cauſſa. Præire uero ſolitum his uerbis magiſtratum Plinius iunior ſignificat, Nam ſic ſcribit lib. IIX. Non conſul etiam ubi quiſque remanere, quo tranſgredi debeat, non modo ſolemnibus uerbis, ſed manu, geſtuq; demonſtrat? Neq; enim ambigo, hoc quod dicit Plinius, ex antiqua ſenatus diſciplina tractum. Eodẽ autem modo de diſcedendi ratione & Feſtus: Pedarius ſenator, inquit, ap-

pellabatur, quod nunquam diceret, ſed cum diſcederetur tranſeundo tantum ad eum, cuius ſententiam probabat, quid uideretur indicaret.

Sæpenumero autem nullis ſententiis dictis, relatione facta ſtatim fiebat diſceſſio, quod Varro nominat S. C. per diſceſſionem, illud autem per relationem. Atque ita duæ opiniones, quas putat Gellius diſcrepantes, una Varronis de duobus generibus S. C. altera Atei, uel potius Tuberonis, qui putat in omnibus S. C. faciendis requiri diſceſſionem, inter ſe conuenientes, & quaſi geminæ reperiuntur. Faciebant autem S. C. per diſceſſionem magiſtratus, uel ne quod ſimultatis onus ſenatoribus imponerent, ne'ue quis metu, aut uerecundia compulſus, ſecus quam ſentiret diceret, ut arbitratur Dio lib. XLI. uel celeritatis cauſſa; ut Cicero narrat, Antonium allato nuncio de legione quarta effugere feſtinantem, de ſupplicatione S. C. per diſceſſionem feciſſe. Ac tum maxime diſcedebatur tantum, inquit Varro, quum res minime dubia eſſet. Nam quid neceſſe erat, uerbi gratia, de ſolemni religione, de quia K. Ian. uel prout qua ætate anni principium agebatur, conſules priuſquam rerum humanarum aliquid attingerent, more maiorum referebant, ſingulorum ſententias perquirere? Itaque dicis ſolum cauſſa ea de re S.C. fieri ſolita per diſceſſionem facile crediderim.

Antea quam uero exeamus e curia, quibus rebus ſumma uoluntas ſenatus, quo minus S.C. fieret, impediretur exponamus. Horum ergo impedimentorum genera non pauca inuenio. Primum genus eſt interceſſio. De qua legem hanc rogat lib. III. Cicero: Ni poteſtas par, maior'ue prohibeſſit, S. C. perſcripta ſeruanto. Qua ex rogatione, non tam ad effigiem moderati ciuitatis ſtatus, quam ad hiſtoriæ fidem lata, patet, rationem impediendi

diendi edita uoce Veto, non ut alias quaſdam ſenatorũ quoq;, ſed magiſtratuũ ſolum fuiſſe; nec quorumuis magiſtratuũ, uerum maiorum tantum. Hoc uero nomine & tribunos pl. nunc cõprehendo, quos & ſi minores uocent, maximam tamen poteſtatem habuerunt, & intercedendi ius ſummum. Ac ob eam cauſſam, & ut ſacroſancti eſsent, Dione auctore, Cæſares tribuniciam poteſtatem aſſumebant. Alterum inuenio, cum magiſtratus non uetabant, ſed moram afferebant; ueluti cum Serranus noctem ſibi ad deliberandum poſtulauit, quãdo de reuocando Cicerone ab exilio agebatur. Tertium genus eſt; cum, nullo magiſtratu intercedente, longa oratione ſenator tollit diem. Etenim quod poſt ſolis occaſum ſenatus decernit irritũ eſt. Quo in genere magnus fuit Cato. Quartum eſt, cũ offertur religio magiſtratui ſenatum habenti, non ſatis eum auſpiciis operam dediſſe. Nam, ſi hoc collegiũ augurum comprobaſset, differebatur res in poſterum. Quinctum impedimentum fuit, ſi ſenatus eſſet nullo edicto legitimo coactus. Sextum, cum loco non auſpicato habebatur. Septimum, cum dies erat non ſenatorius. Neque uero ſubiiciendis auctoritatibus ſingulis generibus mihi, & aliis moleſtus eſſe uolui. Quod ſi qui nolint nobis ſine pignore, ut dicitur, credere, Dionis hiſtoriæ librum L V. & Ciceronis I I I. de Legibus, orationem pro Sextio, atque epiſtolam Et-ſi ad Plancum, legant. Illis autem, quos Feſtus commemorat, modis, cum numera ſenatum dicebat conſuli ſenator; aut, cum poſtulabat, ut res quæ adferebantur diuiderentur; aut, ut ſinguli conſulerentur, non tam ſenatus conſilium tardabatur, quam magiſtratuum artes eludebantur. Si quis autem S. C. interceſſiſſet, aut moram attuliſſet, id quod patres decreuerant ſenatus auctoritas, ut docet Dio lib. L V. uocabatur. Vnde Seruilius

lius Hala apud Liuium lib. IV. ſi quis intercedat ſenatuſconſulto, auctoritate ſe fore contentum dixit. Cicero tamen nonnunquam ſenatuſconſulti, & auctoritatis nomine pro eodem utitur. ut III. legum cum ſic loquitur: Quo in genere ſeueritatem maiorum noſtrorum ſenatus uetus auctoritas de Bacchanalibus, & conſulũ exercitu adhibito quæſtio, animaduerſioque declarat. Nam Liuius S. C. mandatam hanc quæſtionem Albino, Philippoq; cos. aperte narrat. At enim pro libidine magiſtratibus uoluntati ſenatus aduerſari licitum erat? Minime uero. Nam referebatur ſtatim de eorum interceſſione, eſſet a Rep. nec ne, atque cum non eſſe ſtatuebatur, ſi interceſſionem remittere nollent puniebantur. Cicero lib. II. ad Atticum, Cæſar lib. I. & alii.

Vbi S. C. eſſet factum iuſſu magiſtratus recitabatur. Dionyſius lib. XI. Quibus dictis mandauit ſcribæ, ut recitaret S. C. Dimittebatur autem ſenatus in hæc uerba: P. C. nemo uos tenet. aut in hæc: Nihil uos moror P. C. Cicero lib. II. ad Q. Fratrem: Tum ille ſe negauit ſenatum tenere. Capitolinus in Antonino: Nunquam diſceſſit e curia, niſi conſul dixiſſet, nihil uos moramur P. C. At par poteſtas, aut maior potuit retinere ſenatum. Nam, & cum dixiſſet Lupus tribunus pl. ſe non tenere ſenatum, ſurrexit, ut narrat Cicero, Racilius collega eius, & de iudiciis retulit. Quod qua ratione factum eſſet non uideo, niſi Racilio retinere ſenatum pro poteſtate tribunicia, dimittente Lupo, licuiſſet. Dimiſſo ſenatu ſi S.C. factũ, & perſcriptum eſſet, recitabatur ad populum a magiſtratu, aut ſenatores concione impetrata uerba faciebant. In recitando autem S. C. fere nominis eius, in cuius ſententiam itum erat, interponebatur honorifica commemoratio. Hinc ille noſter lib. IV. ad Atticum. Factum eſt S. C. in meam ſententiam,

tentiam, ut cum Pompeio ageretur, ut eam rem ſuſciperet, lexq́; ferretur. quo S. C. recitato, cum concio, more hoc inſulſo & nouo, plauſum meo nomine recitando dediſſet; habui concionem.

Hactenus ſenatoriam decernendi conſuetudinem, quæ diu terris exterminata omnibus prope in tenebris iacuit, in lucem reuocare, & priſtino ſplendori reſtituere conati ſumus. Deinceps de ſenatuſconſultis triplex mihi exoritur dubitatio. Nam & a quo ſcriberentur, quomodoque conciperentur; & a quibus magiſtratibus aſſeruarentur, & quo loco; tum quam uim haberent, quamq́ue diu magiſtratus alligarent ambigo.

Dicamus autem primum de prima. Scribebant igitur S. C. ſcribæ, quem ordinem non adeo grauem, atque honeſtum fuiſſe Romæ alii oſtenderunt. ut uero in ceteris monumentis publicis, ſic & in S. C. tabulis mandandis uerſatum hoc genus hominum Dionyſius ſignificat lib. XI. in quo ſcribarum, qui ſenatui apparebant, mentionem facit. Legi etiam, qui intelligerent Ciceronem ſcribæ alicuius poſuiſſe nomen, cum in XII. epiſtolarum ad Atticum lib. ita ait: Tantum rogat ut S. C. corrigas. Hoc quidem feciſſet etiam Ranio, ſi admonitus eſſet. At in magnis difficultatibus, & perturbationibus, ſi intereſſet Reip. ne ſenatus decretum euulgaretur, uel ut ſumma prudentia, & fide omnia litterarum notis ad poſteri temporis memoriam conſignarentur, ſenatores quique conſuetudine ſcribendi, integritate, memoria, ſcientia præſtantiſſimi ſcribarum officio, & munere fungebantur. Ita indicia coniurationis facinoroſorũ, & perditorum ciuium, cuius dux & auctor erat Catilina, non ſolum, ut eſt in oratione pro Sylla, perſcribunt in ſenatu ex inferioribus gradibus tres ſapientiſſimi, & altiſſimis mentibus præditi ſenatores, uerum e-

tiam prætor populi R: Sic, ut dixi, S. C. quæ a nonnullis Tacita appellantur, ſcribi ſolita a ſenatoribus obſeruaui. Qua de re Capitolinus in hanc ſententiam: Hunc morem apud ueteres neceſſitates publicæ repererunt, ut ſi forte aliqua uis ab hoſtibus immineret, quæ uel cogeret humilia capere conſilia, uel aliqua conſtituere, quæ non prius oporteret dici, quam effici S. C. tacitum fieret, ita ut neque ſcribæ, neque ſerui publici ſenatus conſilio intereſſent, uerum ſenatores omnia exciperent, ipſiq; ſcribarum officio fungerentur. Atque etiam cum huiuſmodi S. C. fierent, non ſolum ſcribæ ſenatus conſilio non apparebant, uerum etiam pedarii ſenatores in curiam non admittebantur. Quo factum eſt, ut quemadmodum legimus apud Valerium, conſules obiurgarint Q. Fabium, quod P. Craſſo, qui etſi ante triennio geſſerat quæſturam, nondum tamen a cenſoribus in ſenatum lectus erat, narrauerit, quod ſecreto in ſenatu erat actum, de tertio bello Punico indicendo. At cetera S. C. adeo non occulta erant, ut omnes prope ciues ſenatuſconſultorum libros domi ſuæ quiſq; haberent, donec interceſſit Auguſti decretum, quo, Suetonio auctore, uetuit, ne ſenatus acta in poſterum publicarentur. In S.C. autem ſcribendo tempus primum ponebant, & locum, in quo ſenatus decreuiſſet; deinde nomina eorum, qui ſcribendo affuiſſent, recitabant; tum relationem, cum nomine magiſtratus, paucis uerbis perſtringebant; atque his omnibus ultimo loco ſenatuſconſultum ſubiiciebant. Quod autem diximus de iis, qui ſcribendo affuiſſent, illud ita intelligendum eſt, ſolita adſcribi nomina teſtium ſenatuſconſulti faciendi. Qua ratione in libro conſtitutionum noſtrarum, legibus a quolibet rege, ſenatu cenſente, & legatorum equeſtris ordinis collegio conſciſcente, perlatis, nomina eorum, qui præcipui,

cipui ei concilio interfuere, appoſita uidemus. Si quis autem auctoritatis momenta deſiderat, ita interpretatur genus hoc loquendi Lampridius, de Heliogabalo impuriſſimo, & fœdiſſimo mõſtro loquens: Vbi primũ, inquit, ſenatus diem habuit, matrem ſuam rogari iuſſit, quæ cum ueniſſet uocata, ad conſulum ſubſellia ſcribendo affuit; id eſt, S. C. conficiendi teſtis. Horum uero teſtium nomina, ſenatuſcõſulti auctoritates a Cœlio, & Cicerone lib. III. de Oratore nominantur. Nec illud ignorari uelim, & ſi nõ paucos ſenatores uideamus ſæpe adfuiſſe, tamen quædam a duobus tãtum ſenatuſcõſulta eſſe ſcripta. Id quod ex XIV. ni fallor, Ioſephi antiquitatum Iudaicarũ libro poterit reperiri. Exempla ſenatuſconſultorum non pauca extant in ueterum monumentis; ſed cum omnium eadem fuerit uelut ſolemnibus uerbis concepta formula, unum ſolum, quo iam ſæpe uſus ſum, ut quærendi uitem moleſtiam, recitabo. Miſſum id S. C. eſt a Cœlio M. Ciceroni. S. C. auctoritates. Pridie K. Oct. in æde Apollinis. ſcribendo affuerunt L. Domitius Cn. F. Ahenobarbus, Q. Cæcilius Q. F. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. F. Pom. Annalis, C. Septimius T. F. Quirina, C. Lucceius C. F. Pup. Hirrus. C. Scribonius C. F. Pop. Curio, L. Ateius L. F. An. Capito, M. Oppius M. F. Terentina. Quod M. Marcellus cos. V. F. de prouinciis conſularibus. D. E. R. I. C. uti L. Paullus, C. Marcellus cos. cum magiſtratum iniſſent, ad ex K. Mar. quæ in ſuo magiſtratu futuræ eſſent, de conſularibus prouinciis ad ſenatum referrent, ne'ue quid prius ex K. Mar. ne'ue quid coniunctim de ea re referretur a conſulibus: utique eius rei cauſſa per dies comitiales ſenatum haberent, S. Q. C. facerent: & cum de ea re ad ſenatum referretur a conſulibus, qui eorum in CCC. iudicibus eſſent, * abduce-

re liceret: ſi quid de ea re ad populum, plebem'ue lato opus eſſet, ut Ser. Sulpicius, M. Marcellus. coſ. præt. trib. pl. quibus eorum uideretur, ad populum, plebem ue ferrent; quod ii non tuliſſent, uti quicunque deinceps eſsent, ad populum, plebem'ue ferrent. Ac illæ notæ celeritatis gratia adhibebantur, Q. V. F. C. hoc eſt, quod uerba fecit conſul. Et hæ: Q. D. E. R. F. P. D. E. R. I. C. Quid de ea re fieri placeret, de ea re ita cenſuerunt. Item S. C. iſtius clauſula, ut docet Probus, hac breui ſcriptura ſignabatur: S. Q. D. E. R. A. P. P. V. L. O. E. COS. P.R. TR. P.L. Q. E. V. A. P. P. V. F. Illa autem uerba, ſi eis uideatur, honoris cauſsa addebantur in S. C. ſi quid mandabatur magiſtratibus, ut facerent, quod obſeruauit Donatus in cõmentario in Adelphos Terentii. Pro Donato ſtant ſexcenta apud Ciceronem, & alios exempla, quæ putidum eſset colligere. Adhæc Valerius tradit ueteribus ſenatuſconſultis T. litteram ſubſcribi ſolitam, eamq; notam ſignificaſse tribunos pl. S. C. aſſenſos eſse. In auctoritatibus uero, perſcripto ſenatus conſenſu, adiiciebatur, qui S. C. interceſſiſset, Id animaduerti ex iis auctoritatibus, quæ Cœlii epiſtolis interpoſitæ ſunt.

Antiquitus autem S. C. (iam enim ad alteram dubitationem oratio mea delabitur) in Cereris fanum deferebantur ad ædiles. Liuius lib. III. Inſtitutum eſt, a Valerio, & Horatio cos. ut S. C. in ædem Cereris ad ædiles pl. deferrentur, quæ ante arbitrio conſulum ſupprimebantur, uitiabanturque. uerum Dio extrema pagina lib. LIV. munus hoc inter tribunos pl. & ædiles communicat, ab hisque, imperante Auguſto, tranſlatum ad quæſtores ait. Penes quos manſit demum perpetuo ætate Cæſarum, quemadmodum ex Tacito colligo, ſenatuſconſultorum cuſtodiendorum cura. Ac iam pridem mutata

&

& illa priſca conſuetudine deferendorum ad Cereris S. C. in intimo ærario reponebantur. Quod ſi quis rerum antiquarum imperitus arbitretur, Cereris fanum ærarium populi Rom. fuiſſe, eum ego, non tam coniecturis, quæ non ſemper ſunt efficaces ad concipiendam antiquitatem, quam manifeſtiſſimis ueterum teſtimoniis, utens, hoc errore graui leuabo. Sed quid, alios quærendo, fruſtra opus eſt conſumere tempus, cum mihi ſubito in mentem uenerit Macrobius? Nullum enim eſſe puto, qui huic omnibus, quæ apud ſcriptores æquales illis temporibus legit, uere referendis fidem defuiſſe exiſtimet. Quid igitur Macrobius ſcribit? Aedem, inquit, Saturni Romani ærarium eſſe uoluerunt; quod tempore, quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum eſſe furtum commiſſum. Probandum nunc eſt S. C. in ærario Romanos reponere ſolitos. Cicero quincta Philippica, cum in Antonium acerbiſſime inuehitur, id ei maxime crimini dat, quod S. C. tanquam facta ad ærarium detuliſſet. Item Liuius lib. XLIX. Fuluium conſulem S. C. per infrequentiam factum in ærario repoſuiſſe narrat. Et Iulius Maratus, apud Suetonium, auctor eſt, ante paucos quam Auguſtus naſceretur menſes, prodigium Romæ factum publice, quo denunciabatur regem populi R. naturam parturire; ſenatum exterritum cenſuiſſe, ne quis illo natus anno educaretur; eos qui grauidas uxores haberent, quod ad ſe quiſque ſpem traheret, curaſſe ne S. C. ad ærarium deferretur. Quibus etiam ex uerbis Suetonii efficitur, ſummi ordinis mandatum, & præceptum magiſtratus exequi nequiuiſſe, antequam eſſet ad ædem Saturni delatum.

Reſtat tertium dubitandi genus, quanta uis ſenatuſconſultorum, quamque diuturna eſſet. Video in hiſtoria Liuii lib. IV. cum nollent cos. ex S. C. dictatorem di

cere, tribunos pl. pro collegio pronunciaſſe, ſi aduerſus conſenſum ampliſſimi ordinis ultra tenderent, in uincula ſe eos duci iuſſuros. Ita quod ſemel ſenatui uiſum eſſet probabile, eo ſtandum erat. neque a quoquam magiſtratu S. C. immutari potuit, ſed ab ipſo ſenatu inducebatur, quoties conuerſis rebus, ac commutata tempeſtate, uſus eum, quem laudaſſet curſum, euidenter arguebat. Cicero pro domo: Cœptum eſt referri de inducendo S. C. ab uniuerſo ſenatu reclamatum eſt. Idem Attico: Inducendi S. C. maturitas nondum eſt; quod neq; ſunt, qui querantur; & multi partim maleuolentia, partim opinione æquitatis delectantur. Cæſarum autem ætate, comitiorum iure, Tacito lib. I. teſte, ad ſenatum translato a Tiberio, ſenatuſconſulta perpetuarum, & æternarum legum uim habebant, ut ex Pomponio Iuriſconſulto conſtat. Verum ante iubendarum ius legum populo ui adeptum, uno tantum anno magiſtratus ea, quæ cenſuerat ſenatus, alligabant. Sic enim Dionyſius optimus antiquitatis auctor ſcriptum reliquit lib. IX. Cōſules negabant S. C. de diuiſione agrorum in ſuo magiſtratu factum, ſed in Caſſii, Virginiique; neque ut leges ſenatus decreta æterna, ſed annua tantum eſſe dicebant. In prouinciis tamen ſenatuſconſultis diutius obtemperatum ex ultima epiſtola lib. v. ad Atticum, & aliis multis locis colligo.

At ecce iam in manibus eſt de ſenatus poteſtate, & cognitione, perobſcura multiſque partibus impedita, quæſtio. Experiri tamen libet, utrum opera, & diligentia mea aliquid illi poſſit adferri lucis. Quod totius diſputationis de ſenatu, non ſolum difficillimum, uerum etiam grauiſſimum caput, ingredienti mihi neceſſario repetendum uidetur; id quod ante nos a multis doctiſſimis uiris traditum, & demonſtratum eſt; non unam

per-

perpetuo, ſed uarias, ac multum inter ſe diuerſas Reip. Rom. formas extitiſſe. Vnde ſi eodem modo de ſenatus Rom. poteſtate ſtatuendum exiſtimem eſſe, quæ modo aucta, & ad ſummum faſtigium perducta; modo diminuta, & prope conciſa erat, haud optime hercle de Rom. antiquitate mererer. Tum autem demum meo me perfunctum munere arbitrabor, cum inde a primo urbis ortu initio ſumpto, omnes mutationes, omniaq; ſenatus tempora renouauero, & quam potero, in hac annalium paucitate, & rerum ueterum obſcuritate, planiſſime, ac ueriſſime demonſtrauero.

Romulus igitur auctor, & conditor Reip. illius maximæ, ac nobiliſſimæ, ſenatui hoc iuris, & honoris tribuit, quemadmodum Dionyſius lib. 11. litteris prodidit, ut quibus de rebus ipſe, uel ceteri retuliſſent reges, de iis ſenatores cognoſcerent, & ſententias dicerent, ac quod uideretur pluribus id ratum eſſet. Hinc de Tarquinio Superbo Liuius: Hic enim regum primus traditum a prioribus morem, de omnibus ſenatum conſulendi, ſoluit: domeſticis conſiliis Remp. adminiſtrauit, bellum, pacem, fœdera, ſocietates, per ſe ipſe, cum quibus uoluit, iniuſſu populi, ac ſenatus fecit. Ac & ſi populo legum iubendarum, magiſtratuum creandorum, & belli, paciſque decernendæ a Romulo permiſſa poteſtas eſſet, neceſſarium tamen fuit, ut populi iuſſum ſenatus iudicium, & auctoritas confirmaret. Qua de re Dionyſius in hanc ſcripſit ſententiam: Ceterum plebi hæc tria conceſſit, magiſtratuum conferendorum poteſtatem, legum iubendarum ius, & belli decernendi arbitrium, ſi quando de eo ſuſcipiendo rex cogitaret. Neque tamen de iis rebus iudicium populi ſatis per ſe ponderis habuit, niſi illud ſenatus auctoritas confirmaſſet. Eodem modo & Liuius: Decreuerunt, inquit, patres,

ut cum populus regem iuſſiſset, id ſic ratum eſset, ſi patres auctores fierent. Liberata etiam Rep. regio dominatu prope idem erat ſtatus, eademque temperatio ciuitatis. Illa tria populus obtinebat; ſenatus cetera omnia ſuo conſilio moderabatur; magiſtratus uero, quibus iuriſdictio, & hoc genus alia quædam conceſſa erant, ſumma cura, & diligentia patrum exequebantur uoluntatem. Sed poſtquam patricii, ex quibus ſenatus conſtabat, in plebem ſæuire cœperunt, Auentinum montem multitudo armata inſedit, tribunos ſibi creauit, qui, ob paucorum uitia, uniuerſo ordine inuidia flagrante, turbulentis concionibus leuem plebem quouis incitabant; auctoritatem ſenatus oppugnabant; eamque diminuendo potentiam ſuam augebant Exinde comitiis tributis inſtitutis, legeque ut omnes Quirites plebiſcitis tenerentur perlata, ſummam licentiam tribunorum pl. nacta temeritas, procedente tempore non ſolum omne ius ſenatus fregit, ac debilitauit; ſed demum etiam uniuerſam Rep. euertit. Ab eo igitur tempore, quo ſenatus non omnia ſolus potuit, ſed multa etiam per populum agebantur, illius cognitio diligentius, & accuratius nobis eſt conſideranda.

Polybius hiſtoricus, qui Africani minoris doctor fuit, & perpetuus in militia comes, de diſciplina, & temperatione illorum temporum Romanæ ciuitatis diſputans; hæc ſenatui tribuit: Ait primum ſenatum ærarii totius dominum, & adminiſtratorem fuiſſe; quod & uectigalia omnia in eius poteſtate fuiſſent, & eiuſdem arbitratu impenſæ omnes fierent; nec quæſtores ſine auctoritate ſenatus, præter ea, quæ conſules iuſſiſſent, uel minimum, cum opus eſſet, in rem ullam ſumptum facere poſsent. Grauiſſimæ etiam illi impenſæ, quam cenſores in quinquennales luſtri apparatus faciebant,

præ-

præfuiſſe; a ſenatuq; auctoritatem illam, & facultatem cenſoribus concedi, & permitti ſolitam. Maleficia item, ac crimina per Italiam commiſſa, de quibus publicum iudicium conſtitui oportebat, ut proditionis, coniurationis, ueneficii, cædis, atque inſidiarum ad ſenatum relata, eiusque de his cognitionem fuiſſe. Quod ſi qua in Italia conttouerſia dirimenda; ſi publice, uel priuatim quiſpiam, uel ciuitas obiurganda, ſi cui auxilium ferendum erat; de his omnibus ſenatum ſtatuiſſe. eodemq; modo, ſi qua extra Italiam ad aliquos legatio erat mittenda, aut ad aliquid decidendum, aut ad fœdus faciendum, aut ad cohortandum, aut ad imperandum, aut poſtremo ad res repetendas, & ad bellum indicendum, hæc ſenatum curaſſe. præterea quid de legatis exterarũ gentium agendum, quid eis reſpondendum eſſet, decreuiſſe. Ad id autem, quod de ærario dixit, referendum & illud eſt de publicanis; quibus præfuiſſe ſenatum eodem libro narrat; ſenatumq; diem proferendi, ſi quam calamitatem accepiſſent, eos releuandi, ſi quæ difficultas, aut publica calamitas, quo minus ſoluendo eſſent obſtitiſſet, locationemq; prorſus inducendi ius, ac poteſtatem habuiſſe. Addit idem auctor non paruam rei militaris partem in arbitrio ſupremi conſilii poſitam fuiſſe. Etenim frumentum, inquit, ueſtimenta, obſonia non niſi ex S. C. exercitui ſuppeditabantur, adeo ut imperatorum expeditiones, & conſilia omnia, quoties illorum gloriæ obſtare, & iniq; cum eis agere ſenatus uellet, irrita redderentur. Atque etiam prorogandi imperii, aut ſucceſſorem mittendi, annuo elapſo ſpatio ius penes ſenatum narrat fuiſſe, ita ut non difficille ei eſſet, belli confecti laudem cui uellet præripere. Denique potuiſſe res imperatorum geſtas aut extollere, & exornare, aut eleuare, ac deprimere; cum triumphum, in eiusq;

apparatum ex publico ſumptum, nemo niſi beneficio ſenatus conſequi poſſet.

Hæc fere Polybius libro ſexto, cuius & ſi auctoritatis neminem poſſet pœnitere; tamen, ut ſit planior hic de ſenatus cognitione locus, quæ de iis rebus apud alios ſcriptores obſeruaui in medium proferam. Vt autem ab ærario ordiar, & ordinem ſeruem Polybii, ſic dixit Cicero in interrogatione in Vatinium ærarii diſpenſationem penes ſenatum ſemper ita fuiſſe, ut nunquam a populo ſit appetita. Quamobrem non miror ante M. Aemilium Lepidum & C. Flaminium coſ. ſenatum de pecunia in publicū non relata quæſiuiſſe, ut me xxxiix. lib. Liuius docuit. Quod uero ſcripſit publicanos calamitate infortunioq; preſſos ad ſenatum ſemper confugiſſe, eius rei ueſtigium inuenio in Cic. epiſt. ad Att. quando ait, Aſianos, qui de cenſoribus conduxerant, queſtos eſſe in ſenatu, ſe cupiditate prolapſos nimium magno conduxiſſe, ac ut induceretur locatio poſtulaſſe.

De cognitione criminum Italiæ publicorum non admodum facilis eſt iudicatio. Quoniam ex nullo alio ſcriptore iſtud potui reperire. Hoc ſolum memini ab Appiano hiſtoriarum monumentis proditum, lege iudiciaria accepta C. Gracchum dixiſſe, ſe penitus neruos ſenatorii ordinis incidiſse, idq; uere ab eo uſurpatum, rem ipſam poſtea comprobaſse. Nam cum equitibus poteſtatem permiſiſset, ut de ciuibus Romanis, atque Italicis, & ſenatoribus ipſis iudicarent, ac multam, exilium, ignominiam irrogarent; eos quaſi conſtituiſse dominos, ſenatum uero illis ſubieciſſe uiſus eſt. Quare uidendum eſt utrum hoc potius ad ordinem ampliſſimū, qui ſolus fortaſse cum hæc ſcriberet Polybius iudicabat, quam, ad ſenatus conſilium ſit referendum. Miſsos quidem ſæpe lego a ſenatu magiſtratus, in quaſdam

dam Italiæ urbes, ut de iis quærerent, qui proditionis, aut defectionis conſilia agitaſsent. Itidem ad ciuitates obiurgandas. Neque uero de ceteris quæ ſequuntur, opus eſt tanquam de re dubia argumentari. An enim quiſquam reperietur, qui ambigat auxilia Italicis ex S. C. cum bello urgerentur lata? quorum fere in fœderibus erat, ne ipſi pro ſe inſcio ſenatu Romano arma caperent; aut componendarum inter populos Italiæ controuerſiarũ arbitros, qui in re præſente cognoſcerent, a ſenatu datos? cum tabula ænea ſuperioribus annis inuenta in Liguria declaret, miſsos a ſenatu arbitros finium regundorum inter Genuates, & Viturios, req; cognita, eos Romam uenire iuſſiſse, & Romæ coram ex S. C. ſententiam dixiſse.

Legatos autem qui cum mandatis ad exteras nationes, & cum imperatoribus in exercitum, aut cum magiſtratibus in prouincias irent, ex auctoritate ſenatus ſemper delectos, indicat oratio Ciceronis, in qua Vatinium, qui ſibi lege ſua detulerat legationem, hoc modo interrogat: Volo audire de te, quo tandem S. C. legatus ſis? de geſtu intelligo, quid reſpondeas: tua lege dicis. es ne igitur patriæ certiſſimus parricida? ſperaras ne id, ut patres conſcripti ex Rep. funditus tollerentur? ne hoc quidem ſenatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex eius ordinis auctoritate legarentur? adeo ne tibi ſordidum conſilium publicum uiſum eſt, adeo afflictus ſenatus, adeo miſera, & proſtrata Reſp. ut non nuncios pacis ac belli, non curatores, non interpretes, non bellici conſilii auctores, non miniſtros muneris prouincialis ſenatus more maiorum deligere poſset. Vnde & in Sextiana ſic in Piſonē inuehitur: Pro te ipſo Piſo nemo ne ueſtem mutauit? ne iſti quidem, quos legatos, non modo nullo S. C. ſed etiam

repugnante ſenatu, tute tibi legaſti. Non uidetur tamen ſilentio prætereundum legatos a magiſtratibus iuſſu ſenatus nominari ſolitos. Liuius XLIII. Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius prætor tres ex ſenatu nominet legatos. Tacitus autem legationibus ne ambitioni, aut inimicitiis locus foret, exempla ueterum ſortem poſuiſſe narrat.

Illud ſuperuacaneum puto exemplis, aut teſtimoniis probare, reſpōſa omnibus omnium gentium poſtulatis, ex publici conſilii ſententia ſemper data. Quin potius antiquum morem excipiendarum, & audiendarum legationum breuiter perſtringamus, remq; a nemine hactenus explicatam in pauca conferamus. Nam & ad exitum operis feſtinat oratio, & ſingula copioſe tractare fortaſſe huius loci non eſt. Romana conſuetudine ſi quando reges, aut legati, uenire nunciarentur, primo quid uellent ab exploratoribus cognoſcebatur, poſtea ad eos egrediebantur magiſtratus minores. Nominatim iſtud munus Liuius quæſtoribus defert. Egreſſo, inquit, naue Maſgabæ Maſiniſſæ filio præſto fuit L. Manlius quæſtor. Quod ſi eſſent legati hoſtium in urbem non admittebantur, ſed iis & hoſpitium, & ſenatus extra urbem dabatur. Liuius lib. XXX. de Carthaginienſium legatis loquens: Quibus uetitis in urbem ingredi, hoſpitium in uilla publica, ſenatus ad ædem Bellonæ datus eſt. Idem lib. XLV: Per idem tempus legati ab rege Perſeo uenerunt: Eos in oppidum intromitti non placuit, cum iam bellum regi eorum, & Macedonibus, & ſenatus decreuiſſet, & populus iuſſiſſet. Et Nicoſtratus in libro, quē inſcripſit de ſenatu habendo, tertium ſenaculum citra ædem Bellonæ fuiſſe memoriæ prodidit, in quo exterarum nationum legatis, quos in urbem admittere nolebant, ſenatus dabatur. Legationes autem ſociorum, & amico-

& amicorum regum, aut populorũ non excludebantur urbe. Vnde Liuius narrat pace decreta a ſenatu, permiſſum Carthaginienſibus urbem introire, & cum captiuis ciuibus ſuis colloqui. Varro etiam prodit locum prope curiam Hoſtiliam ſubſtructum, ubi nationum ſubſiſterent legati, qui ad ſenatum eſſent miſſi, eumque Græcoſtaſin a parte, ut multa, appellatum. Quæ uero dabantur legatis hoſpitii gratia lautia dicebantur, auctore Sex. Pompeio. Liuius lib. XXIX. Locus inde, lautiaque Saguntinorum legatis dari iuſſa, & muneris ergo in ſingulos dari ne minus dena millia æris. Et lib. XLII. Quæſitum ecquid ita non adiſſent magiſtratum, ut ex inſtituto loca, lautia acciperent. Huc pertinet lex Gabinia, de qua iam diſſerui, ut ex K. Feb. uſque ad K. Mar. legatis ſenatus quotidie daretur. Quo fit ut in epiſtola quadam ad Q. Fratrem, lepidiſſime Cicero ſcripſerit: De Commageno rege, quod rem diſcuſſeram, mirifice mihi & per ſe, & per Pomponium blanditur Appius. uidet enim hoc dicendi genere ſi utar in ceteris, Februarium ſterilem futurum. Cognitionem porro patrum conſcriptorum poſcebant a maximo qui in urbe eſſet magiſtratu, hicq́; , cum patribus uiſum eſſet, eos in ſenatum introducebat. Vnde in explicatione rerum a Rom. bello Hannibalis geſtarum ferunt, legatis Carthaginienſium, & Philippi regis petentibus, ut ſenatus ſibi daretur, reſponſum iuſſu ampliſſimi ordinis a dictatore, conſules nouos eis ſenatum daturos eſſe. Introduci autem ſolitos more maiorum ab eo, in quo ſumma eſſet tum in urbe imperii uis atque auctoritas, teſtantur annales omnes. Ita Polybius libro ſexto tradit, conſulibus ceteros magiſtratus, præter tribunos pl. ſubiectos eſſe, hos legationes in ſenatum introducere, de rebus quæ nullam admittunt moram ſtatuere, quando res,

tempuſ-

tempuſque poſtulat ad ſenatum referre. Ita conſulibus abſentibus Liuius lib. x. legationes ſociorum a M. Attilio prætore in ſenatū introductas narrat. Introducti mandata exponebant per interpretem, etiam qui nationis, ſermonisque eſsent Græci, quem nemo non modo ſenatorum, ſed ne elegantium quorumuis hominum Romæ ignorabat. Primum obſeruat Valerius Molonem Rhetorem, qui ſtudia M. Ciceronis acuit, & ſine interprete auditum eſse, & uolubilitati linguæ gentis illius aures curiæ in poſterum patefeciſse. Hi autem interpretes ciues erant nobiles, ſenatoriique gradus. coniecturam meam tuetur Gellius lib. VII. ubi agit de legatione Athenienſi, quam tres Philoſophi nobiliſſimi, oratores eloquentiſſimi, Critolaus Peripateticus, Carneades Academicus, Diogenesque Stoicus obiere, quos in ſenatu interprete uſus eſſe Cæcilio ſenatore refert. Magna uero laus ſenatorum fuit legatos bene interrogare, & efficere ut aliquid, quod nollent fortaſſe, reſponderent, percontandi arte, & calliditate irretiti. Hoc eius, qui ſenatum habebat iuſſu conceſſuq;, poſtquam illi dixiſſent, fieri ſolitum ex hiſtoriæ Liuianæ XXX. libro clarum, ac manifeſtum eſt. Cum more, ait, tradito a patribus, poteſtatem interrogandi, ſi quis quid uellet, legatos prætor feciſſet: ſenioresq;, qui fœderibus interfuerant, alia alii interrogarent, nec meminiſſe ſe per ætatem dicerent legati, conclamatum ex omni parte curiæ eſt, Punica fraude electos, qui ueterem pacem repeterent, cuius ipſi non meminiſſent. Reſponſa uero non ſubito, & temere, uerum iuſſis excedere e templo legatis, re diu, multumq; agitata & deliberata dabant. Sic enim apud Liuium ſequitur: Emotis deinde Curia legatis, ſententiæ interrogari cœptæ. Libro etiam XXXVII. apud eundem ita ſcriptum eſt. Ceterum & præſentes interrogationibus undi

que

que ſenatorum, conceſſionem magis noxæ quam reſponſa exprimentium, fatigati ſunt; & excedere curia iuſſi magnum certamen præbuere. Poſtremo, quod placuiſſet ſenatui, eius nomine magiſtratus reſpondebat. Liuius lib. IIX. Cum de poſtulatis Samnitum. Ti. Aemilius prætor ſenatum conſuluiſſet, reddendumq; his fœdus patres cenſuiſſent; prætor Samnitibus reſpondit. Hoſtibus autẽ dies præfiniebantur citra quos urbe poſt reſponſum acceptum, Italiaq; excederent. Ita Aetoli, Liuio teſte, lib. XXXVII. Italia intra XV. dies excedere, urbe eodem die iuſſi. Socios autem quæſtores ſæpe proſecutos notaui; & omnem ſumptum, quoad in Italia eſſent, iis præbuiſſe. Quam uero pie ſtudioſeq; ius gentium, quod legatorum corpora ſancta, & inuiolata eſſe iubet, Romani coluerint, notius eſse puto, quam ut a me præcipi hoc loco debeat. Sed de antiqua legationum ratione, & conſuetudine hæc a nobis breuiter dicta ſunt.

Vt autem illud, quod de ſtipẽdiis exercitus, & de ſucceſſione prouinciarum ſequitur, cuiuſmodi fuerit intelligatur, paullo longius exordium eius rei demonſtrandæ repetendum eſt. Senatus, Cicerone auctore in Vatiniana, prouinciæ decernendæ poteſtatem habebat. Ex quo fonte illud ad Atticum manauit: Senatum bonum putas, per quem ſine imperio prouinciæ ſunt. Hoc autem ita fiebat, ut quas uellet conſulares, prætoriasq; prouincias nominaret, & eas, quas conſtituiſset, conſules, prætores'ue, ſortirentur. Quandoque etiam conſules comparabant inter ſe. Sic enim Liuius: Conſulibus alteri Piſæ, cum Liguribus, alteri Gallia prouincia decreta eſt. Comparare inter ſe, aut ſortiri iuſſi. Idem lib. XLVII. cum Scipio Læliusq; permiſiſsent, ut ex prouinciis duabus decretis nominatim utrã uteri uel-

le

et ſenatus ſuo arbitrio conferret, ſcribit rem hanc relatam ut nouã, aut uetuſtate exemplorum memoriæ iam exoletæ expectatione certaminis ſenatum erexiſſe. Ac neſcio an poſt aliud par adeo elegans conſulum ſit repertum, quod ſenatus iudicium potius, quam temeritatem ſortis & fortunæ, experiri mallet. Itaque ſi uellet ſenatus alicui ſuccedi, prouinciam eius in ſortem coniiciebat. Quã poteſtatem Ti. Gracchus, qui ſenatum oppugnabat, & ſi a ſummi conſilii gubernatione non abſtulit, eam tamen noua lege aſtrinxit, qua tulit, ne quem plus anno prouinciam conſularem tenere ſenatus pateretur, ut ex oratione pro domo, & de prouinciis conſularibus, animaduertere licet. Poſtea Cæſar uicto Pompeio, cum ipſe per nouem annos Gallias, contra Sempronium plebiſcitum, obtinuiſſet, pertulit, Dione lib. XLIII. teſte, ut prætoriæ prouinciæ annuæ tantum eſſent, ne'ue conſulares ultra quam in alterum annum a ſenatu prorogarentur. Non ſolum autem decernebantur a ſenatu prouinciæ, ſed etiam, poſt legem curiatam, ornabantur, hoc eſt, ſummum conſilium ſtatuebat, quo uiatico, quo comitatu de publico inſtructi magiſtratus in prouincias proficiſci, &, ſi prouinciæ tuendæ armis eſſent, quot legionibus rem gerere deberẽt. Liuius lib. XI. Diſceptationem inter prætorem legatumque, conſulum relatio interrupit, qui ſuas ornari prouincias priuſquam de prætorio exercitu ageretur æquũ cenſebant. Nouus exercitus omnis conſulibus decretus eſt; binæ legiones Rom. cum ſuo equitatu, & ſocium Latini nominis, quantus ſemper numerus, XV. millia peditum, & DCCC. equites. Poſtremo ſenatus de alimentis, ueſtibus, & ſtipendio exercitus prouidebat. Argumento nobis eſt epiſtola Cn. Pompei lib. III. hiſtoriarum Salluſtii, qua ſuis legionibus frumentum, ſtipen

dium-

diumque a ſenatu poſcit, & flagitat. Extat item inſignis huius antiquitatis memoria cum aliis locis, tum in epiſtolis Cœlii, quando, inquit; Cum referretur de ſtipendio Cn. Pompei, mentio facta eſt de legione ea, quam expenſam tulit C. Cæſari.

Deinceps de triumpho dicendum eſt, quo pertinet imperatoris appellatio, atque ſupplicationis honos. Ordiamur autem a ſupplicatione: hanc enim prærogatiuam triumphi creditam Cato ad Ciceronem ſcribit. Ac certe plurimum in ea momenti ad augendas & exornandas uictorias poſitum fuit, glorioſiſſimiq; dies illi imperatoribus erant, quibus ad omnes aras ab uniuerſa ciuitate, pro re bene geſta, diis immortalibus gratiæ agebantur. Quod gratulationis publicæ genus, ex ſenatus decreto ſemper indicebatur. Auctoritates quibus adductus ita iudicauerim paſſim legentibus occurrent. Supplicationum autem hanc fuiſſe rationem uideo. Re bene geſta ductor exercitus, a militibus imperator appellatus, nuncium uictoriæ ad ſenatum mittebat, allatis litteris, recitatisq; a conſule, uel, ſi is abeſſet, a prætore referebatur ad ſenatum, ac demum eius auctoritate in dies aliquot a magiſtratu edicebatur ſupplicatio, & ad puluinaria conſtituebatur. Nihil neceſſe in his rebus ſigillatim confirmandis immorari, uno loco indicantur a Liuio omnes, quem idcirco ſubſcribam. Liuius lib. XXIIX. Cũ ægre in curiam peruentum eſſet, multo ægrius ſummota turba, ne patribus miſceretur, litteræ (quas prætori redditas paullo ante dixit) in ſenatu recitatæ ſunt, inde traducti in concionem legati, L. Veturius litteris recitatis, omnia quæ acta erant expoſuit, cum ingenti aſſenſu, poſtremo etiam clamore uniuerſæ concionis, cum uix gaudium animis caperent. Diſcurſum inde ab aliis circum templa deum, ut grates agerent, ab aliis domos,

ut coniugibus, liberiſq; tam lætum nuncium impertirent. Senatus, quod M. Liuius & C. Claudius coſ. incolumi exercitu, ducẽ hoſtium, legioneſq; occidiſſent, ſupplicationẽ in triduum decreuit. eam ſupplicationem C. Hoſtilius prætor pro concione edixit. Numerus autem dierum, quibus ſupplicabatur, alius aliis temporibus, ac pro rerum, & uictoriarum conditione fuit. Liuius lib. v. ait, Veiis captis, Camilli nomine ſenatum in quatriduum, quot dierum nullo ante bello, ſupplicationes decreuiſſe. Tempus tamen conſularis ſupplicationis diu non ultra dies ſex progreſſum, Cicero demonſtrat, cum de ſe ipſo inquit: Quo conſule referente primum decem dierum ſupplicatio decreta Cn. Pompeio Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, & cuius ſententia primum duplicata eſt ſupplicatio conſularis, mihi enim eſtis aſſenſi, cum eiuſdem Pompeii litteris recitatis, confectis omnibus maritimis, terreſtribuſque bellis, ſupplicationem duodecim dierum decreuiſtis. Quibus ex uerbis illud quoque apparet, in eam ambitionis conſuetudinem ultimis temporibus uentum fuiſſe, ut & ad numerum dierum aſſidue adderetur, & noui uerborum honores in S. C. concipiendo, quo ducum laudi ſenatus deorum templa patefaciebat, quotidie excogitarentur. Ac ob eam quoque cauſſam, ut ſenatoribus diſſerendi de uirtute imperatorum locus daretur, S. C. de ſupplicatione nunquam per diſceſſionem, Cicerone auctore, ſed per relationem ſemper, fieri ſolitum ſuſpicor.

Appellabantur item, qui uiciſſent, honoris cauſſa imperatores a ſenatu. Ei præcepto firmat fidem Ciceronis in Piſonem oratio, in qua dixit, Torquatum, ſe referente, abſentem imperatorem appellatum. Et XIV. eiuſdem Philippica, in qua hæc leguntur: Augebo omnino

numerum

numerum dierum, præſertim cum communiter tribus ducibus ſint decernendæ. Sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum uirtute, conſilio, felicitate maximis periculis ſeruitutis, atque interitus liberati ſumus. etenim cui uiginti his annis ſupplicatio decreta eſt, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus geſtis, aut plerunque nullis? quamobrem aut ſupplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit, aut uſitatus honos, peruulgatusq; tribuendus iis, quibus etiam noui, & ſingulares debentur.

Quod uero ad triumphum attinet, certius nihil eſſe poteſt in ſcientia memoriaq; rerum ueterum. Hoc enim inſtitutum, præter Polybium, nobiliſſimum par hiſtoricorum Liuius, Dionyſiusq; commemorant. Dionyſii quidem hæc pene ſunt uerba libro ſexto: Claudius collegæ, triumphum, qui ob inſignem aliquam uictoriam, a ſenatu more maiorum dabatur, petenti, impedimento fuit. Apud Liuium uero lib. III. quidam ſenator loquitur nunquam ante de triumpho per populum actum, ſemper æſtimationem, arbitriumq; eius honoris penes ſenatum fuiſſe, ne reges quidē maieſtatem ſummi ordinis imminuiſſe. De ratione autem petendorum, & decernendorum triumphorū hæc habeo, quæ dicam. Fuſis hoſtium copiis, rediens in urbem imperator, edictum ſenatus ut conueniret præmittebat, qui mos clariſſimis eſt Liuii teſtatus, & conſignatus monumentis, ueluti cum lib. XXIIX. de Nerone & Salinatore ait: Forte euenit ut eodem die ambo cos. Præneſte uenirent. Inde præmiſso edicto, ut triduo poſt frequens ſenatus ad ædem Bellonæ adeſset, omni multitudine obuiam effuſa ad urbem acceſsere. Quod quidem ita accipi uolo, ſi imperator qui ex bello rediret, nemini eorū, qui in urbe adeſsent, imperio & poteſtate cederet. Nam

minoribus a magiſtratu urbano ſenatus dabatur. Moris autem erat ſenatum dari honorem hunc poſtulantibus imperatoribus ad ædem Bellonæ, aut Apollinis, quam fuiſſe extra portam Carmētalem, inter forum Olitoriū, & circum Flaminium, in orationis in toga candida commentario Pedianus refert. Illius templi meminit Liuius, eo quem modo attuli loco. Huius autem lib. III. his uerbis: Conſules ex compoſito eodem biduo ad urbem acceſſere, ſenatumq; in campum Martium euocauere. ubi cum de rebus ab ſe geſtis agerent, queſti primores patrum, ſenatum inter milites dedita opera terroris cauſſa haberi. Itaque inde conſules, ne criminationi locus eſſet, in prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis eſt, (circum iam tum Apollinarem appellabant) auocauere ſenatum. Atque propterea rerum geſtarum audiendarum cauſſa ſenatus extra urbem ut haberetur cuſtoditum eſt, quod, ut Appianus lib. II. & Plutarchus in Cæſare ſcribunt, lege cautum eſſet, ne quis urbem ingreſſus, iterum triumphans iniret. Quanquam ego notauerim apud Liuium uictis Volſcis A. Cornelium Coſſum in urbem ueniſſe, & coniecto demū M. Manlio in carcerem triumphaſſe. Proconſulibus autem, & pro prætoribus hanc ob cauſsam quoque ſenatus in urbe nō dabatur, quod nemini ſine magiſtratu cum imperio intra pomœrium niſi eo die, quo inibat triumphans, & hoc lege prius lata, eſſe liceret. Potuit tamen in urbe de triumpho agi, ſi non ipſe imperator, ſed magiſtratus urbanus referret. Sic enim Q. Fabius præfectus urbi, abſenti Quinctio Cincinnato dictatori triumphum decreuit. Formula petendi quæ fuerit, ex his Liuii uerbis lib. XLIX. intelligitur. Priuſquam conſules redirent Romā, M. Fuluius procos. ex Aetolia rediit, iſque ad ædem Apollinis, cum de rebus in Aetolia, Cephaleniaq; ab ſe

geſtis

geſtis diſſeruiſset, petiit a patribus, ut æquum cenſerent, ob Remp. bene ac feliciter geſtam, & diis immortalibus honorem haberi iubere, & ſibi triumphum decernere. In triumpho porro decernendo magiſtratum, auſpicia, res geſtas, numerum amiſsorum ciuium, hoſtium deuictorum conditionem a ſenatu obſeruatam reperio. Quæ ſingula ſi hoc tempore perſequi uellem, merito me uiri eruditi ad nullum genus doctrinæ idoneum cenſerent.

Hactenus Polybii locus ſit a nobis illuſtratus. Fuere autem & alia præclara, & ad memoriæ æternitatem illuſtria ſummi conſilii iura. Nam Publilia lege centuriatarum legum, ante ſuffragium initum patres auctores fiebant, quam legem Philo dictator tulit, ut diminueret, non ut augeret ſupremi ordinis poteſtatem. Liuius libro IIX. Philonis dictatura popularis, & orationibus in patres criminoſis fuit, & quod tres leges ſecundiſſimas plebi, aduerſas nobilitati tulit; unã, ut plebiſcita omnes tenerent Quirites; alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrentur, ante initum ſuffragium patres auctores fierent; tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo uentum ſit, ut utrumque plebeium fieri liceret, cenſor crearetur. Quo loco indicare uidetur Liuius, tum primum antiquum ius ſenatus, de quo ſupra ſcripſi, confirmandarum, uel repudiandarum legum ſolutum. Quanquã, ſi uerba Dionyſii tum lib. IX. ubi de comitiis tributis loquitur, tum aliis locis plurimis attendas, hunc morem ante Philonis dictaturam commutatum ſtatues. Nihil, inquit, centuriatis comitiis ferebatur, niſi prius ſenatus auctor eſſet; tributis uero inſtitutis, inter alia extorſerunt tribuni pl. ut deinceps cum populo ſine ſenatus auctoritate, quod ille προβούλευμα uocat, agere poſſent. Iam uero, cum Dionyſium teſtem locupletem habeamus,

mus, conſtat in legibus tributis ſenatus cognitionem, & auctoritatem haud fuiſſe neceſſariam. Habuit quidem ciuitas Romana quoſdam tribunos uiros moderatos, qui ex S. C. tulerint, neque poteſtate tuendæ libertatis cauſſa data ad licentiam peſtilentem abuſi ſint. Liuius lib. IV. Tentatum a L. Sextio tribuno pl. ut rogationem ferret, qua Volas coloni mitterentur; per interceſſionem collegarum, qui nullum plebiſcitum, niſi ex auctoritate ſenatus, paſſuros ſe perferri oſtẽderunt, diſcuſſum eſt. In curiatis autem legibus ſenatus auctoritas requirebatur. Liuius lib. VI. Nec centuriatis, nec curiatis comitiis patres auctores fiant. Inuenio autem in Appiani Græcis annalibus Publiliam hanc legem, temporibus illis, quibus ſibi tantum licentiæ furens plebeiorum magiſtratuum petulantia ſumpſerat, non obſeruatam. Appiani uerba totidem Latinis expreſſa infra appoſui. Loquitur de Sylla & Pompeio conſulibus. Primum uetus inſtitutum Reip. ſed quod iamdudum in deſuetudinem abierat, renouabant, atque cenſebant, nihil poſthac ad populum oportere ferri, quod ante a ſenatu decretum non eſſet. Deinde poſtulabant, ut comitia centuriata ex commentariis Seruii, non tributa haberentur. Arbitrabantur enim his duabus rationibus, et ſi patres ante auctores fierent, & ſuffragia pauperibus, atque in his audaciſſimo cuique adimerentur, rebus a ui ad conſilium reuolutis, defore ſeditionum materiam.

Omitto ius illud ſenatus clarum, & teſtimoniis omnium notum, quod totam Remp. graui tempore poſſet conſulibus permittere, ut delectum haberent, bellum gererent, de ſociorum, ciuiumq́ue uita ſine populi iuſſu ſtatuerent.

Venio ad religionem. Tertulianus docet nullum Deũ Romæ cultum, niſi qui S. C. aſcitus eſſet. Et Dio lib.

XXXIX. nunquam carmen Sibyllinum niſi ſenatus decreuiſſet euulgatum. Adhæc maxima pars iuris diuini ampliſſimi ordinis fidei, poteſtati, uoluntati permiſſa erat. Hinc in ſenatus diſciplina cautum fuiſſe ex Varronis ſcriptis, & multis exemplis antiquis cognouimus, ne prius de rebus humanis, quam de religione, ad ſenatum referretur.

Hæc fuerunt, quæ diligentia eruere potuerim, potiſſima, & quæ diu ſolus tenuit ſine controuerſia, ſenatus iura. Nam & ſi iam ante anno urbis CCCIV. triumphatum eſt ex populi iuſſu, tamen hoc raro factum in annalibus reperietur; & alia nonnulla uulgata quidem ſunt cum populo, ſed in illo demum ſtatu maxime populari annis aliquot antequã Reſp. concidiſset. Si uero quæ ſenatus cognoſceret animo complecti uoluerimus omnia, curiam interpretem legum, religionum, & cæremoniarum præſidem, magiſtratuum cuſtodem, ciuitatis magiſtram, gentium aram atque perfugium fuiſse inuenie mus; ab hac ſocii ornamenta expectabant, huius uigilantia & prouidentia urbem, imperium, populumque uacuum metu & periculo reddebat. denique ſummum conſilium omnia ſtatuebat; præter illud, quod populi iudicium, ut Liuius, lib. IV. docet, & eas rogationes, quas populus accepiſset, nunquam reſcinderet, niſi illis quatuor modis iam ab aliis ante nos explicatis; & quod de ciuibus iniuſsu populi nihil agere poſset, Liuio lib. XXVI. auctore. Præterea antiquo iure nemo legibus, niſi per populum, ſoluebatur. Sed poſtea etiam ſenatus id ſibi uſurparat, quemadmodum Aſconius, & Dio teſtantur. Non repeto, quod ab initio dixi, ſenatum neque magiſtratus creaſse, neque leges iuſſiſse, nec de bello, aut pace ſtatuiſse; etſi iis rebus ſæpe conſultaret. Excipio item a ſenatus cognitione iuriſdictionem,

&

& illa, quibus magiſtratus, ſacerdotesque publici præerant. Quorum explicatio in aliud tempus eſt differenda. Atque his ex rebus breuiter a nobis pertractatis omnia tempora, uniuerſamque ſummi conſilii cognitionem ab omnibus non ſtupidis perſpici poſse arbitror. Itaque hic iam depono, quam ſuſceperam, de ſenatu Romano diſputationem, & uehementiſſime gaudeo me tandem ad operis, utinam ita mihi glorioſi ad poſteri temporis memoriam, quam difficilis, & laborioſi exitum, & finem perueniſse.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LOCI AVCTORVM, QVOS AVT EMENDAVIMVS, aut declarauimus, aut ad confirmandam hanc doctrinam attulimus.

In paginis quibuſdam ſemel indicatis, plures eiuſdem ſcriptoris locos reperies.

ACRONIS. 17.a

Appiani. 6.a. 16.b. 101.a. 31.a
b. 45.a. 48.b. 51.b. 61.b. 67.b

Arnobij. 13.b. 26.a

Aſconij Pediani. 13.b. 14.a. 20.a
22.b. 23.b. 26.b. 32.a. 42.b
33.a. 35.a. 55.a. 66.b. 68.a

Atei Capiton. 1.a. 38.a. 51.a. 52.b

D. Auguſtini. 4.a. 15.b

C. BASSI. 13.a. 29.a

Bibliorum ſacrorum. 31.a

C. CAESARIS. 45.b. 46.a.b
54.a

L. Cæſaris. 38.b. 56.b

Capitolini. 56.b. 57.b

Catonis maioris. 28.a. 32.b. 34.
a. 37.a

Catonis minoris. 65.a

Ciceronis in epiſtolis familiaribus.
13.a. 15.b. 16.b. 17.a. 23.a.b
26.a. 28.a. 35.b. 38.a. 39.a
40.a. 46.b. 47.a. 48.b. 49.a
56.a

In epiſtolis ad Atticũ. 13.a. 22.b
23.a.b. 24.b. 31.b. 37.a. 40.a
47.b. 51.b. 52.b. 54.a. 56.b
57.a. 59.b. 61.b

In epiſtolis ad Q. fratrem. 23.a
42.b. 45.b. 46.b. 47.a.b. 50.a
51.a. 56.b. 63.b

Pro Sex. Roſcio. 2.b

Pro Q. Roſcio. 8.b

In Verrinis. 11.b. 12.a. 15.a
24.a. 26.a. 51.b

Pro C. Cornelio. 20.a. 26.b

Pro lege Manilia. 10.a. 21.a
49.b

Pro Cluētio. 8.a. 9.a. 21.a. 24.b
26.b. 32.b. 33.a.b. 35.a

In agrarijs contra Rullum. 23.a

Pro C. Rabirio. 41.a

In Catilinarijs. 49.a

Pro Murena. 25.a. 46.a.

Pro Flacco. 23.a. 32.a

Pro Sylla. 3.a. 57.a

Poſt reditum, in ſenatu. 31.b

Pro domo. 3.a. 5.a. 7.a. 44.a
59.b

Pro Sextio. 6.b. 10.a. 25.b. 49.a
56.a. 62.a

In Vatinium. 61.b. 62.a. 64.a

Pro Balbo. 29.b

De prouincijs cõſularib. 64.b. 65.b

In Piſonem. 5.b. 65.b

Pro Milone. 43.b

Pro Poſtumo. 21.a. 24.b

Pro M. Marcello. 48.b

In Philippicis. 25.b. 27.b. 28.b
29.b

29.b.30.a.40.a.41.a.b.45.b.
49.a.50.b.51.b.54.b.55.a
56.b.59.a.65.b
In Salluſtium. 33.a.35.a
De Oratore. 2.b.37.b.38.b.41.b
54.b.58.a
In Bruto. 7.b
In lib. de finibus. 44.b
In lib. de legibus. 23.a.31.a.40.b
55.b.56.a.b
In lib. de officijs. 8.a.34.b
In lib. de ſenect. 10.b.34.a.40.b
Cœlij. 20.a.41.a.45.b.46.a.b
53.b.58.a.b.65.a
Columellæ. 40.b
Commentariorum pontificum. 44.b
Conſtitutionũ regni Poloniæ. 57.b
Cordi Cremutij. 18.b
Cornelij Nepotis. 21.a.54.a
DIONIS. 7.b.11.b.12.b.13.b
14.b.15.b.16.b.17.a.b.18.a.b
21.b.22.b.25.a.b.26.b.27.a.b
28.b.31.b.32.a.b.33.a.b
35.a.38.b.39.b.40.b.41.a
42.a.43.a.44.b.45.a.46.b.47
b.48.a.b.49.a.b.50.a.52.b
55.b.56.a.58.b.67.b.68.a
Dionyſii. 4.b.6.a.b.8.b.9.b
10.a.b.16.b.19.b.26.b.29.a
30.b.37.b.38.b.39.a.b.50.a
52.a.54.b.56.b.57.a.59.b.
60.a.66.a.67.a
Donati. 58.b
EPIGRAMMATVM *Vrbis.* 29.
a.39.b
Eutropij. 10.b
FASTORVM *Capitolinorum.* 33.b
34.b
Feſti. 4.b.5.a.b.6.b.8.a.b.10.a
11.b.27.b.28.a.30.b.32.b
38.b.40.a.42.a.43.a.44.b
45.a.46.a.41.a.55.a.63.a
Flori. 10.b.21.a
GELLII. 7.a.12.b.13.a.28.b
37.a.38.a.b.40.a.b.43.a.b
51.a.52.a.b.53.b.54.a.55.b
63.b
HIRTII. 54.b
Horatij. 28.a.35.a
IOSEPHI. 58.a
Iſidori. 9.b.28.a
Iulij Marati. 59.a
Iuuenalis. 26.b.28.a
KALENDARI *marmorei.* 45.b
47.a
LABERII. 52.a
Lactantij. 10.b
Lampridij. 5.a.10.a.30.a.43.b
54.b.58.a
Lapidum, & aliorum id genus monumentorum. 21.b.62.a
Latronis. 31.b
Liuij. 2.b.4.b.5.b.6.b.7.a.b
9.a.b.12.a.13.a.14.a.b.15.b
16.b.20.b.24.a.25.a.b.26.b
28.b.30.a.32.a.b.33.a.b
34.a.35.b.36.b.37.b.38.a.b
39.b.40.a.41.a.b.42.a.b
43.a.b.44.a.b.45.a.46.a.b
47.b.48.b.49.b.50.a.b.51.a
52.b.53.a.b.56.b.58.b.59.a
60.a.61.b.63.a.b.64.a.b.
65.a.b.66.a.b.67.a.b.68.a
Liuij Epitomatũ. 51.a.20.a.31.a
Lucani. 37.b
MACROBII. 17.a.59.a

Martia-

Martialis. 27.b
Mucij. 36.b.38.a
NICOSTRATI. 1.a.44.b.62.b
Nonij. 19.b.41.b
OBSEQVENTIS. 19.b
Ouidij. 10.b.48.a
PANDECTARVM. 26.b.32.a 59.b
Plinij maioris. 13.b.16.a.27.b 29.b.30.a.34.a.40.b
Plinij minoris. 12.a.37.a.41.b 47.b.49.a.55.a
Plutarchi.4.a.7.a.10.a.b.11.a 15.b.17.a.21.b.24.a.52.b 26.b.28.a.b.30.b.32.b.33 b.34.a.b.36.a.67.a
Polybij. 37.a.60.b.61.a.66.b
Propertij. 27.b.44.a
QVINCTILIANI. 10.b
SALLVSTII. 10.b.16.b.19.a 38.a.41.a.43.a.51.b.53.b 54.b
Senecæ. 13.b.28.b.34.a.b.36.a 48.a.51.b.55.a.64.b
Seruij. 20.b.28.a.43.b.44.b
Silij Italici. 27.b
Strabonis. 36.b
Suetonij.8.b.9.a.13.a.14.a.15.a 17.a.18.b.19.a.21.b.24.b 25.b.27.a.31.b.37.a.48.a 51.a.52.b.57.b.59.a
Suidæ. 9.a
TACITI.16.b.23.b.49.b.50.a 52.b.53.a.58.b.62.b
Tertuliani. 67.b
Tironis. 51.a
Tuberonis. 12.a.55.b
VALERII *Antiatis*.26.b.34.a
Valerij Maximi.5.a.12.b.30.b 34.a.b.35.a.36.a.43.a.b 48.a.b.50.a.51.a.53.a.55.b 57.b.63.b
Valerij Probi. 10.b.58.b
Varronis. 1.a.19.b.26.b.27.b 37.b.40.b.44.b
Velleij Paterculi. 34.b.52.a
Verrij Flacci. 5.b
Virgilij. 20.b
ZONARAE. 7.a.8.b.27.b.32.a 36.b.43.b

RERVM, ET VERBORVM MEMORABILIVM INDEX.

ADESSE ſcribendo 57.a.b
Aerarij diſpenſatio penes ſenatum fuit 60.b.61.a
Aetas in ſenatore legendo ſpectata 10.a
Aleæ iudicium turpe 8.a
Amittebatur ordo ſenatorius multis modis 31.b
Annus ſenatorius qui 11.b
Ante annum legitimum quidem legibus ſoluti lecti 11.a
Antonij ſenatores 17.a
Apparatus in triumphum a ſenatu dabatur 61.b
Aſſentiri ſedentes latini loquuntur 53.b
Auctoritas ſenatus 56.a.58.b
Auctoritates S. C. 59.a
Auctoritas ſenatus in legibus 60.a 66.a.b
Augures an uenirent in ſenatum 36.b
Auguſtus in curia ſedebat ſella curuli 49.a
Auguſti lectiones 17.b
Auguſto ius referendi ad ſenatum quando tributum 50.a
Auguſto quando tributum ſit ius uocandi ſenatus 39.b
Auguſti extraordinaria cõſilia 48.a
BVTEONIS dictatoris lectio qualis 13.b
CAEDERE pignora quid eſſet 41.b
Cæſaris lectio ſine recti diſcrimine 16.b
Cæſaris lectio a Cicerone irriſa 17.a
Cæſari a militibus in probris obiecta lectio ſenatus 17.b
Cæſar in ſenatu ſedebat ſella curuli 49.a
Cæſar primus ſententiam ſuam exponebat 52.b
Cæſares cur per quæſtores loquerentur 50.a
Caius Gracchus an ſenatum legerit 5.b.31.a
Calcei ſenatorum 27.b
Calceamenta Tuſca 28.a
Campi quidam templa erant 44.a
Carmina Sibyllina nunquam niſi ex S. C. euulgata 68.a
Cauſſæ propter quas licebat ſenatori non uenire in ſenatnm 40.b. 41.a
χαρωνῖται 17.a
Ciuicæ coronæ honos 16.a
Cenſores ſenatum legebant 4.b
Cenſores ſenatu quomodo mouerent 32.a
Cenſores notam ſoluere poterant 33.a
Cenſores notas motis adſcribebant 32.b
Cenſores referebant ad ſenatum 49.b
Cenſores priuati ultimi 17.b
Cenſus in ſenatore legendo florente Rep. cuſtoditus 13.b

Cenſus ſenatorius qui eſſet 14. a. b
Cenſus ſenatorius diminutus ab Auguſto 15. a
Cenſus ſenatorius auctus ab Auguſto 15. a. 19. a
Cenſus neceſſarius ad tuendum ordinem ſenatorium 23. b
Comitialibus diebus an ſenatus haberi poſſet 45. b
Conſcripti. 8. b. 30. b
Conuocandi ſenatum ius qui haberent 39. b. 40. a
Conuocandi ſenatus duplex ratio 39. b
Conſules ſenatum legebant primis temporibus 4. b
Conſules Appij cenſoris lectionem reſciderunt 7. b
Conſules potiſſimum ſenatum conuocabant 33. a
Conſul unus niſi alter intercederet ſenatum habere poterat 39. a
Conſulis relationi intercedere poterat trib. pl. 46. b
Conſulum uter rogaret ſententias 50. b
Conſules ſella curuli ſedebant in ſenatu 49. a
Conſules ætate Cæſarum primi rogabantur ſententias 52. b
Conſilia imperatorum, & poteſtatum 19. a
Concordiæ ædes 44. b
Cur in templis Deorum ſenatus haberetur 44. a
Curia Calabra 44. b
Curiæ Hoſtiliæ ſitus, & origo 44. b
Curia Cornelia 44. b
Curia ad portam Capenam 45. a
Curiæ Pompeiæ ſitus, et origo 45. c
Curia Iulia in locum Hoſtiliæ ſucceſſit. 45. a
Curia Octauia in locum Pompeiæ ſucceſſit 45. a
Curru ſolus Metellus in curiam uehebatur 29. a
DAMNATI *turpi iudicio non poterant eſſe ſenatores.* 8. a. 32. a
Damnati de ambitu perdebant ordinem ſenatorium. 32. a
Damnati a populo non poterant legi in ſenatum. 32. a
Damnati de ui non poterant legi. 32. a
Decemuiri Stlitium. 21. b
Decies æris quantum ualerent. 15. a
Decies HS. *ſunt 30000 ſcutatorum.* 19. a
Definitio ſenatoris: 2. a
Definitio ſenatus. 2. a. 35. b
De plebe raro, & ægre in ſenatum legebantur. 10. a
Deſignati magiſtratus quo gradu dicerent. 51. b
Deſignati cos. cur primi rogarētur. 51. b
Dicebant ſtantes in ſenatum ſenatores. 53. b. *& magiſtratus* 50. a
Dictator ſenatus legendi cauſſa dictus. 13. b
Dictatores ſenatum uocabant. 37. b
Diebus atris an poſſet haberi ſenatus. 45. b
Dies comitiales. 45. a. b
Diebus feſtis ſenatus raro habebatur 45. b

Dies

Dies ſolemnes ſenatui habēdo. 45.b
Dij non niſi aſciti S. C. Romæ colebantur. 67.b
Diſceſſio in omnibus S. C. neceſſaria. 54.b
Diſceſſio cur introducta. 54.b
Diſceſſionis ratio. 55.a
EDICTVM *Auguſti contra ſenatores.* 25.b
Educebantur e curia a magiſtratibus, qui non eſſent ſenatores. 39.a
Egredi Italiæ fines ſenatoribus non licebat. 22.b
Epulandi publice ius ſenatorū. 27.a
Equeſtris ordo medius. 2.b
Equeſtris ordo ſeminarium erat ſenatus. 9.b
Error Suidæ. 9.a
Error Pannini. 11.a
Error Gruchij. 14.b
Error Baſſi. 29.a
Error Connani. 41.b
FALSI *iudicium turpe.* 8.a
Fetiales non erant ſenatores. 20.b
Fiduciæ iudicium ſummæ exiſtimationis. 8.a
Filij ſenatorum ad legitimos uſque annos equites erant. 9.b
Filij ſenatorum cum patribus ueniebant in ſenatum. 37.a
Flamines ius habebant introeūdi in ſenatum. 36.b
Formulæ edictorum, quibus ſenatus uocabatur. 40.a
Forma relationis. 50.a
Formula dicendæ ſententiæ. 53.a
Formula permittendæ diſceſſionis. 55.a
Formula dimittendi ſenatus. 56.b
Formula S. C. 58.a
GALLI *a Cæſare in ſenatum lecti.* 4.a
Genus ſpectatum in ſenatore legendo. 8.a
Gradus ſenatorum uarij. 28.a
Gradum ratio habita in recitando ſenatu. 7.a
Gradus cenſorij ornamenta 28.b
Gradus conſularis ornamenta. 28.b
Gradus prætorij honores. 28.b
Gradus ædilicij honores. 26.a
Gradus tribunicij honores. 29.b
Gradus ſuperior ex S. C. datus quibuſdam extra ordinem. 29.b
Gradus ſuperior legis de ambitu præmio. 29.b
HARVSPICES *nō legebantur in ſenatum.* 15.b
Hora decima nihil noui referri poterat ad ſenatum. 48.a
Hoſtiam immolabat, qui ſenatum eſſet habiturus. 48.b
ID. *Martiæ parricidium nominatæ,* 48.b
Imperatores a ſenatu appellabātur, 65.b. 66.a
Indicium non licuit profiteri ſenatoribus. 22.a
Indictus ſenatus. 48.a
Interceſſorum pœna. 56.b
Interreges ſenatum habebant. 30.a
Italiæ publica iudicia. 61.a.b
Iudicia turpia quæ. 8.a
Iudiciorum forma ſub regibus. 19.b
Iudicia a ſenatoribus ad equites translata. 19.b

Iudicia

Iudicia communicata inter equites, & ſenatores. 19.b
Iudicia ſenatoribus reſtituta. 20.a
Iudicia communicata inter equites, plebem, & ſenatum. 20.a
Iudicia diuiſa inter ſenatum, equites, & tribunos ærarios. 20.a
Iudicum præmia. 30.a
Ius ſenatorum aduerſus conuiciatores. 26.a
LATINI *non legebantur in ſenatū niſi prius data ciuitate.* 3.a.b
Latus clauus. 27.a
Lati claui ius. 27.a
Lautia. 63.a
Lectiones ſenatus extraordinariæ. 4.b.5.a
Lectos Deorum ſternebant ſenatores. 21.b
Legationes ſoli ſenatores obibant. 20.b
Legati imperatorum ex equeſtri ordine poterant eſſe. 21.a
Legatorum præmia. 30.a
Legationes liberæ primum a ſenatu, poſt & a populo dabantur. 23.a
Legationes liberæ, ob quas cauſſas darentur. 23.a
Legati ex ſenatus auctoritate mittebantur. 61.a.62.a
Legatorū nominandorū mos. 62.b
Legationibus ſors poſita fuit. 62.b
Legationum excipiendarum ratio. 63.a
Legationū audiendarū ratio. 63.a
Legatorum interrogandorum mos. 63.b
Legendi ſenatum ius qui haberent. 4.b.5.a.b
Leges quibus ſoli ſenatores tenebantur. 22.&c.
Leges an poſſet abrogare ſenatus. 68.a
Legibus ſoluere ſenatus haud potuit antiquo iure. 68.a
Legibus ſoluendi ius ſenatus ſibi uſurparat. 68.a
Legitimus ſenatus. 48.a
Lex Atinia de ordine tribunorum pl. 13.a
Lex Antonia de iudicijs. 20.b
Lex Aurelia de iudicijs. 20.b
Lex Auguſti de uxoribus ſenatorum. 25.a
Lex Calpurnia de ambitu. 32.a
Lex Caſſia de ſenatoribus. 32.a
Lex Claudia de ſenatu Haleſinorum. 12.a.15.a
Lex Claudia de nauibus ſenatorum. 24.a
Lex Cornelia de iudicijs. 2.b.20.b
Lex Cornelia de reiectione iudicū. 26.a
Lex Cornelia de falſo 24.a
Lex Cornelia de teſtamentis 24.b
Lex Iulia de liberis legationib. 13.b
Lex Iulia de iudicijs 20.b
Lex Iulia de prouincijs 64.b
Lex Liuia de iudicijs. 20.a
Lex Ouinia de ſenatus lectione 5.a
Lex Plotia de iudicijs 20.a
Lex Pompeia de ſenatu Bythiniorum 12 a
Lex Pompeia de iudicijs 20.a
Lex Pupia de legationibus 45.a

Lex Sem-

63.a
Lex Sempronia de iudicijs 19.b
Lex Sempronia de prouincijs 64.b
Lex Seruilia de iudicijs 19.b
Libertini non legebantur in ſenatum 9.a
Libertini ab Appio lecti 9.a. *& a Cæſare* 16.b
Libertini ſæpe irrepſerunt in curiam. 9.b
Lictorum in prouincia ius 28.a
Litem, qui ſenatori in prouincia inferret Romam reijci poterat 26.a
Locus S. C. faciendis legitimus qui eſſet 45.a
Locus in theatro ſenatorum 26.b
Lunati calcei 27.b.28.a
Luſtris ſingulis ſenatus legebatur 6.b
MAGISTRATVS *cum ordine ſenatorio erant colligati* 21.a
Magiſtratus minores ſenatus cognitionem a cos. petebant 39.b
Magiſtratus omnes uſque ad quæſtores ueniebant in ſenatum 12.b.36.a
Magiſtratus ſpectatus in legendo 12.a.b
Magiſtratum qui geſſerant ueniebant in ſenatum 12.b.36.b
Magiſtri equitum ſenatum habere poterant 38.b.*& referre* 49.b
Milites lecti in ſenatú a Cæſ. 16.b
Mouebant ſenatu cenſores 32.a
Motus ordine a ſenatu 31.b
Moti non omnes notabantur 32.b
Moti ſenatu ærarij facti 32.b
Moti poterant eſſe iudices 32.b
Multæ ſenatoriæ 40.b
Munera ſenatoria 19.a.*&c.*
Municipes in ſenatú legebantur 3.b
NATALIS *dies Cæſaris* 25.a
Nomé ſenatus unde tractum 10.b
Nomen patrum unde 10.b
Notæ cenſoriæ 32.a
Nota in ſenatu edita 32.b
Notæ quarum extat memoria 33.b.34.a.b.35.a
Numerus ſenatorum Romuli 30.b
Numerus ſenatorum Priſci 30.b
Numerus ſenatorum Bruti 50.b
Numerus ſenatorum a Sylla auctus 31.a. *& a cenſoribus luſtri* LXVII. 31.b
Numerus ſenatorum Cæſaris 31.b
Numerus ſenatus triúuiralis 31.b
Numerus ſenatorum Auguſti 31.b
Numerus S. C. faciendis legitimus qui eſſet ſtante Rep. 42.a
Numerus legitimus S. C. faciendis occupata Rep. a Cæſare 42.a
Numerus legitimus S. C. faciendis imperante Auguſto 43.a
Numerus ſenatorum qui iudicabant per legem Aureliam 20.a.b
ORCINI *ſenatores* 17.a
Octingenta HS. *ſunt* 24000. *ſcutatorum* 15.a
Octobris menſis conſilium 48.a
Ordo rogandarum ſententiarú 51.a
Ordo ſpectatus in legendo ſenatore 9.b
Ordines tres ciuium Rom. 2.b
Ornamenta ſenatorum. 26.a.etc.
PATRICII *primis téporibus ſoli legebantur.* 8.a

Pedarij

Pedarij ſenatores. 12.b
Pedarij unde dicti. 13.a
Pedarij non niſi impetrata poteſtate dicebant. 52.b
Pedarij conſilijs ſecretis ſenatus nunquam intererant. 51.b
Peregrinis quibuſdam prius ciuitas data, deinde ordo ſenatorius. 4.a
Pignoribus ſenatores coercebantur. 54.a
Pignora cædere. 41.b
Pignora priuſquam multam ſoluerent ſenatores capta. 40.a.b.41.a
Pingebātur ſenatores in tunica, prætexta, & cum corona. 27.b
Plebei quādo legi cœpti ī ſenatū. 8.b
Poloniæ regni conſuetudo. 12.
Populus ius habebat belli iubendi. 68.a
Populus ius habebat legum iubendarum. 68.a
Populus ius habebat magiſtratuum creandorum. 6.a.68.a
Pontifices non ueniebant in ſenatum niſi eſſent ſenatores. 36.b.37.a
Pontificum nulla ratio habita in rogandis ſententijs. 52.b
Præcones ſenatum uocabant. 39.a
Præfari ſenatori licebat. 52.b
Præfecti urbis ſenatum uocandi ius habebant. 37.b.38.a
Præfecti urbi utrum haberent ius ſententiæ. 36.b
Præmia ſenatorum. 26.a
Prætextati prohibiti ingredi in ſenatum. 37.a
Prætores ſenatum uocabant abſentibus coſ. 37.b.38.a
Præſtantiſſimi tres ſenatores Romani. 8.a
Principis ſenatus dignitas. 7.a
Princeps ſenatus primus recitabatur, & legebatur. 7.a
Prīcipes ī ſenatū qui legerētur. 57.a
Principe ſenatus uiuo, alter non legebatur. 7.b
Principes ſenatus primi ſententiam dicebant. 51.a
Pronunciare ſententias quid eſſet. 54.a
Proſcriptorum a Sylla filijs aditus in curiam non erat. 9.b
Proſcriptorum filij poterant eſſe ſenatores. 9.b
Prouinciæ, & imperia ſenatoribus tantum mandabantur. 9.b
Prouinciæ Aegypto equites ab Auguſto præpoſiti. 21.b
Prouinciæ decernendæ ius habebat ſenatus. 64.a
Publicanorum ordo ſenatui quaſi ſubiectus erat. 61.a.b
QVADRINGENTA HS. 19.a
Quadrumuiri, qui in Campaniam mittebantur, ex ſenatoribus erant. 21.b
Quæ ſint ſpectata in legendo ſenatore. 7.b
Quæſtores xx. creati ſupplendo ſenatui. 16.b
Quæſtura gradus erat ad ſenatorium ordinem. 11.a
Quæſtores poſt ædiles pl. S. C. aſſeruabant. 58.b
Quæſtus in ſenatore legendo ſpectatus. 15.a.b

Quæſtus omnis ſenatori turpis. 24.a
Qui uenirent in ſenatum. 36.a
Quomodo ſenatus legebatur. 6.a
RECITANDI *ſenatum mos.* 6.b
Recitatur pro roſtris Buteonis ſenatus. 7.a
Recitandorum S.C.mos. 56.b.57.a
Recuperandi ordinis ratio. 33.a
Recuperare ordinem qui non poſſent. 33.b
Redemptionem ab ærario ſenatori facere non licebat. 23.b
Referebatur prius de rebus diuinis, quam humanis. 68.a
Referebant plures ſimul magiſtratus ad ſenatum. 49.a.b
Reges ſenatum legebant. 4.a.b
Reges ſenatum uocabant. 37.b
Relationem remittere. 50.b
Relationem diuidere. 53.a
Romulus quomodo ſenatum legerit. 6.a. *& alij reges.* 6.b
SACERDOTES *publici fere de ſenatu erant.* 22.a
Scænici infames. 15.b
Semeſtre conſilium. 48.a
Senaculum nõ erat curia. 40.b.43.a
Senatores in conſilijs imperatorum primas partes obtinebant. 9.a
S.C. ante ortum, uel poſt occaſum ſolis factum non fuit ratum. 48.a
S.C. per relationem. 55.b
S.C. per diſceſſionem. ibidem
S.C. ſummum. 67.b
Senes antea ſenatores erant. 10.b
Sententiarum principes conſulares. 51.a
Sententiæ dicendæ ratio. 52.b.53.a
Sententias utrum dicerent magiſtratus. 52.a
Sententiam diuidere. 55.a
Sexagenarij habent uacationẽ. 36.a 39.b
Sexagenarij ſenatores poterant uenire in ſenatum. 36.a
Sexuiri uiarum ex ſenatoribus. 21.b
Societatis iudicium ſummæ exiſtimationis. 8.a
Sortitio cenſorum. 7.b
Spoliorum figendorum mos. 16.a
Stipendium exercitui ex S.C. ſoluebatur. 64.a
Subſellium longum. 48.b.49.a
Suffimentum a ſenatoribus adolebatur ætate Auguſti. 48.b
Suffimento ſignum conueniendi dari cœptum. 40.b
Supplicatio prærogatiua triumphi. 65.a
Supplicationum mos antiquus. 65.a
Syllæ, et Põpeij cos. lectio. 6.a.16.b
Syllæ dictatoris lectio. 5.b.16.b
T LITTERA *in priſcis S.C. quid ſignificabat.* 58.b
Templum quid. 44.a
Tribuni Celerum an poſſent uocare ſenatum. 37.b
Tribuni mil. quomodo ſenatum uocarent. 39.a
Tribuni pl. non erant ſenatores ſine lectione cenſoria. 13.a
Tribuni pl. a cenſoribus ſenatu mouebantur. 13.b
Tribuni pl. interceſſerunt ne ſenatus legeretur. 7.b

Tri-

Tribuni pl. ſenatum uocabant etiam ſi adeſſent conſules. 38.b
Tribunorum pl. ius referendi ad ſenatum. 49.a
Tribuni pl. auxilio ſunt ſenatori aduerſus conſulem. 13.b
Trigintauiri ſenatus legendi. 17.b
Triumphus a ſenatu dabatur. 61.a 65.a
Triumphorum decernendorum mos antiquus. ibidem
Triumuirum R. C. lectio infamis. 17.b
Triumuiri R. C. quomodo ſenatum uocabant. 39.a
Triumuiri capitales. 21.b
Triumuiri monetales. 21.b
Triumuiri ſenatus legendi. 18.a.b
Ture ac mero ſacrificabant ſenatores priuſquam conſiderent. 40.b 48.b
Tutelæ iudicium ſummæ exiſtimationis. 8.a
VESTAE *ædes non erat templum.* 42.b
Veſtæ atrium erat templum. 42.b
Veſte triumphali non licuit uenire in ſenatum. 48.b
Veſtitus ſenatorum. 27.a
Vigintiuiri ex equitibus. 21.b

REGISTRVM.

* A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T.

Omnes ſunt quaterniones, præter T duernionem.

VENETIIS, M. D. LXIII.

Ex Officina Iordani Zileti.

	Errata	Corrigenda.
1 a.	oſtendunt	oſtendant
2. a.	ſequi tur	ſequetur
2. b.	dediſſet	dedidiſſet
3. b.	M. Curio	M'. Curio
4. b.	legere potuerunt	legere potuerint
10. b.	γερόντες	γέροντες
11. b.	annum ſenarium	annum ſenatorium
12. b.	Ryſhiniis	Bithyniis
19. b.	reſeruauerat	reſeruaret
20. b.	lib. I I. Virg.	lib. I I X. Virg.
ibidem.	Feiiales &c.	In quibuſdam libris hæc clauſula capitis de legationibus imprudenter diſiuncta eſt.
28. a.	magiſtratum cœpiſſet	cepiſſet
31. a.	patresconſcriptos	patres conſcriptos
32. b.	notarum adſcribendum	notarum adſcribendarum
34. b.	e ueſtigio	eueſtigio
ibidem	in ſequenti anno	inſequenti anno
36. b.	demonſtata	demonſtrata
41. a.	Cælii	Cœlii, eodem modo aliis quibuſdam locis.
ibidem	alii priuati	alii priuatis
ibidem	niſi	miſi
60. b.	Auentinum	repone ſacrum
62. a.	Viturios, req;	Viturios eſſe, req;
68. a.	etſi iis rebus	Etſi iis de rebus
68. b.	omnibus	hominibus
in indi.	auct. Kalendari	Kalendarij.
in indi	χαρωνίτας	χαρωνῖτας

Prætermiſsa addenda.

23. b. quinquennii licentia. adde. Obſeruaui uero lib I I. ad Q. Fratrem ita fuiſſe comparatum, ut in S.C. quo ius hoc liberum legationis concedebatur, quo ituri eſſent ſenatores exprimeretur. Vnde concludo eos proficiſci alio nequiuiſſe.

44. a post uerſus Propertii. adde. Et ex I I X. Plinii libro, in quo narrat Romæ cuſtoditum, ne, cum bouem locutum nunciatum eſſet, ſenatus conſilium ſub tecto iniretur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE